

Игор м. Ђурић

РАСЕЉЕНИК

www.djuricigor.net
copyright 2015 by ©Igor M. Djuric

Игор М. Ђурић
РАСЕЉЕНИК

Многе ме мрачне мисли притисну кад останем сам. Мисли тешке, успомене болне. Кад останем сам. А стално сам био сам. Отуд много мрачних мисли било некад. Има их и сад ал' много мање, но ономад. Но сад. Све размишљам, како нешто Богу дугујем зато што сам жив и што живим. Подбоде ме под ребро, па тишти. Притиска ме стално нека тескоба у себи, у души. Стално питање: дугујем ли шта коме? "Дугујем, дугујем нешто. Живот, не знам? Мора да је то, јер љубави ја немам од никога, нити је коме пружам". Дугујем рођење Богу. Ал' дал' се после кроз живот човек и даље задужује за тај исти: то не знам?! За смрт нисам сигуран: од кога је она задужена?!

Мрачне мисли и ја сам са њима. И око мене још неколико милиона сличних мени. И око нас неколико милијарди сличних нама. Бескрај мрачних мисли и нас са њима. А неко је негде и срећан. Кажу да постоје људи на овом свету и са срећним мислима. Ја их нисам срео, али ја нисам ни Бога видео. Увек су ми говорили да "сам по мало филозоф".

Тако сам мислио. Нисам филозофирао: патио сам. Некад. Некад кад ми је било тешко, када сам мислио да сам стигао до самог краја и да нема више ни напред, ни назад, само "у место", ту где јесам, па да се сачека крај. Кад би се, понекад, врло ретко, осетио лепо, кад бих заборавио ко сам и шта сам, кад бих осетио милину коју изазива спокој, одмах бих почео да се крстим, да се обраћам и правдам том Богу којег нисам видео али по мало верујем у њега. Не, нисам неки верник. Више онако из нужде. Да милина што дуже потраје, да се доброта не прекине нагло а ја опет останем празан и тескобан. И кад ми је било лепо (а то се дешавало ретко) ја сам то време проводио у страху да ће брзо да ме прође и у неверици: је ли то могуће?!

Не иде ми да се некако повратим у живот. Ја сам избачен из нормалнога света а ни сам не верујем да сам икада и боравио у њему. Ја не верујем да на овим поднебљима и има нормалнога света. Нит ја знам, нити имам превелику жељу да се враћам у нешто где нисам ни боравио. Питање, да ли бих и могао и кад бих знао?! Да ми је да ме свет остави. Да ме заборави. Да живим а да нико не примећује. Да ми се не пребацује што ваздух дишем и воду пијем, што "јесам", а, не: "нисам". Тако сам некада мислио. Тако мора и прича да се почне. Не би вредела ова прича ништа ако не би овако ходила. Има свој пут, зато мора 'вако.

Седим из дана у дан на истој столици, у истој соби. Исте ми мисли лете кроз главу. Мрачне: наравно. Истом сањам и размишљам. Ништа лепо: дакако. Присећам се шта је некад било и какав сам ја човек био. "Дугујем што сам преживео. Што сам жив". Присетим се одговора на пређашње дилеме. Жив ли сам? Да ми неко то каже и докаже, само да то не буде овај несретни Сретен, што ће ових сати доћи кирију да ми тражи, иако зна да немам, иако зна да ће ми опростити што је тако. Да ми докаже неко други, неко од имена

и презимена, неко ко постоји изистински и исто тако стварно одлучује о нечему. Није важно о чему одлучује, али мора бити такав. Не може о живости или смрти пресуђивати тек макар ко. Поготову у мом случају који није свакодневни. Јер ја, у ствари, дишем и једем, а тврдим да сам нежив, па тражим потврде за једно или друго. Свеједно ми је. Ја знам како се осећам, па ми није много ни важно шта би ми се одговорило.

Стално ме је, кроз живот, нешто мучило. Оно тадашње стање ме тако подсети (наравно тада је било у блажој форми) кад сам хтео војску да напуштам. Само, тада сам могао нешто да бирам и нешто да остављам. Није никако исто као јуче. Јуче нисам имао никаквих избора. Тада сам имао. Данас? - видећемо. С' пролећа ме то 'ватало. У пролеће сам у животу и највеће глупости правио. Кад погледам сад, овако са дистанце. Са доброг и уздигнутог извиђачког места, кад погледам на "курву" живот: схватам.

- Шта је ово Константине?! Какве су то глупости?! Нећу да чујем, море! Држава те школовала а сад кад треба да се брани ти би да бјежиш!!! Неће, вала, моћи ове ноћи!!!

Виче на мене потпуковник Вуковић, видео мој захтев њему, да проследи даље вишој команди, на обрасцу том и том, а за споразумни раскид радног односа. Неће да чује, да се шта пита одма' би ми "дао" метак у чело. (Тако је то било кад сам бирао. Кренула јединица на ратиште а ја 'оћу кући).

- Ко ће бре да ратује ако сви напустимо, мајку вам јебем, да вам јебем, издајничку!!! – сикће као гуја љута потпуковник Вуковић – јел' 'оћете да вам Хрват стигне до Земуна. За шта си учио и спрем'а се све ове године?!

Да је сад ту, лепо би му рек'о, (тад нисам могао и само сам ћутао):

- Ја сам научио да поставим батерију према државној граници, па кад крене непријатељска колона да ударим по тенковима и пешадији. А, ово? Шта је ово Вуковићу? Против кога ми идемо да ратујемо?!

Тада, ја нисам једноставно знао шта треба радити. Кад пуцати? Кад не? Ко су твоји, ко су њихови? Тамо се, бре, на почетку ништа није знало. На жалост, сад, на крају, на почетку краја, сад се све зна. Ал' нисам ја због тога. То су ми само прикалемили. Мени једноставно прекипело. Нисам више могао да поднесем. Све се распада а мене муштрају и зајебавају. Терају ме да идем да ратујем а држава којој сам се заклео више не постоји. Видим нема смисла, нема сврхе, нема логике. Све ми докурчило, видим све отишло у три пичке материне, да најзад скратим и изразим се припростом али јасном војничком терминологијом. Ми смо војску бирали, ако ћемо право, ради привилегија: стан, посао, кола. Нисмо се ми школовали да ратујемо. И мојој се генерацији заломило да ништа од тог доброг не видимо, него: право у рат.

И да видиш: дозволише ми да одем. Човек који је одлучивао о томе није био Србин, једва дочека па ме у пакету са још некима отпусти. Ни

раздужили ме нису. Такав је хаос био. "Јави се томе, иди код тога...", док један не преусти: "...иди кући, па ће ти се јавити шта да радиш". До дана данашњег ме нико није звао да раздужим пиштољ и опрему.

Ал' све је то било другачије и давно. И не кајем се због тога, само схватам колика сам будала био што сам се нервирао и здравље губио, а мог'o сам само да ишетам из касарне. Колико њих није зарезивало ни војску, ни војне позиве, па сад државу воде и гањају ове друге, што су часно и поштено државу слушали.

А, лагао сам пре, јер сам у војску отишао из љубави. Нисам размишљао о стану и колима (баш толико): не би се ни бунио да сам их добио, али... Волео сам оружје и све што иде уз то. Од малена сам скупљао текстове и слике разног оружја, авиона, тенкова, стрелачког. Скупљао сам бритвице и ножиће, касније и право ватрено оружје: пиштоље, револвере, пушке. И дан данас волим да знам све о томе. (Ту колекцију оружја једино сам и донео. Ставио у једну торбу, (две, богами, са литературом), две повеће, ономад кад смо бежали са Косова).

У војску сам отишао из љубави према свему што је војно, кажем опет, а испало је да сам се тиме најмање бавио, и кроз школовање и касније кроз активну војну службу. Важнији су били часови политичке наставе, препричавање дневника "од пола осам", и идеолошко-политичка подобност. Што си мање креативности показивао, то је било боље по тебе. Требало се само држати већ устаљених норми и принципа. Важно је било створити привид да се нешто догађа и ради. И поред тога, ја сам показивао одличне резултате и кроз школовање, и у служби. Предвиђали су ми солидну војничку каријеру и генералштабну академију једнога дана. Ништа од тога: не би.

Пусте ме мисли притисле, бре!!! Мрачне, море!!! Ја се стидим пред људима што сам уопште жив. Осећам сталну кривицу у себи због тога. Све нешто у себи осећам да је грех што сам утек'o од смрти, да то други осећају и да ми замерају због тога. "Да си нешто ваљао остао би тамо" – одзвања ми у ушима, само нисам сигуран јесам ли то заиста негде чуо или је и то плод маште коју стварају моји пропали живци.

Нема га још Сретен. Шта ли га је задржало? Данас, (тога дана када је био "данас" и када је текла радња ове приповести, јер "данас" је већ "сутра" и ја сам неко други у односу на "јуче", али оставићемо тако па се сналазите, није важно време кад су људи и њихови односи у питању, важна је добра воља и пријатељство које ће произаћи из те добре воље), дакле, данас је први, хоће он да нађе разлога да дође и седи код мене, да поприча и да слуша, а некако му најлакше око првога да ме подсети на беду и да ми тражи паре за овај собичак. Шта ли ће сада измислити као разлог за журбу? Оно, ако ћемо

поштено, а 'оћемо, журбе и нема јер ја дебело касним још за претходне месеце а њему би мањкало све да му и унапред дајем.

- Да продаш ту гвожђурију и да лепо платиш кирију. Шта ће ти оружје кад си побег'o са Косова. Да си се борио са њим', па 'ајд. Још војно лице неко. Кад си војно лице: 'де ти је стан и пензија, а бајо?

Никада му не замерам. Можда на самом почетку, свега неколико пута. Он већину речи које изговори и не разуме. Чује од другог па понавља. И не мисли никоме зло, само воли мало више да прича. Кроз причу "се празни". Сам човек. Жену испратио на "други свет", дете отишло у "велики свет" и како видим не зарезује га баш пуно. Једино га назове кад хоће да га подговори да мени повећа кирију, или да ме избаци што не плаћам редовно и на крају, и највише, да га наговара да прода кућу и оде у старачки дом а њему да новац од продаје. Он се никада не љути на њега и има сво разумевање овог света за свога сина.

А имао сам ја свој дом, мајку му. И ја сам био нечији син. И моје брљотине безосећајности је имао ко да разуме а да ми не замери. Кад сам се "вратио" из војске, у родно место, на почетку су сви мислили да сам на годишњем одмору. Било им чудно што један официр у сред рата одмара али нису правили већих питања. Неки су чак мислили да сам ту по неком специјалном задатку па су ми се у почетку препоручивали и јављали као добровољци. Иако ни сами нису били начисто за шта би ми били потребни "добровољци", упорно су се у почетку наметали. Што сам их више одбијао то су више наваљивали.

Ја се сместио код родитеља, њима сам одмах рекао али они од срама и муке ћутали. Видели, додуше, да са мнош није баш све потаман, па ме мало и дирали. Родитељи имају сво разумевање овога света за своју децу (понављам се ал' немам тренутно боље речи) па тако ни ја нисам био изузетак по том питању. (Рекох већ. Зато би требало, кад већ о знам, да мање замерам Сретену). Дан за даном, комшијама и родбини све сумњивије, док, у неко време, не дође један земљак, мој "класић", на викенд, и донесе "истину накићену", о мени и мом дезертерству. Да је "накитио": јесте. Да је рек'o и нешто истине: и то стоји. Да су после и остали додавали по својој вољи и машти: и те како.

Слушај, није било ништа драматично, није им било по вољи, али временом се то заборави. Подсетили би ме кад се поднапију, на слави или у кафани, и то по правилу кад бих хтео да искажем неко своје мишљење о политици или рату. „Ти да си на своме месту не би седео сад овде него би ослобађао (?!) Вуковар. Да ћутиш, најбоље је“. Нису били ни мало нежни према мени у тим тренуцима. Понајвише они што до краја ове приче никада неће ни барута примирисати а цео ће свој век провести причајући о рату и

хушкајући на њега. Највише ће ме вређати због мог наводног дезертерства они што ће утећи чим прве пушке буду запуцале, доле код нас. Али кажем, није тога било много и нису увек тако говорили. Временом сам ја научио како да се понашам а да би ме оставили на миру (к'о што сам то исто научио и кад сам овде стиг'о), тако да се некако гурало. Долазили су и други на дневни ред, и другима је провинција требала да загорчава живот, па би се мене "доватили" само кад баш немају ништа друго.

Али морао сам од нечега живети. Кров над главом сам имао у скромној, никад завршеној, али топлој "планској кућици", 'леба и са 'лебом, такође, од родитељских пензија, (отац и мајка просветни радници, учитељи старога крова, богати једино ентузијазмом и заблудом да су некога нешто научили и од некога доброг човека направили, никад новцем), али већ сам био у годинама кад то није могло да ме задовољи. По мало сам се и кајао због избрзане одлуке, к'о што сам се кајао увек када сам на пречац и "преко колена" нешто одлучивао. Реших, зато, да потражим посао. Ко и овде, ко и данас. Све исто. Само су људи другачији и другим нагласком говоре.

„Е, мој Ко'ста'тине, не било ти напуштати частан војнички позив. Знаш ли ти колико деце незапослене стоји у реду и чека на посао? Знаш ли колико "повратника" жели назад на Косово? А ти напустио државну службу“.

Све зависи од човека. Од човека: самог са собом. Иначе су људи свуд исти. Заблуда је да ћеш сретати другачије људе на различитим местима. Само ћеш сусретати исте људе на различитим местима. (И неке ћеш словити као "своје" заиста без икаквог ваљаног разлога). А човек је човек – ма где био. Увек исти у злу и различит у добру. Само, 'ајд, нађи човека?!

„Не може господине, ви сте расељено лице, немате стално боравиште, немате радну књижицу оверену овде, и на крају знате ли колико наше деце чека на посао?! Ипак су они рођени овде а ви сте дошли од некуд. Што се лепо не вратите у свој родни крај, одакле сте дошли?!“.

То би можда било и најбоље: да се вратим, нека ме убију, да нема више бриге око мене. Да завршим ко отац и мајка што су ми завршили. Да скончам ко глупа овца што чека у ред за клање, кад већ нисам хтео са Вуковићем да јуришам, па шта ми Бог да. Испада, на крају, да сва деца у ужој и широј Србији не раде само зато што је Константин, то јест ја, напустио војну службу, што му је све докурчило и што је хтео да буде слободан и да бира, и што је морао да бежи од смрти, што је људски, стварно: људски. Мислим то, плашити се смрти и бежати од ње. Нисам урадио ништа лоше тиме што сам хтео да живим. Испада да би сви проблеми били решени, да не би уопште постојали, кад не би било мене и моје жеље да не умрем одмах него да скромно саставим још коју годину.

Иш'о ја по општини, отац звао бивше ђаке (они који су одлучивали сви су били проблематични и незналице у школи, тврдио је тада отац), говорио им да сам "повратник", да сам се вратио на Косово и Метохију, на свету српску земљу – ама цаба. „Нема за тебе прикане и готово“. А, у то време, није се тамо на Косову запошљавао само ко није хтео. Долазило са свих страна кусо и репато, добијало станове, плацеве, кредите. Сви су као нешто били важни, што се враћају. А враћали се само они који нису успели нигде и ништа, гологузани који нису имали другог избора. Тако смо хтели да побољшамо демографску слику?! Тако да бранимо "свету српску земљу"?! Како смо је бранили - тако смо и одбранили. Ко ју је бранио - добро је што смо имали где и да побегнемо.

Ајд' да сам се бавио политиком, или нешто слично: боже сачувај, баш сам гледао своја посла. Никад ме то није интересовало. Чини ми се данас, из ове перспективе, и превише сам гледао своја посла. Чинио сам то на месту и у времену кад су се људи бавили само туђим работама. Нико није радио оно за шта се школовао или га је Бог обдарио, него само супротно од тога. Некакве "сировине" су тих година одлучивале о свему, па се заломило да одлучују и о мени. А ја побегао из војске баш због тога. Хтео да будем "слободан човек", кад оно: бејаш се прерачунао. Док сам у војсци и имао некога "испод себе", док сам тамо за некога био "неко и нешто", у мом родном крају ме дочека зид нераздевања и презира. Јеби га, ипак сам ја имао некакве школе, и то им се понајмање свидело.

Нисам много ни глуп, ни паметан. Онако, средње. Знам по нешто, прочитао сам доста тога, иако никада нисам водио рачуна о томе да прочитано искажем, да се "направим" паметан, нити сам радио на поправљању речника и реторике. Говорио сам, онако, природно, баш "како ми дође". То је ваљда остало из војске, колико год да знаш много или мало, увек радиш са пола мозга и свакога дана користиш пар десетина речи које су ти сасвим довољне.

Од малих ногу одрастао сам у интелектуалној средини. Била је то мало "крутија" интелектуална околина, социјалистичке оријентације, не много отворена за авангардна схватања, али свакако напреднија од околине. Родитељи су имали солидну библиотеку у којој су централно место заузимале школске лектире и историјска литература али где је се могло "налетети" и на којег руског или француског класика, Толстоја и Балзака. Тако сам од малена стекао навику да по нешто прочитам, не много и не редовно, већ само "кад ми се прохте", али сасвим довољно да будем изнад српског читалачког просека. Ту је, дакле, могло бити неких пропуста. Али, оно што људи називају поштењем, е, о томе сам увек водио рачуна. То ми је било важно, тако сам васпитан. Никада, од кад сам се зачовечио, нисам

свесно урадио нешто непоштено. Сад, који су то стандарди за поштено или непоштено, које ја прихватам, то би можда било дискутабилно. Али је тако било, ако не рачунам непоштено ради поштенога: кад мораш да се укурвиш и слажеш, да би неку неправду исправио.

Ех, да.... поштење. О чему ја размишљам?! Нисам баш у токовима. И да јесам, какве користи имам од тога што сам себе убеђујем ко сам и какав сам. Обично то чине људи којима савест није мирна. Можда и јесам у токовима, али: у погрешним токовима. Осећао сам тада, у тој мисли, неки задах, неколико пута се освртао, па онда установљавао да нешто грозно заудара из фрижидера. Није ни чудо, био је стар и дотрајао. Мислим на фрижидер. Више је не-радио, него што је био у функцији. Смрдео је сам по себи, смрдела је његова празнина, његова излизана и умашћена дршка и искривљене решетке. Смрдела је његова симболика избегличког складишта хране. Све је већ било дотрајало у оној собици. Дотрајао је и њен власник а мој газда Сретен, дотрајао је и њен станар, моја сопственост: ја. Устајале су и дотрајале и приче што лебде у ваздуху, моје или Сретенове, није важно, и онако ни једна од њих нема сретан ток, а о крају не смем ни да помислим. Све је кисело и смрдљиво. Заударале су највише моје мисли са којима са покушавао да се самосажалевам, па самим тим и оправдам за своје неуспехе и предају.

Није фрижидер био у функцији, па шта?! Па ни ја нисам био у функцији већ дуже времена. Чак су ми и физиолошке функције биле дискутабилне. Да пустимо, те физиолошке потребе у смислу срања или пишања. Али, искрено, не сећам се кад ми се задњи пут дигла жеља у том времену, кад сам пожелео жену, што би било нормално. И у најтежим ситуацијама човек 'оће жену. То је доказ је ли мушкарац жив или није. Ја сам био као биљка. Биљчица.

Нешто је, ипак, морало да се ради са тим фрижидером. Можда, као прво, утврдити порекло смрада. Можда, као прво, отворити прозор. После видети шта са фрижидером и његовим садржајем. Можда као прво игнорисати га, гурнути проблем под тепих, обесмислити његов смисао: као прво. Све једно ми је, брига ме. Нека се носи. Прво је требало урадити нешто са мојим мислима. За кирију коју дугујем Сретену ћу лако.

„Добар дан поштовани гледаоци...“. Зато је онај проклетник радио без грешке!! Није правио паузе нити застоје, никад. И кад нема струје, сумњам да би он можда радио. Не знам, нисам проверавао. Лаже ме а не могу без њега. Ко без Сретена што не могу а он зна да ме увреди и да ме шиканира. Са њим са заноћивао и јутром се будио. Од њега сам желео да чујем ко сам и шта сам, шта сам данас ручао, шта ћу сутра купити и колико ћу пара имати у џепу. За њих "проклетнике" смо се прво 'ватали када смо кретали у бежанију желећи да одмах и на лицу места од њих чујемо где смо стигли и како нам је. Њих

смо најрађе крали по туђим кућама а после их и уносили у туђе куће, тада као избеглице и подстанари. Телевизори су били симболи победа и пораза у тим нашим биткама. Телевизори су били статусни симболи. Да је неко гледао са стране то "наше" ратовање без сумње би закључио да ми ратујемо због телевизора. У суштини, ми и јесмо заратили због њега, али не телевизора као апарата већ као медија. Ал' то је нека друга прича, уз то није ни моја.

Чујем куцање на вратима. Најзад, ево га.

- Јеси ту, еј, јеси л' код куће?! Шта ти бре ово смрди, чистиш ли ти шта или живиш кај медвед, у брлог?!

- Ајде уђи, фрижидер ти не ради, па се усмрдело.

- Радио је, радио, бајо мој, него си га ти нешто зајеб'о, па сад не ради. Кај сат је радио кад сам ти га дао. Чегга год се до'ватиш: теби мањка.

Нема сврхе да се даље са њим препирем. Знамо, и: ја, и: он, да он није у праву и да тај фрижидер није радио како треба. Заједно смо га спуштали са тавана, где је остављен ко зна кад. Може да се замисли у каквом је стању кад се и Сретен одрекао његових услуга. Мислим да скоро и није имао фреона у себи а врата нису никако дихтовала. И тада, кад смо га спуштали са тавана убеђивао ме је да је малтене нов. И тада је било бесмислено расправљати се са њим око тога.

- Види, немам кад да улазим. Касниш опет са киријом. Човече, ни за прошли месец ми ниси платио а дош'о већ следећи. То нема смисла и није поштено. Па ја живим од тога.

- Само још дан-два, можда већ сутра. Знаш да ја не би, непријатно ми је, нисам навикао на овако.

- Кад си тражио стан ниси помињао кашњење. Разумем те ја, али разуми и ти мене. Ајд' да седнем кад сам већ ту, мало да оданем. Криза Константине, нема се, бајо. Да имам, пустио би' те цабе. Ал' немам!!! Откуд?!! Ту ми још и син, викендицу завршава...

- Извини, само још дан, два....

- Немо' да се извињаваш, после ми дође жао и заборавим што сам дош'о. Увек ме тако збрзаш. Нисам ни треб'о да долазим кад знам да немаш. Није ти долазио поштар. Пратим ја то, мора под мој прозор да прође. Ал' син ме јутрос зове.... Шта гледаш то?

- Читам нешто о авионима, борбеним авионима.

- Боље би ти било да нађеш неки пос'о бајо, па да ми платиш лепо кирију. Да не морам да те избацујем. Нисам ти ја крив што си избеглица. Данас све кошта - наставља Сретен своју уводну тираду, кроз коју морам да прођем да би ушли у мирније токове - Ете, мор'о сам унуку да купим компјутор. Оно, нисам га ја баш купио, посл'о сам паре, син каже: "што да се мучиш и долазиш у Београд. Пошаљи паре па ћемо ми...". Није да нисам,

вол'о сам да му га лично купим али има право дете. Тако ти је време, ако не знаш са компјутором и не говориш страни језик, не можеш ни џакове да истовараш. Каже ми син: "само да га видиш како ради на компјутору".

Ни не слушама га скроз, само кроз маглу чујем по неку реч. Не могу да му кварим вољу, па да му кажем да "мала кретенчина" вероватно само зна да га укључи и да игра игрице по цео дан. Вероватно је то цео његов "рад". Кад буде тражио посао то ће му "и те како требати". А овај несретник је од уста одвајао да то купи. Уопште не знам како је скарабуцио толике паре. Од кад сам овде још га нису посетили а он само о њима прича: о сину, снаји и унуку.

Присетим се како смо досуђени један другоме. Било је овако:

Кроз маглу, густу неку, па полако наилази све ређа и ређа, и већ се назире као нека позорница или сцена, као позоришна, а животна. Да се разумемо, ништа није добровољно. Ни нови град, ни нови живот, нити ове моје речи. Колико до јуче, ни избор између живота и смрти није био добровољан. Ја, са рођацима, који су ме превезли, од куће до куће, у новом граду, тражимо стан по огласима. Скидамо огласе са бандера, па онда тражимо те адресе. Да се они сместе прво, па да ја у близини потражим нешто скромније и за мене. Немамо где, човече!!! А, немамо никога свога. Нисмо на време мислили, ко многи други што су. Улице непознате. Чисте, лепе и широке. Да је друга прилика, да се човек прошета и да види. На крају крајева, бираш где ћеш да живиш. Овако: ништа. У журби си, не можеш да стојиш на улици. Нови град није ништа за расељеника и избеглицу. Невидљив је и прозрочан. Само се осећају електромагнетни таласи негативне енергије и тек по који устајали дашак саосећајности и солидарности (углавном од оне која ништа не кошта). Нови град, нова правила: куд човек да крене а да се не огреши о неко од њих, да пође а да остане непримећен, да нешто проговори а да по могућству нико не схвати и не пропиткује ништа.

- Тражимо стан.... Дobar дан.... тражимо стан. Нашао сам оглас на бандери.

- Нема овде стана, нема, не издаје се. Издавао се али се више не издаје.

Знају да ће ових дана потражња бити велика, кренуле колоне избеглица па боље да се сачека и да се добије на цени. А и да се одабере станар по вољи. Чули су, већ се шушка по граду да су колоне дугачке и да су сви у колони "пуни ки брод". Чуло се већ: напљачкало се то а и без тога нису знали шта ће са парама. Ја нисам ништа тога чуо, нити знао: имао сам некомплетну месечну очеву пензију у џепу и две торбе за које још тада нисам знао јесу ли стигле или нису. Свеједно је човеку где је, кад мора да "није" тамо где би хтео да буде. Ако мораш да трпиш, а, свеједно ти је брате од кога је. Поготову ако је трпња потпуно иста. Град није крив. Ни људи. Ваздух пун електрицитета чини ситуацију нелагоднијом него што она у истину јесте.

Непријатном је чини и ово дете што гладно и усрано плаче, и жена што га на хауби трулог аутомобила преповија.

- Шта се деси децо, ако бога знате?! Пропаде све, децо моја! Ал', живе главе цене немају. Упамтите шта вам каже стара жена што је прошлог рата, као дете, преживела оно што се данас вама дешава.

- Нема стана овде, молим вас идите.

- Ајте к' мени децо - говори старица.

Као да је нека светлост обојила град. Разнобојна светлост, пунобојним, дугиним, бојама обојила је град. Разведрило се, Сунце је то. Облаци јесу ту негде, круже "ко киша око Крагујевца", али за час, у трену, ова старица је успела да једном једином реченицом отера зле мисли, да разведри град и да разагна пупољак самоубилачког цвета на душу накалемљеног.

- Да се ја питам друг'чије би било. Неће бити довољно воде, посла и добрих оцена за нашу децу - чује се у позадини разочарани глас, старица је прекинула баш кад је требало доћи до ценкања.

А онда сам угледао тебе. Стајао си на улици, поред своје оgrade, а ја сам старици објашњавао да сам ја посебно, и да ћу сам потражити уточиште, и да је довољно да се оно дете макне са улице. Онако мршав и ситан могао си да улијеш поверење, да израчиш добру намеру. Могао си и да превариш својим изгледом, могао си, ал', ниси...

Пришао си и рекао, да те сви чују:

- Ајд' код мене, ја сам сам.

После си додао, тише, кад смо се одвојили:

- Ама, има да плаћаш, ако си мислио цаба, одма' да идеш од мене. Неће бити много, а и онако сте ви са Косова пуни пара, ки шипак.

Трен је фалио да се окренем и одем од тебе, али је преломило то што сам рекао себи: „па кад ћеш већ да му плаћаш свеједно је какав је човек“. И разочарах се што ме ти својим изгледом у почетку превари. И жао ми је данас што сам сумњао у твоју човечност! Оно, гурнуо си ме у овај собичак. И није те било неко време. Касније, видим долазиш и носиш нешто. Спремио си вечеру.

- Имам сина, снају и унука у Београд. Велика господа, бајо мој - рекао си ми док си постављао шарену и излупану шерпицу на сто.

И није ми жао што сам те упознао Сретене. Кад се загребе твоја површина и кад научиш да се игнорише твој поган језик, ти си брате један добар и частан човек. Кад те још боље упозна, скроз, ко што те ја знам, онда увидим да си ти већи мученик од мене, иако ниси избеглица, имаш свој дом, пензију. (Имаш ли још шта, што би волео да се помене а због чијег помена ти се стегне грло?). А, да, имаш сина, снају и унука. Велика господа. Јесте, мој газдо.

- Немо' да ми тураш кафу, и немо' да ме замајаваш, да не заборавим што сам дош'о. Морам паре сину да шаљем. Шта ти је она торбица код кревета, ти се канда спремаш да утекнеш?! Ако вала, само иди, опраштам ти дуг.

- Кога змија "упечи"- тај се и гуштера плаши. И дан дањи, свако вече, пре него легнем ставим торбу са документима, сликама и нешто гардеробе поред кревета. Требало би да су у тој торби и паре, али ја пара тренутно немам Сретене. И ја могу одмах да напустим собу, ја нисам преварант.

- Еее, ајде де, ти га баш претера, нисам ја баш тако мислио. Још у своју рођену кућу не смем да се нашалим - стаде да се правда чичица а ја се смешкам јер га знам, па намерно и причам тако. Куд да идем ако изађем одавде?!

- Паметно ти то са торбом - покушава де се укључи у тему Сретен - Нек се нађе. 'Леба не тражи. Само мислим да ваљда бежања одавде неће да бидне. Од кога ми из Србије да бежимо?

- Не: ми, него: ја. Документа су ти најважнија: тапије, крштенице, дипломе, уверења. Да лакше живот организујеш. Кад си избеглица Сретене, нико ти ништа не верује. Људи имају о теби слику као да си целога живота био бедник. Како ништа у животу ниси имао, ни знао. И све мисле да лажеш, било шта да им кажеш. Ако кажеш: имао сам лепа кола и кућу, они одмах у себи помисле: ех, откуд избеглици ауто и кућа. Они мисле да смо као избеглице рођени. И мисле да немамо права на нормалан живот. Зар си мало пута чуо коментаре: види како се обук'о а избеглица, или: купио месо а избеглица.

- Ко су то они? - пита ме збуњени Сретен.

- Они су: ти, Сретене, само што ти не знаш то - рекох му то из чисте злобе, да му вратим за оно пређашње, и одмах се покајам због тога. Уједам руку која ме храни.

Сретен и не примети да сам му било шта пребацио. Не би он ни крио да тако мисли. Није имао проблема да искаже своје мисли, није имао длаке на језику, а није имао лошу душу.

- И слике су важне, газда. Са сликом докажеш лакше своје приче. А врло ти је битно да причаш. Тако се лечиш. Једног дана ћу ти показати слике.

- Ђаво те однео са сликама. Шта је, немаш шећер? Е... е.. 'бем ти домаћина. Чекај да ти донесем а ти пристави џезву.

После пијемо кафу. Он се "растопи", стане да прича, углавном једно те исто, о породици, о жени и о томе како су некад лепо живели. Кад је син био мали, а жена жива. Ја кад уграбим, испричам нешто из своје прошлости. Останемо тако сатима. Приупита ме најчешће за војску. Па ми прича и о свом служењу у Титограду, педесет и неке. О Космету не зна баш ништа. Он

мисли да је то посебна држава. Оно, у фактичном стању... ко ће га знати... али он мисли да је то одвајкада.

- Ја, брате, нисам знао да тамо има Срби. Кад оно, ви скоро исти кај ми. Исти ко ви?! Е мој Сретене: исти ко ви?!

Дружимо се ја и Сретен.

Сутра, и прекосутра, и сваки дан, доћи ће он да ми тражи кирију. И да ми донесе нешто за јело. Пребациваће ми и бројати сваки залогај, а ја, иако сам горд, јешћу слатко, јер он то ради из срца и добре душе, само не зна другачије.

Да сам остао служби, био бих можда свој човек. Да се нешто промени било је касно. А имам за шта да будем љут на себе. Не кајем се због чина, колико због последица. Кајем се што није испало на боље како сам мислио него изашло на катастрофу. Управо тако: на катастрофу. Тад бих био задовољан да је испало само: на горе. Можда сам могао да останем у војсци а да некако све те ратове избегнем? Нисам се ја плашио. Само нисам видео смисла у свему томе. Ја сам искрено веровао у своје васпитање. А темељи његови су саграђени у породици и кући, војска и школовање у њој су сазидали зидове тог васпитања. Није се нешто уклапало. Било је много лицемера. Осећао сам се неприродно, морао сам да побегнем.

Кад сам стигао у родни град, као добровољно ражаловани официр, схватио сам да нисам ни излазио из тога света, да сам и даље окружен лицемерима, и покајао сам се први дан, по том питању. По питању да сам нешто напустио у жељи да будем на бољем. Стигао сам на горе. Можда сам по неким другим питањима прошао и боље. То нико не зна. (Нису сегменти друштва лицемерно функционисали - цело друштво је функционисало на темељима лицемерства. Цело друштво је било болесно или на путу озбиљног разбољевања. Где год се окренеш налетао си на "кужне". Није се имало куда побећи (е, то нисам ја знао). Само је огањ је могао да убије болест. И десио се огањ).

Све ратове нисам могао да избегнем. Онај на Космету ми је био суђен. Од њега не бих побег'о све и да сам мог'о. Тај рат је био мој. А, ето, нису ми дали да много учествујем у њему. Више сам био неми посматрач. Није тај рат био мој, зато што сам га желео, или изазивао, не: супротно од тога! Он је мој, јер се водио у мом дворишту. Моје крушке и јабуке су дошли да украду. И твоје Сретене, само ти то не знаш. Није то ни важно, неко зна. Твоје је само да претрпиш кад дође време да се чувају воћњаци. Има ко да се јури са лоповима.

- Немој још да идеш, нисам ти показао авионе који су нас бомбардовали.

- Ниси ти мени показ'о "шушке", бајо. То мени треба, мичи ми се са авијонима, мало ли је било тога?!

Данас је нешто упорнији него иначе. Мора да га жестоко притискају. Обично брзо заборави причу око пара. Сад, ја му с' времена на време подмирим дугове. Стигне некако хуманитарна помоћ или ми пошаље брат од стрица из Словеније. Није заборавио да сам га, као млад официр "пун пара", помагао док је беспослен седео кући. Али не може ни он много. Има нас много којима је потребна помоћ, има толико рупа које треба запушити.

- Морам да идем, сналази се како знаш. Нећу да биднем цео дан кући. Видимо се можда увечер.

Знам да бежи од куће и телефона. Знам да сам његова мука. А опет, кад размислим, исто би му било и да је било ко други на моме месту. Исто би му било и да је сам. Он и јесте сам. Ваљда ће навратити увече. Лакше ми је кад прекратим ноћ. Не размишљај онда о својој судбини. И судбини мојих драгих. Ни о том проклетом рату. Србин пева о рату. Ја не верујем да има неког другог народа који има више песама о рату, од Срба. У певању смо јаки. И: у пуцању. У вис. Кад треба да се пуца у вис, ту ти је Србин први и најбољи. Кад дође време да се пуца у правог непријатеља: обавезно се поделимо. Неки 'оће, други неће. Ако није то, онда се измисли нека друга подела, или је други праве ...

На мене нису хтели да рачунају у мом родном крају, ономад кад је рат почео. Иако сам био тамо једини школовани и (бивши) професионални војник у вароши. Могао сам много да им помогнем. Ко ме? Не питај ме то, народу своме, својој кући и дворишту. Не људима, већ завичају. Али није ишло. Нису хтели. Ко? Људи. Јер, да ме мобилишу као обичног војника – то није ишло, шта би народ говорио о томе, како би ми наређивали они који немају појма о војевним стварима. А да ме поставе на неко место са мојим чином капетана прве класе, онда би вероватно био надређени већини која се фактички нешто питала тамо, иако не знам да дефинишем формално: зашто се питала?

Ја сам се пријавио првог дана рата. Само су ми казали: „јавићемо ти ако нам будеш потребан“ - и више ме нико из војних служби није контактирао до краја рата. Како су рат водили убрзо сам схватио да им моја помоћ и није потребна. Можда је и боље тако. Бар не осећам ни делић одговорности за неке глупости које су се десиле, а које су, руку на срце, саставни део свакога рата. Дакле нису наше аутентичне глупости, него су више, онако: универзалне. Да сам командовао или ратовао, вероватно бих данас мислио да сам још више одговоран за смрт својих родитеља. Свом тренутном осећању кривице додао бих и осећај да се убиством мојих родитеља неко мени светио, за нешто што сам урадио, или нисам спречио да се уради. Али знам да бих

добро радио свој посао да су хтели да ме ангажују. Нема то везе са дезертерством или кукавичлуком који су ми зловници "калемили", кад год су се због нечега осећали угроженим. Нико није могао да схвати моје унутрашње пориве, моје стање духа. Није то био "неки град тамо негде", нису ово били предели мени страни – у томе је ствар. Био је то мој завичај. Напала нас је страна сила.

- Био бих добар старешина Сретене, веруј ми, стало ми је до тога да ми ти верујеш!!! – викао сам празној соби и Сретеновом поквареном фрижидеру.

Остало ми је само да посматрам. И да се нађем по некоме, кад што затреба. Слабо је шта требало, обично и када јесте, ја то нисам могао да учиним. Слабо шта: коме, а, најслабије: од кога. Тај рат је био специфичан по томе што није било фронта и позадине, бар не у смислу у којем су нас учили на академији. Ако изузмемо границу где је постојала некаква линија, овамо у унутрашњости тако нешто није постојало. Никада ниси био начисто јеси ли у позадини или на првој линији. Још је мање било извесно: јеси ли цивил или војник. Нико ту није правио разлике. Ни ови што су бомбардовали, а још мање оне убице на земљи: комшије наше. Понекад, ни ми сами.

Моји родитељи су ратом почели нагло да копне. Поготову отац није могао да поднесе све то што се око њега дешавало. Није се плашио, био је разочаран и немоћно огорчен. Није могао да схвати. Све му је потонуло: сваки идеал и сва вера. Није могао да схвати ни то: зашто ја седим кући, зашто ме неће. Бунио се против тога али ништа није могао да промени. Ја сам само седео поред њих и ћутао. Ничем се од живота, већ тада, нисам надао. Моје разочарење у војску је, сад схватам, била иницијална каписла која је детонирала рушење мојега животнога смисла. Напуштајући војску, која није била оно што сам ја хтео да буде, почео је почетак мога потонућа, почетак краја.

Отац није могао да поднесе што сам тим чином и у рату постао "нико и ништа". Разумео је он суштину, разумео је релације које су владале у нашем граду - све је разумео, али није хтео да се сложи са тим. Ја нисам ништа осећао. Само сам жалио родитеље. Као да сам предосећао шта ће се са њима касније збити. Стварно сам почео да их жалим много пре. Нисам, међутим, ни сањао да ће тако брзо доћи време великих одлука и страдања, дилема и колона. На крају, нисам веровао, прво, да ће доћи до бомбардовања, а после тога, друго, да ће то исто бомбардовање трајати дуго. Ништа нисам погодио.

И дошло је време да се подвуче црта и да се плате дугови или траже потраживања. Кренуло се у бежанију а они, моји родитељи (нису били једини), ни за живу главу не хтедоше да напусте своју кућу.

- Нисмо ништа криви и зато ћемо остати. Али ти мораш да се склониш на неко време јер си био војно лице. Па и сад си некакав официр, ма шта људи мислили или причали.

Још ми у ушима одзвањају речи мојих родитеља а поготову оно "некакав". Између тог "некакав" и "никакав" скоро да нема разлике. Осећао сам то у тону и боји гласа, у оронулом погледу и уморним плећима, у бледом лицу мајчином и крваво црвеном лицу оца мога. А ја сам некако лако прешао преко тога. Нисам спознао димензије целога догађаја. Нисам ни могао да знам, слабо сам се кретао тих ратних дана. Кренуо сам, отишао, побегао несвестан да се крећем, да идем, да бежим. Најмање сам био свестан да остављам некога, да тог неког чека нож и смрт и да су ти неки моји најближи и најмилији. Остао сам сам.

Они су били упорни и било је немогуће наговорити их на друго. Та кућа и оно у кући, било им је све што су постигли у животу. Желели су да своје животе заврше ту. Нису планирали да их заврше тад, под ножем, него у мирним пензионерским данима. Али сигурно нису били несвесни опасности и изгледа да преживе. Не, знали су они све и свесно су одабрали. Били су то људи старога кова, достојанствени и усправни. Они су учили децу да су некад неки људи умирали за идеје или отаџбину. Зато су хтели ту лекцију и практично да покажу кукавицама, букацијама и смутљивцима. Међу њима сам свакако био и ја.

Могао сам да их уценим својим останком, али чему то, сад кад размислим? Питање је где би били срећнији, питање је: да ли је живот увек толико важан? Они су знали све одговоре на ова моја питања. Моји родитељи. Сад ми жао због непажње којом сам их годинама "награђивао". Мислио сам: чему то, они су увек ту кад треба, њихово је да буду пажљиви а не моје. Тај егоистички став карактеристичан је за размажену децу. Без њих сада немам права према никоме да будем пажљив, чак ни "кучету ни мачету". Сад ми је све цабе.

Обилазио сам разне хуманитарне и невладине организације. По сто пута давао податке, карактеристике, крвне групе и опис одеће у коју су били оденути тог дана растанка. Говорили су ми: „нису убијени, још, док год се воде као нестали“. „Није то исто“, исто ми кажу. Ама, исто је и ја знам шта их је задесило. Али ако је вама лакше да се тако каже, ако осећате мање одговорности што ни мртве не можете да их нађете, онда нека буду нестали. Ја ћу признати да су нестали само да грижа савести и бол нестану из мене. Али то је немогуће.

Предвече ето Сретена. Стао под прозор и смешка се. Вели:

- Сад ћу да дођем, само ракијицу да донесем. Знам сигурно да ти немаш, јер си никакав домаћин.

Нешто му се посрећило чим је расположен и не грди ме много. Ето га, после пар минута доноси ракијицу и два парадајза. Ракију сипамо ради реда, нисмо јој љубимци ни ја, нити он. Ја је после пресипам назад у флашицу. Даће Бог да смо је лизнули.

- Исеци то за мезу.

- Шта је газда, шта славимо?– приупитам га ја.

- Рек'о сам ти да ме не зовеш газда. Газдама плаћају, газде лепо живе. Газде се не замајавају са гологузанима к'о што си ти, бајо.

Видим ја да сам погрешо, па се за језик подгризујем. Лепо почело а ја 'оћу да се правим паметан.

- Им'о сам једну шумицу (имам је и сад), горе, под само брдо, изнад града, кад идеш путем према Шишатовцу, о'ма испод Јазбина. Ал' је много незгодан терен. Тешко се извлачи дрво. Диг'о сам руке од ње, а и син је заборавио да је уопште имам. Ту ми је шумицу тазбина утрапила на име мираза. Е, успео сам да је продам. Уз'о сам више нег' сам планир'о. Ал' ником ни реч' да зуцно ниси.

Мислим се: „коме бих могао и да кажем“.

- Морам да помогнем сина, само му нећу говорити од куде ми паре.

Бих ја миран, неко време, по питању пара и станарине. Одвајао је он на име кирије од тих дрва и слао за Београд. Писао ми је додуше све у дуг (и требао је, не буним се), али ме неко време није стварно дирао, него више онако декларативно, колико да се не опустим и заборавим свој положај. А он колико да себи умири савест, како има неке вајде од мене или да ће је макар бити.

„Сећаш ли се оних пара, кад ми је умро стриц? Тада сам ти платио неке дугове...“.

Кондуктер "Аутопревоз Краљево"-а мрштио се док је гледао легитимацију расељеног лица коју сам му показао.

- Нико више не даје паре за карту. Сви ваде некакве легитимације. Полицајци, избеглице, пензионери... Ето пола аутобуса прођо' а нисам прод'о две карте, гледај онога још ципеле изуо, е 'бем ти.... – вајкао се и жалио, очигледно свестан да неће имати никакве вајде од тога.

Па шта?! И он је сигурно показивао службену легитимацију кад би путовао неким другим аутопревозницима. И колеге су га пуштале. Тако ти је у Србији. Сви имамо неке повластице, на разне начине стечене и разним мотивима проузроковане. То ти је чист комунизам. Због тога опстајемо.

- Ама човече, не важи ти то!! Мени ништа званично није достављено. Ви нисте избеглице а ни за њих није ништа.....

- Како нисмо избеглице а шта је онда ово?!

- То је легитимација "интерно расељеног" лица. Ти си човече у своју државу, само си мор'о кућу да напустиш...

Мотор је брујао и кондуктер схвати да нема сврхе надлајавати се са мном, а нисам му ни био једини са којим би морао то да чини, по истом основу. Дигао је руке од свега, отишао напред где се извалио на прва седишта и припалио цигарету. Сигурно је помислио: „јебеш све ово, нећу да се бакћем са политиком“. Окренуо се и казао: „Немо' некога да је гуја ујела да запали цигару а ти тамо да се обујеш...“. Ми путници смо били задовољни што нас је оставио на миру. Полако, како који, неко утону у сан, а неко у размишљања. Док сам тонуо у полусан, чуо сам у позадини разговор инспирисан недавним дијалогом са кондуктером:

- Само су нам требале још и ове избеглице. Нема посла ни за нашу децу. И онако су пуни пара, њих не треба ни запошљавати. Не треба их ни пустити да уђу у град. Они нису наши држављани .

- Ама, добро плаћају некретнину, 'де да му не продаш.

Уморан сам, већ, био од свега да би ме то погодило. Наслушао сам се већ тога. У почетку сам се "ватао за гушу". А онда сам схватио да већина тих, што то говоре, у ствари уопште не мисли тако. Људе притисла криза па им лакше кад имају "дежурног кривца". Па пошто не смеју сви у политику да се пачају, онда ударе тамо где је најтање: на избеглице.

- Ови са Косова јесу наши држављани. Ипак, Косово је део Србије.

- Ма јебало те Косово, изгибе толики народ због њега. Шта ће нам Косово?!

Уз неко брдо шофер "причепи" по гасу, мотор забруја и ја, срећом, више не чух "говорнике" иза себе. Кад је вожња бесплатна мора нешто и да се притрпи.

- То је било кад сам се враћао из Краљева. Са сахране стрица, Сретене. Како се не сећаш? Не сећаш се никад кад треба да се покаже да сам ти дао паре...

Ја Сретену паре на сто (бејаше ме поткрпио нешто мало брат од стрица, колико је могао, имао је трошка, оца је сахрањивао). Ја, дакле, теби паре, а ти ћутиш. Ниси очекивао. Гледаш их, слатко би их узео, дугујем ти већ дуго, а опет не посежеш. Нешто ти не дозвољава. Ја те нуткам, све сам ти дао што сам имао, а опет ти дугујем. Волео бих да ми неки динар остане али не смем ни да помислим на то. У неко време, у зло доба, узео ти паре, преброја, одвоји пола и врати на сто.

- Ти си, 'леба ми, неки вештац – рекао си ми – ћутиш, миран си и ништа ми не збориш а убедиш ме у све што ти одговара. Ћутиш, ћутиш бре, дете ти јебем, а свађаш се са мном.

Ја да заустим нешто а ти викнеш:

- Ћути, тако ти Бога. Иди сутра па купи нешто, и ... плати струју ... - чујем те из дворишта већ.

Такав је био Сретен: час ти псује дете а већ следећег тренутка те "богороди". Нисам потрошио. Знам ја. Нисам баш толико глуп. Научио сам да упознам људски карактер, док сам био у војсци. Ма, чим видим новопридошлог војника, одмах знам какав му је карактер. Ретко сам кад грешио по том питању. Па и Сретен, колико год била компликована његова осећања, колико год скривао он стање своје душе, и њега сам знао одлично.

Елем, знам ја да ћеш сутра, прекосутра, доћи по остало. Немаш ни ти, треба ти. Само ћеш за тај други део применити сасвим другу тактику. Бићеш мирнији. Савест ти не да да вичеш. Ко да узимаш моје а не твоје. Усиљено и извештачено љубазно ћеш ми се обраћати. Мало ћеш се и нашалити са мном. Онда ћеш бојажљиво почети да кукаш, набрајаш дугове и неплаћене рачуне (ништа нећеш измислити, све је истина). Кад будеш излазио, образи ће ти се зацрвенети и видећу да ти је криво до бола. Али ја знам да сам неко време миран. Имаћу струју, воду, а богомаи, и храну. И, наравно, кров над главом (нећу помињати ћошак где прокишњава).

Како да кажем?! Тај кров над главом, та Сретенова собица, то је у ствари просторија помоћне зграде. Ми "доле" би рекли: летња кујна. Одвојена од куће, мала грађевина која се састоји од малог ходника и исто тако мале собице у коју се улази из тог ходника. Прозор "бије" на ограду и део куће. Ту на улазу од мога стана је и дворишна чесма где захватам воду и ујутру се умивам, а пољски клозет је наслоњен на крај помоћне куће. Купатила и немам. По питању хигијене сам се сналазио како сам знао и умео. А остало ми од војске да увек будем чист и уредан.

Од Сретенових ствари у собици, ту су отоман, на коме спавам, стари сто и три столице, и тај поменути фрижидер (на кога је Сретен био нешто посебно поносан, ваљда зато што му је дупли, "ја имам нов, а овај стари сам дао њему"). Телевизор није био ни мој, ни Сретенов, него од мога земљака, који ми га је позајмио, пре свега зато што није имао где са њим. Шта је тај телевизора имао?!

То је било моје уточиште. Ни слутио нисам... ал' нема везе. Доћи ће време и то да се каже. У сваком случају нисам ту могао, све и да сам хтео, да сметам некоме. Најмање Сретеновом сину. Можда је требало да му буде драго да је неко ту поред његовог оца, да му се нађе или једноставно да није сам. Ал' лако је овако говорити, кад си необавештен, кад не знаш. Јер, ја нисам имао појма шта је Сретен говорио са сином, шта је говорио сину. Само сам ја био начисто да ме човек не сматра пожељним овде, да врши притисак на оца да ме исели и да се Сретен и поред све привржености сину одупире тим притисцима и да не жели то да уради.

Све је чича Срета радио срачунато. Знам такве људе још од раније, и са посла, и из приватнога битисања. То су људи који ништа не препуштају случају кад су њихови планови у питању. На страну то јесу ли планови поштени или нису?! Такви људи се хватају за сламку али се не предају. Спроводе у живот и наизглед немогуће мисије. Мој газда је управо то са мном радио. "Радио" је Сретен свој план. Живео је Сретен мој и његов живот. Није много тражио од света а није добијао ништа. Како су његови прохтеви (и његове жеље) били скромни?! Ништа то није вредело. Није знао да скромност и скрушеност нису никада биле особине које су доносиле бољитак ономе ко их поседује. Скромност је мана коју људи не праштају.

Што он мене "узе" тада? Често сам се питао у почетку. Сад ми није проблем, сад знам. Ал' тад' нисам знао. Видим: није "цвећка", а овамо 'оће добро дело да чини. А нису ни паре у питању. Није му требало много памети и очију да схвати да ја нисам један од оних са парама. Могао је, да је хтео, да нађе богатије подстанаре. Оне "транзитне", што добро плаћају али се дуго не задржавају јер се ускоро уселе у своје. Ја свакако нисам био један од њих. Ја нисам бежао са Косова пуних приколица и аутомобила. Дошао сам са рођаком, кога сам на једвите јаде убедио да ме превезе, да се не брукам и пешке идем. А њему мука, превез'о би ме али мора нешто да избаци из аута. Нема места и за мене и за кофер пун дечијих ствари. А мало дете човек имао.

Два кофера сам ставио код земљака на тракторску приколицу (онај што му телевизор чувам, већ су били потенцијални купци да га гледају). Срећом, нико није знао да ми је оружје у коферу, иначе сумњам да би га икад више гледао. То је све што сам донео, нешто мало пара у џепу (што ми отац даде на растанку) и вечна патња у души што је до тог растанка тада уопште дошло. Вечна мука и грижа савести.

Није Сретен био будала кад је угледао и одабрао мене. Ја сам му требао. Баш ја. Неко ко нема где, ко неће имати куд. Рекох, неко ко нема избора. Ја сам тај.

Узвртео се један дан. Улази и излази из собе. Трчи назад у кућу.

- Шта је било?– питам га.

- Постоји могућнос' да идем унуку на рођендан у Београд – вели.

Нисам га даље испитивао. Причао ми је о рођендану, спремао је паре за поклон поодавно. Прижељкивао тај позив до којег је изгледа најзад и дошло. Ко је смео да га тад нешто испитује. Ја најмање. Изгубио се негде по комшилуку, па се у неко време појави. Носи одело на офингеру. Позајмио негде.

- Не могу тек татако. Даде ми га комшија Срећко, триста динара за два дана, триста му мајки. И да га не оштетим. То се плаћа обашка.

Ја се смешкам. Уз'о Сретен одело на "рентакар".

- Имам једно, што са њиме идем на са'ране, али не иде да са тим' идем детету на рођендан. Сувише је тамно и мрачно. И крпљено је. Ал' ко ти гледа, на са'рани, како ти је одело. Сви гледу покојника и како ће псоле да се наједу.

Ја да му се нађем а он ми издаје наређење:

- Да идеш на станицу, и једну, и другу. Да питаш кад имам воз, кад аутобус. И које је јефтиније. Што мање дам за пут, више ће да ми остане за поклон.

Распита се ја, био, донео му тачне податке. Направисмо план. Он иде, ја имам да водим рачуна о кући. Да не улазим у кућу без преке потребе. Ако га задрже на дуже, јавиће ми шта да радим. Био је сигуран да ће остати дуже али није хтео отворено да исказује своја очекивања него више онако изокколо и стидљиво, да не избаксузира и урекне.

- Нисам био тамо још од женидбе и удадбе њиове. Ни стан му нисам вид'о. Овај нови, његов. Иш'о сам док је становао приватно. Можда буде 'тео да останем неки дан, ки гост, да ми покаже Београд, да видим 'де ради.

„Нема проблема“, смирујем га ја. Шта има ту, нека закључа кућу па нек седи колико хоће. Ја нигде не мрдам, чуваћу. Ништа ме не кошта и онако сам цео дан кући.

- Не мрдаш, не мрдаш бајо, видим ја. Да мрдаш, им'о би ја сад у цеп и снајке за поклон. Овако морам да се брукам!

Видим, смешка се, враголански, хоће још мало да ми загорча, ко вели неће бити ту неко време, па да надокнади. Оде, најзад, да тумара по кући, вероватно да се спрема. Нисам га видео цео дан. Ал' би ми сумњиво што га нема увече, кад је требало да крене. Да ми донесе кључ и да се поздравимо. Ал' не смем да одем и видим шта је било, знам да је ситуација озбиљна, знам колико њему све то значи.

Нема га ни сутра ујутро. „Ма није могуће да је отишао а да ми се не јави?“, питао сам се и констатовао. Или је толико од узбуђења излапео, да је заборавио то да уради. Копка ме али чекам. Не мрдам из собице да не пропустиш нешто или да га не иритирам. Око поднева, видим кроз прозорче, смркнут иде ка мени.

- Зар не рече да ти је унуку рођендан?! И да треба да идеш?! - скупих снаге и храбрости па заустих.

- Јес', ал' не иде да ја тамо бидем. Звао ме син: он има учене и виђене пријатеље и госте. „Будуће министре, ћале“, каже, изговарајући оно "ћале" са пуним устима. Шта да радим ја, сељак човек, тамо? Ајд' поштено кажи? Јел' би ти отиш'о? И лепо ми каже дете: „дођи ти, оче, неки други пут. Имаћемо сад гужву. Или још боље, доћи ћемо ми, па ти дај онда детету поклон“. Дочим, ја нај волим да они дођу. 'Де да им правим гужву сад?!

Ја ћутим ко заливена цев. Криво ми а не смем то да покажем. Морам да га подржим у овој илузији. А у себи јебем све по списку оном његовом тамо, несвестан тада да у ствари Сретена псујем.

- А, онај Срећко, маму му јебем дошљачку, узео ми триста динара, триста га стрелица упечило, иако нисам ни обук'о одело, вели: „нема везе јал' си га нос'о, јал' ниси, здоговор је здоговор, одело је било заузето“. Нека бог дадне да га у њему са'ране, сестру му зеленашку и босанску.

Видим, платиће Срећко сав јед Сретенов. Чим псује много је бесан. Није имао обичај да псује. Гадан језик је имао али је псовао само ретко, кад је баш много љут. Био је, после тога, неколико дана суморан и тужан. Није имао снаге да користи ни свој погани, али некад, и врцави језик. Ћутао човек. Ћутао и трпео. Знао је он где је по питању томе. Али није хтео никад да призна. Барем мени. А и коме би друго, кад се са никим није ни дружио више.

Остао сам Сретен. Сви његови снови о унуцима свели му се на пуку формалност. Има сина - а нема га. Има унука - а никад га не виђа. Никад није видео унука како укључује његов "компјутор". Само унук понекад види нешто пара или поклона дединих. Кад би само знали колико је тај човек патио. Па да је хтео да каже о томе конкретно, да се пожали или опсује, много би му лакше било. Али он није. Само је ћутао, трпео и гутао. А имао је да прогута много тога. Зато је понекад сав бес и бол, макар вербално, искаљивао на мени. А ја сам свестан колико пати - ћутао. У неку руку ми је било и драго што има макар један вентил, који може да одврне и да себи мало побољша изгледе да преживи још коју годину.

И колико су га, "његови најмилији", игнорисали као члана породице коме је потребна пажња, толико су га жестоко притискали по другим питањима. Кључно питање је, наравно, била ова кућа, "проклета кућа", како је сам Сретен једном назвао. Ја сам му говорио да не треба тако да се понаша и прича. Кућа није проклета, својим знојем ју је направио. Тек кад би је изгубио схватио би шта значи остати без свога дома.

- Који дом, шта лупаш, бре?! – није био ни мало нежан према мени – који ове зидине осећа кај свој дом?! Па унук ми још није долазио овденак.

Дакле, ствари су стајале овако: они су вршили притисак на њега да прода кућу, већ су му нашли место у неком дому за стара лица. Он се бранио свим силама. Колико год да је био слаб према сину, на ту жртву није био спреман. Они су га убеђивали да је скупо одржавање куће (толике куће) за њега самога. Он их је звао да га посете понекад, па неће бити празна. Они су му саопштавали да се сада највећа цена добија јер има доста "новопридошлих интересената" (читај: избеглица) и да када прође "први талас" више нико неће хтети да узме ту кућу. Он им је одговарао да га је брига има ли тих

"новопридошлих", да он није кућу правио за продају и да сачекају да умре па после нека раде шта хоће.

Све ја ово реконструишем сада. Није ми он ни речи причао о томе. Нисам ја "члан породице", како ми је једном "са висине" одговорио на питање о томе. Али у свим тим причама, изгледа да су се увек дотицали мене. Он: да има станара, нека се сачека са причама још мало, платио човек унапред, зар им није послао паре од тога, не може га на улицу. Они, (син и снаја): како заговарам старога човека, вратиће паре за кирију иако сумњају да сам их дао, хушкам га против породице и служим му као алиби да их не послуша.

Ја, ни крив ни дужан (ако изузмемо новац Сретену) дуго времена нисам знао да постоји тај сукоб, али временом како је он растао и прилазио кулминацији више није могао да се сакрије. Почетак те кулминације, десио се, једнога дана, изненадном и кратком посетом Сретеновог сина.

Ја сам се нашао на капији. Сад, дал' сам негде кренуо, или сам се однекуд враћао, није толико ни важно. Човека нисам знао. Али по начину на који је кренуо на капију, како је исту отворио, и, наравно, по лику, одмах сам схватио ко је у питању. Лепа кола паркирао, брат брату, пола Сретенове куће вреде. Налицкан, одржаван човек. Види се да се није много трошио.

Схватио је и он, одма', ко сам ја. Није хтео да ме удостоји ни презира његовог. Прошао је поред мене "као поред турског гробља", благо ме одгурнувши врховима прстију, да би могао да прође. Није 'тео да прља руке са мном. Сретен забезекнут стоји на степеницама испред улазних врата. Дош'о му син а он не сме да се радује. Зна да није овај дошао да га за здравље пропитује. Зна да ће тешке приче причати, и можда, ружне речи казати.

Са Сретеном нисам имао дилеме. Мени би и са лакоћом отказао ако би му то донело мира, знао сам стопроцентно, да око куће није имао никаквих намера да одустаје и попушта. Знао сам да кућу неће дати по цену вечитог проклетства и стално понављане трагедије, зване: завада оца и сина.

Попео се уз степенице, ухватио Сретена за мишку и увео га у кућу. Није се ни поздравио како доликује ближњима, кад се сретну после дужег времена. Ушли су у собу. Ја остадо' под прозором. Не да прислушкујем, већ онако, ни сам не знам што. Нисам могао да разазнам о чему причају, само је тон разговора наводио на то да Сретена син у нешто убеђује а да овај на то не пристаје. После неког времена изађе овај (син му) зајапурен и љут. Бесно је корачао, прошао поред мене, па застао, окренуо се и рекао ми:

- Ти да се губиш или ћу ја да те избацујем!! Ово је моја кућа!! Ако нећеш милом, послаћу ти ја некога, па ћеш силом!! Потпуно си помутио мозак оној старој будали!!!

Није ни сачекао мој одговор, (кога није ни било), него је сео у ауто и отишао. Ја се мало успех уза степенице, па кроз одшкринута врата вирнух.

Угледах Сретена где седи за столом, бледог лица али одлучног у очима. Видело се то.

- Не дам!!! – рече више за себе.

Спустим се полако низа степенице, па шмугнем у своју собицу. Рачунам, боље да му се неко време склоним с' очију. Седим у соби и ћутим. После неког времена, он полако, кроз двориште иде према "мојој" помоћној згради.

Идеш ти Сретене.

Нагужвала се његова ћелава глава, смркле се усне изнад танких брчића. Свих његових стоиседамдесет сантиметара висине, сва његова ребра што извирују испод мајице, његово наборано лице и безизражајна дубина очију— све је љуто, уједно и: тужно. Било ми је непријатно и плашио сам се. Непријатност сам осећао што сам претпоставио да у том тренутку и таквом Сретеновом стању може доћи до праве свађе и до праве увреде са његове стране. Плашио сам се да ће ме сада стварно истерати а ја нисам имао где да одем. Нит' сам био при парама, нит' сам имао код кога.

Није ни куцао. Може му се, његово је. Ушао је, на трен постојао на вратима. Изгубљено је гледао некуд. Видело се да је љут, и бесан, и да му се плаче. Сео је, затим, на столицу и мирним тоном проговорио:

- Ајд', покажи ми, којим су нас авијонима гађали. Оно што неки дан не стигосмо да погледамо.

Ја збуњен, а он мирно чека. Касније, кад се сабрах, док сам му причао и листајући књиге говорио, видео сам да ме не слуша. Није ми било важно, ја сам и даље причао, битно је да он ћути.

- Овај ти је Сретене најгори. Зове се А-10 "Гром". Зову га и "брадавичасто прасе", због ове његове њушке. Он је затровао нашу земљу радиоактивним отпадом. Ово је Ф-117, невидљиви ноћни соко, колико је невидљив сећаш се да смо га оборили. Ово је....

- Добро, добро, ајд' неки други пут ћеш ми испричат' све, јел' може, бајо?

Оћутах.

- Тера ме да продам кућу и одем у старачки дом. Наш'о неког твог са Косова, даје му добре паре. Нећу Константине да продајем кућу. 'Оћу да умрем у њу.

'Оће Сретена да истерају из куће. Без рата и убистава. Без ватре и дима. И то: ко? Његова крв и месо. А он неће да иде. Исто као и моји родитељи. 'Оће да умре у кући коју је градио, као и мој отац. Суђено ми је изгледа, да стојим по страни кад год се доносе такве одлуке и само да гледам. И ништа да не могу да одлучим или помогнем. Може да ме осуђује ко год хоће: ја

ништа нисам могао да урадим или променим. Ни онда, ни тада - кад боље размислиш: ни сада.

- Да ми даднеш један од они' твоји' пиштоља – рече кроз зубе Сретен.

Ја се следих.

- Дугујеш ми тол'ко. Не за кирију, него ки човеку.

- Шта ће ти пиштољ, Сретене ?

- Да браним кућу...

Онда је заћутао. Као да је одмах заборавио шта ми је рекао и тражио. Поћутао је мало још и отишао. Бринуо сам се за њега те вечери и ноћи. Неколико пута сам тихо излазио из собе и под његовим прозором ослушкивао шта ради. Нисам ништа чуо. Чак ни како дише. Ако је и био унутра, немо је и непомично негде седео. Нисам ока тренуо целе ноћи. Очекивао сам, као птица злослутница, неко зло. Хвала Богу, ништа се није догодило.

Сутрадан се смирио. Зором дошао под прозор и виче:

- Одо' до пијаце, после имам пос'о у општину. Ако неко дође, кажи му да кућа није на продају.

И оде. После схватих: побеже. И није ми све рек'о. Значи да су имали и конкретније разговоре. Чим очекује купца. Син му је упоран, изгледа.

Око поднева, ја се нешто занео над неком књигом, кад видим кроз прозорче неко шета по дворишту. Разгледа кућу. Понаша се као да је његова, слободан. Осећа се већ став сопствености, самопоуздање које карактерише оне који су на свом, домаћем терену.

Изађем, па га приупитам ко је.

- Ја сам купац, рек'о ми власников син слободно да погледам. Рек'о ми и за тебе, да си ми земљак. Слушај, да ми помогнеш да зајебемо Србијанца, 'ћу те частим добро.

Мени мрак на очи. Такав сам по природи: миран док ми не удари у главу, док ми не прекипи и изгори фитиљ. А фитиљ, како коју годину: све краћи и краћи. Ухватим га за врат, па на капију. Јачи сам од њега. И знам по неки захват. Учили ме некад на обуци они из "жездесеттреће". Да види он да сам некад био војник. А, и, од беса добих неку додатну снагу. Ја да зајебем Сретена!?!?

- Није на продају, поручио ти газда!!!– вичем на њега, дође ми да га удавим.

Гурнем га на улицу. Кад се мало удаљи, он поче да псује и прети (али тек са улице, кад сам га пустио). Виче ми како искоришћавам старца (понавља речи Сретеновог сина) и варам га да не прода да би могао и даље цабалука ту да живим. Не могу поштени људи да купе за своје паре а други

поштени не могу своје да продају и то све због мене. Још каже како ће власников син послати "момке" да "поразговарају" са мном.

- Вала ћу и ја додати неки динар, да добро "попричају" са тобом - прети ми мој земљак.

Ја сам само викао:

- Није на продају!!! Није на продају!!!

Једна од две реченице зачараног косметског круга српског пропадања: "на продају" и "није на продају". Око тих спојених речи заврзле су се судбине нас Срба са Космета у задњих пола века. Између те две реченице је сва трагика косметских људских дилема. Бирати између пуно пара и мирног живота са једне стране, и прадедовског завета да се остане на своме без обзира на недаће и несреће, са друге стране, несхваћена је траума једног стада српског народа. А сад овде опет иста борба и дилема. Ко би рекао да ћу једном од тих реченица бранити Сретенову, па и моју, част. Јер част је била у питању, ништа друго. Ја сам чист и пред Богом, и пред Сретеном. Задњих намера сем части његове тога дана нисам имао. И своје по мало, колико ми се могло у тим временима.

Мој бес се смиривао. Покушавао сам да га самоконтролишем. Отишао сам у собицу, чврсто уверен да морам одавде, да постајем део догађања које ме се не тичу, у које сам увучен против своје воље и, на крају крајева, у које немам ни права да се мешам. Ко сам ја да браним Сретенову част???

Увече га ево. Дош'о. Нит' ме шта пита, нит' му шта говорим. Само видим да зна. Откуд, немам појма. Али искрицу захвалности препознајем у очима. Тон присности осећам у говору. Мирноћа га одаје, мирноћом ми даје на знање да је управо то очекивао од мене.

Целу ноћ сам сањао како стојим пред кућом у завичају. У дворишту два гроба а ја вичем:

- Кућа на продају!!!

Али нико да је купи. Чим угледају хумке, купци беже главом без обзира. А мени лепше због тога. Неће нико плац са гробовима. Зато су некад, па и сад, домаћини, кад "намиришу" шта им деца намеравају, сахрањивали очеве или стричеве, па и себе кад би могли, управо у дворишту куће или на имању. То је касније десетинама година одбијало сваког купца а имање је остајало у породици.

Неколико дана смо обојица били под утиском догађаја који су се десили али како је време пролазило почели смо да заборављамо и да се враћамо "у нормалу". Чинило се и да је Сретенов син схватио да му је отац овог пута одлучан да не попусти и да је дигао руке. Мало смо се прешли око тога, поготову ја, али нема везе. Али били смо мирни неко време.

Ти дођеш, у задње време чак си и прескакао уводне тужбалице и увреде, него си баш понашао, онако, људски. Скувамо кафу, ракију не пијемо ни ја ни ти, и причамо о свему. Водимо разговоре, дође понекад и до шале. Надали смо се да ће нас спољашњи свет бар на мало оставити на миру, нисмо тражили много од живота, ето по неки миран разговор уз кафу. Зар је то пуно?

- Нисам ја био обичан војник, Сретене. Прошао сам ти ја разне обуке и свуд био одличан. Чак сам скакао из авиона падобраном.

- Ми смо ти мирно живели, Константине. Ја сам радијо, и на пос'о и кући. Жена била добра домаћица, кућевна, штедљива и вредна, син добар ђак. Београд је њега уништио, мислим, осећање му убио.

- Знаш ли ти Сретене, несрећо моја, која је печурка јестива а која није?! Има да те научим, једног дана, кад буде боље и мени и теби. Кад ја поново постанем човек а ти кад схватиш неке ствари, па се окренеш себи. Има Сретене, несрећна судбино моја, да ходамо шумом и да скупљамо скупу храну. Све печурке су јестиве Сретене, али се неке једу само једанпут.

- Сад, ко је чија несрећа, то би ти треб'о да знаш Константине. Ја сам овај плац купио, отац ми дао паре кад сам се оженио. Да бидем ближе послу. Ми смо земље имали на село. Отац већ био у године. Није 'тео да продаје земљу него ми дао паре мимо тога.....

- Кад схватих да нема ништа од посла у моме родном крају, беше касно Сретене. Времена колико 'оћеш а пара никако. Као овде, сад. Тако ти ја, са оно мало војевног знања и обуке, кренем по шуми гљиве да скупљам, и пужеве да берем. Пужеви се не купе, Сретене, него: беру. А печурке се: скупљају.

- За паре видим, да си цео век био гологузан Константине. Ал' нема везе, 'оће се мени са так'има. Никад ме није 'тела пара, ко кобилу она работа. Ал' са друге стране, увек се имало колико је било довољно. И све ми се чинило да сам успео да васпитавам сина да буде скроман.

- И пса сам набавио Сретене.

- И ја сам једном пса сину набавио. Оштенила се нека кучка у фабрику. Ми портири је држали, дали би јој да једе а она нам лавежом узвраћала, ноћу. Јављала нам кад неко наиђе. А дуга ноћ мора да заспиш пред зору, па да си не знам ко. Константине!

- Знам како је то. Био сам у војсци. Сретене!

- Константине?!

- Сретене?!

Так'е смо приче водили, такав смо живот причали.

Он ујутро донесе новине, ја приставим кафу.

- Читаш ли ти новине Сретене? Види ово: „подстанар убио газду“, а шта кажеш на то?

- Знам ја да би ти радо то учинио, само ко ће после да те 'лебом 'рани, а бајо?

- Слушај даље: „јуче се догодио страشان злочин, када је тај и тај са неколико убода ножем усмртио тога и тога. Тај и тај је био подстанар код тога и тога, и како комшије кажу, непосредно пре убиства дошло је до жестоке свађе, вероватно проузроковане потраживањима станодавца према избеглици....“.

- Боље би ти било да ми помогнеш да донесем паприку са пијаци, него што машташ да ме "скркаш". Не знаш које би ми добро учинио. Будало, да би ли, будало, једна лења!!

Не лези враже. Некад се и посвађамо, углавном он дође нервозан, па ме без "длаке на језику" добро продрма. На почетку је то чинио редовно, касније према потреби или кад је имао разлога. На крају, није уопште. Али, далеко је још крај.

- Сви Шиптари су пуни пара а један једини који нема ни пребијеног цвоњка мене се заломио. Како мислиш зимницу да спремимо?! Шта ћемо через дрва да порадимо?!

Мени остало само да се смешкам Сретену.

Он се чуди што се више не љутим. Очекивао је, вероватно због оног Шиптар а не зна да мене више не могу да дотакну ни много крупније и конкретније ствари. Изгорео сам. Много тога сам доживео и чуо у задње време. И ко фитиљ свећни, мало по мало, дошло до краја. Праг моје толеранције се није проширио, једноставно, и толеранција и непопустљивост изгорели су са тим фитиљом. Сад се речи одбијају о мене ко од зида. А и речи су само речи. Неспретно и несретно изговорене.

Кажем му:

- Сретене, Шиптари су ми убили оца и мајку.

Он побледе, сузе му кренуше на очи, па се извињава. На пола речи прекиде, па излете из собе. Гледам га кроз прозорче како погурено хита и сам себи нешто говори у браду. Вероватно проклиње свој поган језик.

Предвече се враћа, носи грожђа набраног са његове лозе у дворишту, само каже:

- Ма, моја језичина, 'вако сам, у време, умал' најеб'о и политички. Опет ме данас звао син. А ја љут, па на тебе. Ту си ми најближи, шта ћу?!

Па онда наставља, као да је сад и нешто одлучио:

- Овде има да биднеш, док сам ја жив. После, како ти бидне.

Схватам ја шта је то са сином причао.

- Е, па нећемо тако. Уместо да дође и среди мало ову старудију од куће, па лепо, преко лета да дође са породицом, у свој завичај и родни дом да их доведе, он 'оће човек да продаје, да дође, бре!!!. Шта би ти дао да можеш сада да одеш код своје куће? Ајд', поштено кажи?! Зинуло му дупе. Овде су му школски другови, рођаци, ујаци. Да доведе дете, па да покаже њих, кад већ неће мене. И шта има да ме показује? Шта сам ја? Бивши портир, сад пензионер. Бакћем се са избеглицама и пробисветима као што си ти. Ти си, бре, дезертиро!! – прелазео је полако опет Сретен, несвесно, на неку другу страну.

Мене да подсети на нешто већ чувено, он да побегне од теме која га боли. Сувише је волео сина да би га дуго грдио, али је био и много љут да то не би радио. Па је нашао спасоносно решење: кудећи мене "скидао" је себи љутину и штедео своје мезимче. Љутио се на сина а на мене је викао. Ја сам плаћао цехове које нисам начинио, али, чинио је мени овај Сретен, па морам да претрпим. Иако, полако сам ја схватао да се многе ствари ломе преко мојих леђа и да нисам ја баш случајно ту где јесам. Није мене Сретен оног дана из самилости довео овде. А није му ни до пара (које у крајњем случају тада слабо и видео). Ја сам очито био део његовог плана. Каквог? То тешко могу разумети.

Очигледно да је притисак око продаје куће трајао већ подоста времена. И пре мене. Пре него сам се ја "догодио". И мислим да је Сретену, оног дана на улици, замисао око мене и мог боравка код њега, пала на лицу места, вероватно гледајући ону старицу која узима моје рођаке код себе.

Кад је дошла јесен било је касно. Није било исправке. У јесен се ништа не исправља. Само сазри оно што је расло у лето и што се запупољило у пролеће. Сад је јесен. (И још једна и још много је сада јесени). Црвене се паприке по комшијским двориштима. Ми овде не знамо за "висока друштва" Сретеновог сина. Ми треба зимницу да спремамо. Док смо живи и док нам нешто значи то заједничко спремање.

- Како то да стан не доби? А тол'ко времена официр?! Не верујем ти бре, цаба ти све те слике. Немаш став војнички. И ти си родитеље оставио! Не требамо вам више кад остаримо и кад вам дамо све што можемо и имамо. Кад нас измузете онда беж' од нас. Дупе си своје извук'о, а они јадни, шта је са њима?!

Нисам га тада слушао. Ни тада, ни много пута пре и после тога. Путовао сам мислима према завичају и покушавао да се досетим 'де да потражим мајку и оца. 'Де да их сахраним ако их нађем? Са чиме покров да купим? Мислим се: време ми је да нађем неки посао, било који. За мене није битно, али морам због родитеља. Да их редно и како требају препремим.

Не зна Сретен колика је моја патња. Он мисли да су његови проблеми са будаластим сином највећи проблеми који могу постојати. Уосталом, тако је то од кад је света и века, свако мисли да је његова мука или срећа, највећа или непоновљива. Свако осећа за себе а мисли да је тако целом свету. Људи су себична створења, па и по питању осећања. А, мој бол некада достиже домене физичкога осећања. То врло често више нема везе са неком апстрактном или духовном опсесијом. Мене боли у стомаку кад помислим на родитеље. То Сретен не зна. Али видим да и њега понекад заболи његова мука. Е, то, Сретен већ зна. И кад упоређује наше патње и боли он се осећа погођеним и у мојим мукама. Моје остављање родитеља доле, он осећа као сопствену неправду. Не њихову- него његову.

Кажем му тада:

- Да ти признам, сваку ноћ плачем за родитељима. Нису ништа криви, али каква је то мени утеха?! Били су добри људи, али је ли их мање болела оштрица ножа кад су заклани?! Исто би их болело и да су били највећи зликовци. Ту нема правде.

Сретен се мршти, не свиђа му се промена теме. Неће мене за мученика. Он је своју муку хтео да испразни. Али ћути, не сме да ме прекида, сувише је озбиљна и болна тема. Међутим чим му се укаже прилика избациће ме са дневног реда.

Ја настављам:

- Заслужили су само добро. Не знам да извагам моју кривицу у свему томе. Што нисам остао са њима? То ти хоћеш да ме питаш Сретене, видим ти у очима. То свако хоће да ме пита. Лако је разбацивати се са туђим кривицама и туђим животима. Лако је на крају крајева и бити храбар на нечијим другим плећима.

- Што их ниси повео са собом?– најзад скупи храбрости Сретен.

- Нису хтели, ни за живу главу нису хтели!!! Па зар морам сто пута једно те исто да ти понављам?! Могао сам само да останем са њима. Мислиш да би им било боље? Ма више би патили да су, претходно својој, гледали моју смрт! Било им је лакше што сам отишао, њихово сам дете, ти бар знаш како је, и сам имаш сина!

Ту се Сретен мало разнежи, подигне обрву, па само за себе каже:

- Ма, имаш право. Дете је дете. И кад греши, твоје је. Само нек је жив и здрав. Одустаће временом. А кад умрем нек ради шта 'оће. Нек ме сања сваку ноћ, ко што ти сањаш своје.

- Нису хтели Сретене!!! Молио сам их, преклињао. Нисам их ја добровољно и олако оставио. Чак сам их и уцењивао. Цабе. Долазили су њихови бивши ђаци (од мене послати), нудили помоћ, превоз, ништа није помогло.

Он се смркну, па ћути. Није расположен да прашта било чијој деци, (па ни својој), а камоли мени. Најмање мени. Своме сину би можда опростио само кад би осетио дашак добре воље, трунку добре воље. Мени неће да опрости ни за балван добре воље.

- Нема ти оправдања. Да патиш, него шта. Мени је њих жао. Шта би ти 'тео, да тебе сад жалим? Ја знам шта су осећали кад си их оставио. Требао си више да молиш, да уцениш, сигурно су то очекивали. Остави ти те приче: "тели су да умру". Нико ме се не 'мре добровољно, еј!!! Нико ме!!! Мене њих жао. За тебе ме брига. Шта ти фали? Жив си и здрав. Још си се и подгојио. Лако ти је да бесниш кад си жив! Ја 'оћу да ме поштују док сам жив а кад умрем могу у јарак да ме цидну!!! Не морају ни да ме са'рањују!!!

Не зна Сретен колика је моја патња. Дефинитивно, не зна. Не спознаје димензије. Равна његово и моје, мери истом мером наше прилике. А оне различите, па се не дају мерити истом мером.

Нисмо могли да побегнемо од оваквих ситуација и прича. И то је живот, мора да се исприча и по нека реч која нам застаје у грлу. Не можеш само о лепоме или необавезном. Ко зна да ли би уопште и причали да он није имао своју муку. Његова мука нас је спајала. Не моја. Понекад ми се чинило да га није брига за моје приче. Саслушао би их тек толико да добије право да каже своју. И по том питању сам, некад био у праву, некад нисам. Сретен, односно Сретенова осећања нису била баш једноставна за дефинисање. Поготово за оно типа "црно-бело". Он није много држао до спољашњих манифестација. Није осећао потребу да своја осећања исказује. Можда је то и најисконскији начин да се нешто осећа. Наравно, он није био тога свестан. Понашао се онако како је знао. Све ово друго су моја вагања и премишљања.

Изгурао би ме из собице нагло прекинувши разговор, и после пола сата вукао бих са пијаци цакве пуне црвених и здравих паприка. Он би се на пијаци ценкао и свађао. Мени није давао да проговорим. На повратку ми каже:

- Ајде молим те, ударило то на филозофију. Шта ћемо да једемо целу зиму?! Сви су спремили, само ми нисмо.

Ја и Сретен смо само так'и домаћини били. Мислим се и смешкам. Прија ми смешак после тешких тема и разговора. Видим и њему.

- Сутра да ураниш, па у "Црвени крст". Да узмеш шта ти следује, да попунимо залихе.

- Немој, ко Бога те...

- Шта немо'?! Треба да пропадне оно што те следује. Да узму они што деле. Видиш да се обогатише. Има да узмеш, па ако ваља добро јес'т, ако ли не: бацићемо!!! Ал' имаш да узмеш!

У себи сам му говорио: „терао ме да идем по макароне и брашно у "Црвени крст", с' опроштењем, јебале те макароне. Па како можеш да ме терао?! Појавила се хуманитарна организација што даје паре за кирију а ти мени одмах формулар у шаке. Ајде, то разумем. Само се питам како одмах сазнаш? За ту станарину, кажем, има неког смисла. Али црвљиви макарони?! Шта ће нам? Немој, и без тога ми је довољно тешко. Терао си ме чак у суседни град по неки грађевински материјал. На крају и добих га. И шта сад? Ено га иза куће, не знаш шта ћеш са њиме. Хтео си сину за викендицу. Не, он ти јавио да продаш. Давно је он викендицу завршио. Само ти то не знаш. Јеси ли био икад да је видиш? Знаш ли где му је? Наравно да ниси. Нема потребе мене да лажеш. Знамо се, у неку руку, своји смо. У сличним говнима нам таворе душе“.

У ствари, рекох само:

- Добро.

- Није добро. Ако мене није срамота да ти помажем и идем са тобом, што сам домаћин човек, у неку руку, шта има тебе да будне срам, кад си избеглица и кад те следује.

- Идем Сретене, идем...

Долазило смо један код другог на Славу. Не зна се која је била лошије припремљена. Кад је самац, без женске руке спрема, не може добра да буде. Можда смо почели да се позивамо и обележавамо Славе јер смо били усамљени. Није нас нико звао, па 'ајде онда ми некога да позовемо. А осетили потребу да будемо део света, да будемо ко други, да не будемо мимо других.

Имали смо различите госте. Код Сретена, по неки комшија или рођак, и то све нешто збрзано, као да нису хтели да се много задржавају. Код мене по неки земљак или рођак који није хтео да изађе док се добро не поднапије и не искука над злом судбином. Некако нам је најбоље било кад смо били сами. Звучи по мало педерски али нема везе са тиме. И о томе имам нешто касније да кажем.

Кад се сударе културе и навике, обично ја и Сретен покушавамо да избалансирамо. Само, није нам баш ишло од руке. Другачије су и позиције. Моји земљаци, повређени и понижени, у сваком гесту гледају непријатељство. Чак и тамо где га апсолутно нема. Осећају се остављеним на ветрометини и мисле да свако жели да гази по њима. Несвикли на добро, или на макар равнодушност, они од свакога очекују само лоше. Повређени, увређени, некад са разлогом, много више без правог, они су, у ствари, бунећи се против нетолеранције постали екстремно нетрпељиви. Сретенови гости имају предрасуде које је тешко искоренити, и које су некад без а некад са основама. Сад, како може предрасуда да буде са основом, не желим да анализирам. Није ни време ни место. Чули су нешто на улици, на телевизији,

од некога. Сви су ови са стране овакви или онакви. Генерализујући ствари они често у своје констатације нису уносили осећања. Говорили су некад увреде сасвим равнодушно, малтене из обичаја, зато што треба да се помене. Било је и задртих али сасвим, сасвим, мало. Једноставно, нису хтели да виде људе једни у другима, него су тражили нешто чега у стварности није било. Али, што је доносило сукобе и непријатности. Тражили су разлике а никада сличности. Тражили су непостојеће разлоге за мржњу често оправдавајући своје ставове апстрактним дефиницијама и карактерним особинама које су биле чиста фикција.

Тако смо једва чекали, ја: да оду моји, кад је моја Слава, а Сретен: да оду његови (за које сам рекао да се и нису задржавали), па да седнемо и ко људи Славу обележимо. Није нам било важно шта је на столу. За свећу се увек нашло. Ја и нисам неки велики верник. (Не знам ни да ли можеш бити велики или мали верник?!). Па нису ми ни родитељи били. Деда јесте. Отац и мајка су били комунисти. А и ја сам током школовања у војној гимназији, а касније и на академији био васпитан у другоме маниру. Социјалистичком. Поштовање верских обичаја било је немогуће одржати и касније током посла. Колеге би зазирале од тога, могло је да створи неприлике, а и били смо разних нација и религија.

Видео сам да и Сретен не пати баш много од тога. Признао ми је да је дуго времена славио такозване "државне празнике", ипак, био "је нека вајна радничка класа и члан савеза комуниста". „Само обичан члан“, волео је да нагласи. „Обичан али поштен, било је и поштених“ - обавезно би додао. Као да ја не знам да су само "обични" и били поштени. Али, сад су се времена променила, па смо и ја и он осетили потребу да обележимо своје кућевне свеце и да испоштујемо Крсну славу. И да се мало дружимо по том поводу. Да будемо људи а не уличари без дома и кућевног свеца.

Код њега:

- Сретене, син ти је љут. Звало ме дете. Каже: „ујко, он је начисто полудео“. Не може неко са стране да ти буде ближи од детета. Поготову не неки избеглица, неки Шиптар.

- Ако си через тога до'шо, ом'а да идеш. И да гледаш свој пос'о. Ене ти твоја кућа, па продај. Али ти не мораш, накрао си се на време па имаш.

Демонстративно устајање и одлазак.

Код мене:

- Никак'и су људи ови Србијанци, све гледају кроз динар. Никак'и људи.

- Немој тако да говориш пред мојим газдом који је добар човек, ако ти се не свиђа ено ти врата.

Љутито устајање и одлазак уз опаску „да сам продао веру за вечеру“.

Временом, остадосмо без гостију.

Бранимо се ја и Сретен. Како знамо и у мемо. Бранимо један другога. Морамо. Тако је време и наша позиција у њему. Кад останемо сами, можемо да се поцапамо, али пред другима...

Поменух педере. Е, мајку му, не дају ти људи мира и кад никога не дираш. Овде је у реду, није било таквих прича. Нисам ништа важан овде био, нижа врста, расељеник без права да буде тема оговарања или инсинуација. Али у мом родном крају, по моме повратку...

Ма можда је и боље што ми се све ово догодило. Не би ја дуго ни тамо издржао. А 'де би после? Нисам могао да бирам. Овако, морало се, па није ни било тешко. Бар не морам да гледам неке људе и слушах свакакве приче. А могу тако да ти се огаде сопствени геаци, да је то чудо. Не слутиш ништа. Свакога дана љубазно ти се јављају на улици, зову те на кафу. А, после, свакакве гадости су у стању да ти наместе и напричају иза леђа. Зато је мени Сретен можда драг, иако свашта зна да ми каже. Он, и то што ми каже: не мисли тако. А друго, бар ми каже отворено, у лице, пред другима ме не опањкава. Пред другима ме чак брани. Има Сретен неки кодекс. Можда га није свестан али га има.

А тамо, при моме повратку у завичај, какви?! Све лепо са тобом а овамо те оговара где стигне и што је још горе измишља све и свашта. Сељачка посла. И, то, какав имају таленат да осете 'де ће те највише заболети, како само знају ниско да се спусте да и у понижењу мораш и ти још ниже да одеш него би иначе. Много ме је заболело све то што су о мени измислили, па после међусобно препричавали. Није због мене, нисам ја баш толико наиван да је могло баш све да ме погоди у великој мери. Оно, јесте ми сметало. Мени је због родитеља. Могу само да замислим како је било њима. Још се јежим да су са таквим дилемама могли и умрети. Па то је страшно.

Најгоре је са трачевима у малим срединама што они немају ограничења. Они од уста до уста мутирају, и претварају се у чудовишта. Што је мања средина где се неко опањкава то измишљотина мора да буде већа и спектакуларнија. И мора да нађе најкурвинскији начин да дође до жељених ушију и да заболи што јаче може.

Седнем на столицу испред своје собице у авлију, Сретен, до мене, крпи старе синовљеве ципеле, да би их мени дао, а ја му причам:

- Они су мене, Сретене, прогласили педером. Као, због тога ме најурили из војске јер славна српска војска не може у својим редовима имати педере. Како им је то пало на памет, (и коме), то не знам? Ама, човече, ја сам сасвим нормалан човек, никаквог повода нису имали да измисле такве приче. Знаш ли ти шта то значи у малој и патријархалној средини? Кад 'оће најгоре

да те нагрде они ти наместе тако нешто. Чак су му измислили да сам из војске избачен поред педерлука и због некаквог лоповлука.

- Добро је, имате исти број - и не слуша ме Сретен, него разгледа ципеле - није 'тео да носи крпљено. Боже сачувај! А ја неке од боље коже чув'о доле у подрум. Видиш како сад' ваљају?!

Није вредело да му скрећем пажњу, оно што му одговара чуће. Ма чује он све, само се прави да не чује.

- Потрудили се ти зловни језици цело место да чује. Измислили ми састанке, љубавнике, свакакве гадости. Видим ја, расположење према мени попримило друге токове. Нешто ми се подчикавају иза леђа, кад прођем. Нешто су усиљено љубазни према мени, кад их шта упитам. Они што су ми највише завидели док сам се, као млад официр, кинђурио са униформом по крају, сада су најгрлатији. Али, чуше и родитељи. Кажем ти, потруде се најпокваренијим и најподлијим путевима да лаж стигне до жељених ушију: као случајно, душебрижно, за "моје добро". Отац био морална громада, цео живот учио децу правим вредностима. Како се био повукао у себе. Све му је редом ишло. Како је које долазило, он се све више затварао: напуштање војске, моје незапослење, та проклета инсинуација око педерлука и најзад рат и све што он доноси. Причаћу ти једном како је он тешко подносио крађе и паљевине, а и ја са њим заједно.

- Да ми кажеш, шта ти је то и.нс...уни...ација?! - одједном се окрете Сретен према мени.

Значи слуша све, стари лисац. Интересантно му. Није очекивао овакав обрт и баш такве приче. Страно му је све то. Он и нема неку јасну представу о хомосексуализму. Није се сусретао, нешто мало у причи, а и то ретко. Педерлук је за њега исто што алкохолизам, наркоманија или лоповлук.

- Инсинуација, да ти просто кажем, то ти је кад ти неко нешто натура. Кад ти подметну нешто, то би било то. Кад нешто лажу у вези тебе или неког другог, или себе.

- Тако бре кажи, шта ми заплићеш језиком. 'Оћеш да ми покажеш да си учен. Ти да си учен, бајо, не би чек'о мене да ти крпим ципеле.

- Па имам факултет баш к'о твој син - љутнем се ја.

- Није то исто...

Ал' се брзо ућута Сретен.

- Најгоре што је отац био толико горд, знао је он истину, бар мислим да је знао, али га је било срамота да икад поприча са мном о томе, да олакша. Никад ниси начисто са људима. Тога се он плашио. Слагао је полако коцкице, па му најзад било сумњиво моје напуштање војске. Ја никад пред њиме нисам кукао на своје занимање. А, и мени, било непријатно да му једноставно кажем како су то биле све глупости и измишљотине. Било ме

срамота да поменем пред њиме то а камоли да будем то што су му измислили. Нисмо имали такав однос, нисмо никада разговарали отворено о таквим стварима. Подразумевало се да ходимо утабаним стазама морала и васпитања, тамо где није било места скретању или расправи. Он је макар мислио да ме је тако васпитао.

- Инсинуација може да буде и то да ти измисле нешто.

Једини начин, једина могућност која је мени била доступна да их све демантујем, јесте била да обелоданим неке везе са женама, које сам крио и да успоставим још неке. Другим речима да мењам жене а да сви то знају. Јер ни пре тога а ни тада није ми ишло лоше са женама. Имао сам их таман колико ми је требало и кад помислим сада, једино ме то није никада "издавало" ако изузмемо овај избеглички стаж (који нам нико не признаје но нас зову "расељеницима"). Сад, што се ни пре, ни тада, нисам женио, то је нека друга ствар. Није се дало, једноставно.

Овде Сретен остави своје крпљење, подиже главу па ме погледа преко наочара. Видим да се баш заинтересовао. Ја наставим да му одржим пажњу, да тензија не престане и да нарација не изгуби на темпу.

- Кажем ја Радмили, распуштеници што сам је "гузио" има већ доста времена (жао ми је, навика да користим војнички жаргон је остала, а тај језик није баш префињен): „чујеш ли шта причају за мене?“. Она ми одговара док шетамо главном улицом (људи гледају па се дошаптавају): “о је зато што не јебу редовно“, тако ми рече, веруј ми на реч, „па пошто не дирају ништа женско, већина њих, а они бар гледају неке нешто да накалеме, да не испадну највећи пусови, ја ето сигурно знам да ниси дајгуз“.

- Немо' тако да се изражаваш пред старим човеком - Сретен је мало изговарао ружне речи или никако. Псовао јесте, понекад.

- Морам, так'а је прича. Такви су и они били. Ја причам о педерлуку, то ти није срамота. Кад поменем жену и јебање, теби непријатно, а то је природно. Али, нема везе. Кренем ти ја у офанзиву. Мислим се: „нећете га вала“. Млад сам, леп. Поведем мало пажње о изгледу. Остала ми нека одела из времена док сам био неко. Разрадим стратегију, извидим терен. Прикупим обавештајне податке, ко ми је највише наместио - сазнам. Па кренем. Јеб'о сам им све што сам могао. Нисам баш све што сам планирао, ал' доста сам успео. „Видећете ко је педер!!!“. Избише и први скандали. Отац би у другој ситуацији пресвиснуо, сад ћути. Мило му. А у малим срединама је много лакше него што изгледа. Посветиш мало пажње жени и готова је. Даће ти све што јој тражиш. Фали им пажње, сетне приче и нежности. Фали то женама свуд а не у некој вукојбини.

Клима главом Сретен кад сам поменуо пажњу. Само ја знам да он не мисли на оно на шта ја мислим. Другу пажњу он призива. Реч га је повукла, њено изворно значење а не контекст у коме је ја помињем.

- Морао сам и кад ми се није хтело. Била је то моја мисија. Дође ми и прође слачак, а ја и даље ко сивоња настављам. Хоћу утробу да им померим. Доказујем нешто. Криво ми, не могу да се начудим, где им паде на памет педером да ме прогласе. Родитеље и родбину да ми секирају. Целу фамилију да ми жигошу. Мало им било бриге, него још и то.

Није много ни важно разуме ли шта Сретен од овога што му причам. Видим, с' времена на време, непријатна му прича. Старомодан је он човек. Није важно.

Отад, па до скоро, секс ми се огадио. Морао сам тада да га упражњавам не из задовољства, него из сасвим других разлога. Није ми, касније, падало на памет "то" и због других разлога: стреса, погибије, бежаније и губитка најмилијих. Тек тад негде око те приче са Сретеном, има неко јутро, будим се и осећам нешто чудно, већ заборављено. Неки пријатни осећај, реакцију међу ногама, нешто са чиме сам се будио на многаја јутра. Диг'о ми се?! То што ми се годинама дешавало свако јутро а већ дуже време није, а то јутро јесте, врати ме, макар у мислима, у срећније и извесније дане од тадашњих, и стадох да размишљам о ономе што чини смисао живота сваког мушкарца: о жени.

Какав црни педер?!

Из пакости и зависти те људи оговарају. Али ми није јасно шта су тамо мени имали да завиде. Био сам, по њиховим мерилима, нико и ништа. Можда и не само по њиховим. Тако су бар престављали да јесте. Гледали су ме са висине хотећи да тако анулирају, макар у себи, своју нискост. Патријархална средина, шта им то паде на памет?! Понављам, никаквог повода им нисам давао за то. Па ја сам тако једноставно нормалан човек. Досадно сам нормалан човек. Моја обичност је толико безлична да не даје повода за никакве инсинуације. Да ме не чује Сретен.

Ал' докони. Ништа не раде по цели дан. Само се у груди бусају и Бога призивају да им помогне. Кад би Бог могао да их пита : за шта га моле, не би знали да му одговоре, Сретене. То ти је као онај виц у коме Пироћанац моли Бога да добије на лутрији. Стално му се моли , а кад овоме досади, мислим Богу, он каже: „ајде, видећу шта могу, али барем купи срећку“. Тако ти је и са овим мојима доле. Молили су се а ни срећку нису набавили пре тога. Зато и нису добили. Без срећке се не може. Шта смо имали да започињемо без ње? Чему смо се надали?

Није нас рат највише уништио. То се нама само чини. Рат нас је, можда највише коштао, па ми сад по томе меримо степен сопственога уништења.

Сами себе смо ми почели поодавно да подривамо у свакоме смислу. Наша "морално политичка неподобност" није била искључиво у друштвеноме смислу, већ више у људскоме. Да не компликујем, постали смо лоши као људи. Ту смо ми највише изгубили. За друго би се све дало по нешто исправити. Од морално - политичког васпитања, ми смо бежали са часова моралног а дуплирали смо часове политичког, па смо постали неморални политиканти.

- Ово ти је више фигуративно Сретене, да се не збуниш. Мало сам се изразио војним терминима. Јесте ли ви имали МПВ у војсци, то ти је у ствари ПОиВ? Ма, јебеш га, видим да ништа не разумеш.

Ја педер!?! 'Де им то паде напамет, матер им геачку?! Један од најлепших официра у "том и том" гарнизону. Па све се жене у граду окретале за мном. А ја чвркао прстом ко лубенице и бирао.

- Да те не гњавим много са овим: да сам у'ватио тај језик што је бљувотину оцу испричао, или онај што је први почео (јер су причу препричавали после сви), лично бих му га ишчупао. Преварили су се са мном, мислили су да сам безопасан, само зато што ћутим.

- Јес', држали су и нама нека предавања у војску, сад се сећам. Али се не сећам шта су нам причали, давно је то било. О тим твојим проблемима, нису сигурно - одговори ми Сретен завршавајући са ципелом.

И дан данас носим те ципеле. Иако, не бих рекао да је баш уљудно са моје стране, после свега што се догодило.

Сретнем после свега по неког од мојих земљака, можда и неког ко ме је највише олајавао и измишљао. Уплашени и сами. Збијају се чим виде неког познатог. Тако се "збију" и уз мене. Као да ништа није било. „Да си ти командовао другачије би било“ - каже ми по неко, додворава ми се. И није ми јасно шта мени имају да се додворавају, као што ми није било јасно шта има да ме оговарају. Мени очигледно ништа није јасно по питању тог мог народа. Нема везе.

После смо спремали зимницу, ја и Сретен. Свађали се како да то урадимо. Није хтео да попусти. А и ја не бих много наваљивао, јер би ми он одговорио у своме стилу, кад би увидео да губи аргументе: „слушај, кад ти будеш купио паприке, за своје паре, онда их спремај како 'оћеш, ове моје вала нећеш, него ћу ја онако како их је моја покојна жена, Бог да јој душу прости, спремала“. Ниси ми то рекао, ал' би да се ја нисам на време повукао. Знам те.

Онда је стигао онај непријатни догађај. За мене и непријатан и тежак. Ја никада нисам има проблема са законом. У неку руку ја сам био човек од закона. Нисам ни имао времена да га кршим. Радио сам дуги низ година вредно и марљиво. Сваки дан исто. Али овог пута нисам послушао своје унутрашње гласове који су ми неколико пута говорили да сам упетљан у

ствари које ме се не тичу, да треба да одем и да тебе оставим да сам решаваш проблеме са породицом. А, и ти си то знао. Ја и јесам био ту 'де јесам, да бих био умешан. Требао ти је савезник, па макар и овако слабашан као ја.

Ипак, не дам ја на себе. Па због тога сам, између осталог, и војску напустио. Никог не дирам али не допуштам да ме ико зајебава. И ту немам границе. Уопште не размишљам о последицама. Можеш да ме претучеш, да будеш јачи, у реду је то, увек је неко јачи - али ме не можеш уплашити, не можеш ме силом натерати да се повинујем било коме.

Добро, друго је било у служби. Професионално, то је у реду. Кад си у војсци мораш да слушаш наређења. Ја говорим о животу свакодневном, о односима са људима. Не можеш да ме шиканираш, сем ако то ја 'оћу. Ето, Сретену дозвољавам, он то и не мисли озбиљно а и ја сам по мало уморан од свега. Он, додуше, није ни свестан. Он мисли да бољег човека од њега нема на кугли земаљској, и то у тренутку кад те најжешће вређа. Зато ми је и симпатичан, јер је безазлен и није штетан. Али кад ко непознат, (или познат, свеједно је) на улици, или било 'де, покуша да ме зајебава и при томе још жели да ме понизи, обавезно се покаје што је то покушао.

Нису се ти људи мени случајно догодили. То су остварене претње твога сина и мога земљака. То је манир новог времена где се све решава на силу и брутално. То је нови начин комуницирања слабића и курви у скупим оделима и са дипломама. Нови систем вредности људи "од угледа".

Ти отишао на сахрану ономе Срећку (какав "срећко" кад је умро?!), обистинила се твоја клетва око одела. Ја те зезао због тога кад си кретао, ти ме кудио а крајичком усана се смешкао. "Правда" је била задовољена. Ја требао нешто да завршим по граду. И кад сам се враћао: налетим на њих. Било их неколико: троје, четворо. Нисам их бројао. Одма' су почели да ме вређају. Ту, на сред улице. Опколили ме и подгуркивали. Просуше ми хлеб из кесе. Ја некако прођо' а они за мном. Иду иза мене, метар два и вређају ме. Гласно, да чују сви, да ме што више понизе. У почетку сам био збуњен, није ми јасно, покушавам да им нешто кажем, да су погрешили, да их ја уопште не познајем и да су ме заменили са неким.

Шта су ми говорили, нећу да кажем. Што да сејем мржњу међу људе. То су ми говориле будале и силеције, а не људи. Али морам рећи да је било емоције у њиховом говору. Није било професионалне хладноће у увредама него баш напротив остварили су свој сан: радили су оно што су волели.

Ћутао сам. И гутао. И, у међувремену схватио шта ми се догађа. Ишао према кући. Да се тучем није било сврхе. Много их је било, за мене једнога. Кад је била највећа гужва на улици, један ми и опали шамар. Каже: „да се губиш из овога града, из ове улице а најпре да се губиш из оне куће и да идеш тамо одакле си дошао, други пут неће бити овако нежно“, па ме још

једном шаком удари преко темена. Али, хвала Богу, приближисмо се кући. Они и даље за мном. „Овде си до'шо да се зајебаваш“, кажу ми. Мислим се: „само још мало, немојте сад да одете, малтретирајте ме само још мало“. Допратише ме до капије, ја кад се докопах ње, трк у кућу а они се смеју испред, спрдају се и добацују.

„Е, сад ћемо да видимо“, мислим се ја.

Сећам се, ти си се вратио са сахране, са степеница куће си се препирао са младићима. Они су те игнорисали: „имамо нешто са овим твојим а ти се, чича, не мешај“, рекли су ти. Ја у собу, до'ватим пиштољ, што ми је био напуњен, па назад. Они испред још стоје, не виде ме, ишли би - не би ишли, нешто се договарају, кад сам ја опалио у ваздух престравили су се. Дохватим за јакну "оног мог", што ме ударао. Овим другима дам знак да беже, кад сам окренуо пиштољ према њима, није се знало ко је бржи. А овоме кажем: „сад ћу да ти јебем мајку“.

Ти си ме вукао да престанем, тук'о сам га и рукама и ногама, и дршком од тетејца. Он лег'о на земљу, покрио рукама главу и грчи се. Видим, не бију га први пут. У међувремену, неко је звао полицију, па кад се они појавише, ја стадох. Оног несретника крвавог и сломљеног у болницу, а мене у "марицу". Чујем како те питају о мени, и чујем како одговараш:

- Немам ја ништа са њим. Ја сам и онако 'тео да му дам отказ, не плаћа ми редовно. Али не могу га на улицу, тако одједном, избеглица.

Издаде ме Сретен и не трепну.

У милицији, поштено, изјава и све што иде. Кад сазнаше да сам официр, мало и попустише. Али, пријава мора да иде, туча ајде, то некако може да прође, али ватрено оружје, то ће ићи озбиљно. Вероватно ће ме и онај тужити, „сигурно за покушај убиства“, кажу. И по службеној дужности ће морат', ал' то може и да се загуби. У међувремену, патрола је отишла, претресла собу, уз свесрдну помоћ Сретенову, пронашла целу колекцију оружја и ја сам је убрзо видео на столу истражитеља. Ту ми не могу ништа, све је по закону, имам дозволе, неки су у функцији, неким су цеви заливене. Имам све потребне папире. Некада, у своје време, нисам жалио пара да све то доведем у ред. „То ми се одузима“, обавестише ме, „даће ми потврду“. Ја све потпишем. Кажу: „сад је све на суду, али нећеш се лако извући. Ниси смео да пуцаш. Ујутро те пуштамо, а ти да си паметан да тражиш доброг адвоката, а са оним да пробаш да се нагодиш, да те бар он не тужи приватно“.

Видели и они какав сам човек. А и онога знају. Чест гост код њих. Сто пута им правило неприлике. Криминалац, наркоман. Ама је мени то сад цаба. Ех, сигурно није Сретенов син тражио инжињера да мени припрети, него је нашао неки шљам. Само, он није овде, откуд зна. Гарантујем да је ове

ангажовао онај "мој" земљак, што хоће кућу да купи а у међувремену се упознао са "знаменитостима града".

Ујутро, како и рекоше, пустише ме. Чак ми и кафу скували. Предосећају и они шта се стварно догодило. Али, ипак, на крају ја сам крив. Нисам смео онако. Мени тешко. Толико година узоран грађанин а сад ноћивам у милицији. Сретен ме чекао испред станице.

- Влас' је то бајо, не смем да се зајебавам. Ајд' кући, спремио сам да једемо.

Не сме ни да ме погледа, али наставља:

- Не могу тако. Њега би осудили да сам шта рек'о, да сам рек'о истину. Ја знам шта је било. Без обзира на све, син ми је. А теби, шта фали, немаш шта да изгубиш?!

Био сам бесан. Први пут од кад га знам био сам на ивици самоконтроле. Дошло ми да га шчепам за танушни врат и да га удавим. Макар да му плунем у лице. Због издаје а не због шамара и затвора.

- Ово није због мене, него тебе ради!!! - викнем на њега - Они су ме напали да би теби напакостили!! И видим да си нешто знао, а ниси ме упозорио. Требао сам да знам какав си, па да се не мешам!!! Већ би био у старачком дому. А ја би' становао код новог газде.

Није био спреман да се даље свађа. Он је своје постигао. Заштитио је сина и добио скандал који ће истог држати неко време подаље од њега. До мене му је можда и стало, али до сина и куће више. Ја сам колатерална штета. Грешка у навођењу. Жртва "пријатељске ватре". Није било "граничника" да се спречи та грешка. Да их није Сретен склонио?

Пиштоље ми никад нису вратили. Нисам их ни тражио, али и да јесам не би било вајде. Поступак је у току. Сви редом су ме тужили. И сви за "покушај убиства". Сви који су ме малтретирали тога дана. Али срећом, држава је у расулу, па како раде судови, проћи ће још доста времена док се све оконча. А и оно по "службеној дужности" се стварно изгуби негде по фиокама. У међувремену се доста тога и променило. Полако се дижу руке од тога. Онај "мој" је тренутно у затвору. Није седео миран. Ко зна кад ће да изађе.

После тога догађаја, нисмо говорили неко време. Ја сам чврсто решио да напустим ту кућу. Није више имало никакве сврхе после онаквог издајства. На крају крајева, шта сам му ја уопште значио да би могао да ме изда? Не може се издати нешто што ти није драго и свето. Ако не волиш своју земљу - не можеш бити њен издајица. Можеш радити против ње, али то није издаја. Издаја је уско повезана са осећањима. Осећањима љубави и припадности. Ако си нешто волео и нечему припадао, онда и можеш да изневериш "то нешто". Зато се и нисам (кад сам добро размислио, после)

осећао изданим. Ипак смо, изгледа, различити светови. Трудили смо се, али нисмо успели да бар у неким тачкама спојимо те светове. Амин.

Нисам имао шта да пакујем. То што сам донео, полиција ми је одузела. Гледао сам да јавим земљаку за телевизор, нека га носи 'де зна, ако не зна 'де, нека га носи у материну. Морао сам да се снађем и за новац, како би намирио дуговања према Сретену, и како би се негде скрасио, јер на том другом, новом месту, тешко да ћу наћи некога ко ће ме трпети без пара као што је то овај чинио. Али, никако нисам хтео ни њему да останем дужан. Било би срамотно са моје стране да се дурим на човека којем дугујем новац. Испало би да бежим од тих дуговања а не зато што сам истински био увређен и повређен.

И тако, док сам се ја премишљао коме да тражим новац, или како да дођем до њега, (и ако сам знао да немам од кога), он ми се неко време није појављивао на очи. Привирио је пар пута, као доносио ми нешто да једем, али чим би видео како изгледам, шмугнуо би. Ја се вртео по граду, нешто покушавао, ама ништа нисам успео. Сви се праве блесави. Све ће ми помоћи, „наши смо људи треба да се држимо“, али само паре немају. Међутим, кад је угледао да човек износи свој телевизор и носи га негде, једног дана, схватио је шта сам наумио. До тада је вагао колико је озбиљно. Знао је и он оно што сам ја знао: где сам и колико могу. Али ово није очекивао.

- Шта то смераш, а?! - упитао ме је дрчно и одлучно.

- Спремам се да ти намирим дугове и да одем одавде, ето шта смерам!

Лагао сам бар делимично. Спремао сам се да одем али нисам био баш начисто како да му намирим дугове. Није ми то било важно, мислио сам, снаћи ћу се. Тада нисам би расположен за приче. Био сам повређен душевно. На догађај сам и заборавио, за пиштоље ми је било криво, а због Сретена сам жалио. Мислио сам: „ето му га и син, ето му је и кућа, одох ја“. Као мало дете, придавао сам својој одлуци и себи самоме већи значај него што је он то у истину и био. Мислио сам: све има да се окрене наопачке кад ја свој наум спроведем у дело. У ствари, ништа се не би десило. Само сам злоупотребљавао Сретенове, ипак, добре намере. Али стварно?! Шта ја имам даље да се петљам?! Нису то моје ствари. Можда бих се и ја исто понашао да сам на месту оног покварењака, да сам у његовој ситуацији и позицији. Ово поприма већ непредвидљиве облике, компликује се и прети да изазове и веће проблеме. И онако их и сада има доста.

- Да ти кажем Константине, ал' да ћутиш... немо' да ме прекидаш. Ћути!!! Паре не треба да ми дајеш...

- Хоћеш да ми платиш што сам се тукао за тебе?! Пошто је твој син унајмио некога, ајде, велиш, да и ти мене унајмиш.

- Кажем ти, ћути само мало. После причај. Паре ми не требају, ако 'оћеш одма' иди. Не дугујеш ми ништа. Али знај, вол'о би' да останеш. Нема то везе са ничим, просто вол'о би'. Не да ме браниш од сина. Него да будеш ту. Навик'о сам.

Не знам шта да му кажем. Чврсто сам решио и био много увређен. Али кад немаш средстава не иде ти да будеш увређен. Немаш много избора сем ако ниси спреман да преноћиш на улици. Без пара у цепу, не труди се да глумиш достојанство. Слаба ти глума испадне.

- Сачекај дан, два, макар. Размисли, или док не нађеш нешто.

Зна лисац да време лечи све ране и увреде. 'Оће да добије на времену. Да се ствари слегну, да се емоције стишају, да бес прође. После ће он поново по своме.

Ја, кад остадох сам, размислим. Па ја и морам да останем дан, два. Куд ћу? Нигде никога немам, нигде никога ко би ми се обрадовао. Чим ти се не радује, и не нада се да ћеш му некад у животу затребати, неће сигурно ни да ти помогне. На крају крајева, људима, ма колико да су ти драги и своји, радујеш се само из разлога што се надаш да ћеш више узети, него ли дати. И кад дајеш, ти се у ствари надаш да исплаћујеш аванс за неко будуће поравнање, у коме ћеш ти ипак узети некакву каматицу за добро дело почињено у прошлости. Са мном нико нема таквих рачуна. По том питању ја сам безнадежан случај. Остадох, па остадох доста дуго. Остадох ја... Ко ме шта пита. Понајмање питам сам себе. И не слушам се.

Ћутао сам данима. Сад нисам имао ни телевизор и би ми видно лакше од тога. Имао сам времена за размишљање. Само, нисам имао о чему да размишљам. Све сам знао. А, у ствари, ништа. Тако ти је то кад си збуњен. И: изгубљен! Седим у соби, или у дворишту. **Многе ме мрачне мисли притисну.** Врло често. Највише сам мислио о родитељима. Не знам шта мислим али су ми они највише у глави. Разлика је између мисли и размишљаја.

Он приђе и седне. Ћути. Смирио се, не лаје. И не дира ме. И ја, рекох, ћути. Првих дана. После сам почео да, мало по мало, причам. Углавном о рату, родитељима, о војсци и завичају. Осећао сам се маторо. Зато сам се и враћао у прошлост. Кад човек осети да има све мање од будућности, онда стане да се окреће прошлости. А није ни свестан кад му се то догоди. Успомене су једно, прошлост друго. О успоменама нисам говорио.

Сретен је ћутао и слушао. Не знам да ли ме је чуо.

- Било је свега. Није моје да причам. Има њих доста што данас причају против нас, и шта треба и шта не треба, и шта је било и шта није, тако да им ово моје, евентуално, и није потребно. Ово моје, немаштовито. А, ја и кад бих

говорио, морао бих да кажем истину, па не верујем да би им се свидело. Њих истина не интересује.

- Да ти кажем, у праву си све, од речи до речи - додворавао ми се Сретен првих дана "отопљавања" и разговора.

А ништа ме није разумео.

Или:

- Нисам могао другачије, али нису ни они мени могли ништа. Закон јасно каже: „лице које се школовало на терет војних средстава дужно је да по завршеном школовању ступи у армију и у њу остане најмање двоструко време од времена трајања школовања“. А ја сам то већ био превазишао, још одавно. Морали су да ме пусте. Нормално, да ми се и стаж мора рачунати за пензију.

- Кад би мог'о да средиш пензију, то би ти било добро. Велику би ствар завршио, да можеш да средиш пензију - каже ми Сретен а већ се прерачунава колика би пензија могла да буде и колико станарину да ми повећа. Знам га одлично, па сам сигуран да не претерујем.

- Али ти не знаш нешто друго.

Клима Сретен главом, потврђује ми да не зна, иако нема појма шта ћу рећи. Клима махинално, по мало хистерично, у бризи да не помислим да не клима довољно снажно. Хоће да среди ствари до краја, неће да направи грешку поново.

- Овај закон не важи у време ратног стања. Ха, шта ћемо сад?! Испада да сам мимо закона напустио војску, што би ти рекао: дезертирао.

- Нисам ја то никад...

- Јес', али ми нисмо званично били у рату. Није проглашено ратно стање. Тако да сам ипак, по закону, могао.

Сретен, сад већ тотално збуњен, одустаје од климања главом и одобравања. Сумња већ, по мало, да се ја спрдам са њиме, па устаје и одлази. Зна да још није време да се у оваквим ситуацијама обруши на мене. 'Оће да "утврди пазар".

Сутра, и прекосутра, опет иста ситуација, само што дуже седи поред мене, и већ се по мало "брецне", кад му се шта не свиди. Враћа се на старо. И сретан је Сретен због тога. И ја га већ, поново, по имену зовем, њему се обраћам кад причам. Он је мој исповедник, моје раме за плакање, мој рецензент.

- Нисам могао Сретене да поднесем кад горе куће. Тешко ми је било то да гледам. То ми се чинило горе од смрти. Као смак света, или да је дошао судњи дан. Ти, ето, волиш ову своју кућу, цео живот си у њу уткао, па како би се осећао да ти је неко запали и оскрнави, онако из чиста мира, из чисте

обести. Само зато што си другога имена, или у крајњем случају: што си Сретен.

- Сад је касно за кајање. То је требало да мислите док је било време - каже ми Сретен, видно окуражен мојим останком.

- А кад су требали они да мисле?!

- Ја причам за вас, за нас!!! - мршти се он.

- Седео сам са оцем на тераси, ноћу. Све мрачно, нема струје, већ данима. А свуд околу гори. Он је патио и плакао, понекад. Ето, да ми је утехе, да није морао да гледа како гори његова кућа, ваљда су га злотвори убили пре него су је запалили. 'Де је ту правда?! Кога смо ја и отац убили и запалили, да би нас убијали или палили, у ствари и једно и друго?!

- Ниси ти ал' неко јесте. Увек има неко.

Сретен није могао да спозна димензије трагедије. Кад је људска судбина у питању, у то се разумео. Међутим, глобално њему није било ништа јасно. Он није имао појма какви су односи владали на Космету и уопште шта је стварни проблем био доле. Кажем, изистински, он није Космет, ни као територију, ни као мит, ни као реалност, прихватао за нешто своје. То је нешто о чему ништа не зна и нешто што га се апсолутно не тиче. Његово схватање државе и територије није посезало даље од суседне општине и пијаце у њој. Није знао ништа о прецима, ни одакле су дошли, није знао ни прадедино име, потпуно неоптерећен прошлошћу: био је блажен и срећан. Само могу да му завидим по том питању. Ни узроке рата, бомбардовања и свега осталог није у потпуности схватао. Мислио је да једноставно тако мора да буде и готова ствар. Некад је говорио да је требало да се боримо до задњега, други пут је причао да „деца нису требала да гину за тамо нешто што их се уопште не тиче“. Све је зависило од расположења. Или од онога што је тога дана чуо на телевизији, у комшилуку или на улици.

Ја сам му причао:

- Тај рат није донео никоме среће, ни победе. Можда ни један рат не успе да победи неко зло. Овај сигурно није. Овај је само зла донео. Ничег доброг, чујеш ли шта ти кажем?! Није мени до рата, не волим га. Али, какав је избор био? Јесмо ли имали шта да бирамо? Не могу да поднесем кад слушам док причају како није требало да дође до рата. Па то је нормално. Свако нормалан зна да није требало да дође до њега. Али рат те не пита. Он стигне, па ти види шта ћеш са њиме. Нема он законитости, па да можеш да се придржаваш нечега и тако га избегнеш. Он се самопозове. И увек на другачији начин тако да не можеш да му уђеш у траг и укалупиш решење за њега. Извесно је, тачно је то, да ратове углавном глупост људска изазива, али њихове (ратне) неумитне токове тешко је прозрети и спречити. Не би их било да може.

- Задњега рата много је људи овде изгинуло. И то за ништа. Убијале се комшије због политике. Неко био четник, неко партизан - каже ми Сретен.

- Ето, видиш - храбрим га ја.

Присећа се Сретен како је то дуго после рата трајало.

- Нисмо 'тели да запошљавамо четничку децу.

- Јел' требало то тако? - питам га.

- Није требало - каже ми - али морало се.

- Ето, видиш, морало се. Јел' могло да се избегне?

- Није...

Да се пита човек, сам, сваки појединачно, друго би било. Али људе питају само кад су у руљи. Кад те маса носи и виче у име твоје. У руљи и гласамо, у буљуцима. У руљи се не чује глас човека већ само хук масе. И тај хук сваки појединац у руљи другачије тумачи и разуме у зависности од тога какав је карактер.

- Колона је била дугачка, толико да јој се крај није видео. Схватио сам тада да су нас систематски лагали о томе колико нас заправо има мало, а колико њих има много.

- Не, што јес', јес', бајо мој, има вас - рече ми Сретен, мада нисам сигуран у добронамерност опаске.

- Доле ти је све ишло у крајност. И омаловажавање, и глорификација. Једни су клин, други у у плочу. Немам кад сад да ти објашњавам шта значи... Мало је реалних људи било. Изузетак су били моји познаници, паметни људи са којима сам се дружио. Једног, Пријатеља, убише терористи на самом почетку рата, а другог, Човека, убише на крају, кад је колона отишла а он, из само њему знаних разлога, остао. Запалили су га, бре, на неком чамцу душмани. Они су покушавали да реално гледају на ствари, иако су често грешили, хтели су добро. Било је добрих људи, ипак. Сад чујем, да је неки хохштаплер, Игор Ђурић, пропалица тамошња, написао књигу о томе, о КОЛОНИ, и измислио најгоре лажи о њима, ко што су и мени накалемили да сам педер. Још сам тамо, ономад, на њега сумњао да је то о мени лично он измислио.

- Изгибе народ - каже ми.

Гинула војска, мислим се, али гинуо и народ. Има право Сретен. Изгибе народ. Проста реченица али суштинска. Она све говори о бесмислености рата. Да: народ. Не елита, не генерали или политичари, него једноставно и просто: народ. Српска судбина и истина: изгибе народ.

А мене су учили другачије. Војска мора ратове да води, Женевске конвенције, нема страдања цивила, нема рушења и паљења. И сада ме ти, и теби слични, питате што сам напуштао војску. Што нисам хтео рат да водим. Ја сам напустио војску, између осталог, баш зато што сам хтео рат да водим.

Али прави, витешки рат, а не кокошарски. Нема дилеме, са свих страна је такав рат вођен. Нема у оној бившој држави добрих и лоших. Сви смо шљам, свиђало се то некоме или не. Свака нација у бившој држави је имала шљама због којег није вредело да народ изгине.

- Било је важно Сретене да војника научим војним стварима. Друго није био мој посао, тако сам ја размишљао. Нисам се петљао у ништа што није имало везе са војском. У политику најмање. Никада нисам био члан партије. А, ето ни Славу нисам славио. Мислио сам, нема то везе са професионализмом. Па и кад сам напустио службу, нисам као други, као што и данас раде, ударио на политику. Као: знао сам ја шта ће бити, па сам на време отишао. Глупости!! Ко је знао?! Није нико. Као: малтретирао ме бивши режим, па сам морао. Ех, глупости, нико ме није, ни више ни мање од других, малтретирао. Данас су сви нечије жртве, па гледају то да наплате. А у ствари неспособњаковићи које, због помањкања квалитета, није хтео нико. Јер, Сретене, и диктатори хоће квалитет.

- У политику нећемо, рекли смо. Да мирно живимо, има ко ће да брине о томе - уплашио се тад мој станодавац.

- Па у томе је ствар. Али немаш куд. Мени је било важно да се смирим, кад сам напустио војску, запослим се негде и родитељима унуке створим. А не педером да ме називају, али то нема везе са овим. Ја нисам правио велике планове. Хтео сам само мирно да живим, и да при томе никога не угрожавам. Чак и да се склањам ако треба. И сад са тобом, само човек хоћу да останем, да се не обрукам шта. Па, јел' ми макар то дозвољавају?!

Ето, кукам на поступке људи, као да рата није ни било?! Као да рат није највећа несрећа?! Људски поступци боле, они остану у човековом сећању да пеку. Рат сам сматрао као нешто неминовно. Не неминовно да се деси, него неминовно кад је већ почео. Нема ту више никаквих исправки, није то више индивидуално осећање или доживљај. Кад рат почне онда историја преузима главну улогу а она не зна за појединца, осим ако није главни актер.

- Многу невољу рат донесе - понавља ми Сретен.

Не разуме ме, па се боји да нешто политички не хушкам. Да не оправдавам рат. А ја сам само покушавао да му објасним да од мене и њега не зависи 'оће ли рата бити, а још мање зависи како ће он тећи, кад почне. Може само да нас понесе али ми не утичемо на њега. Мислим се: „али теби то није важно, зато не разумеш. Није теби проблем у свету. Не загорчавају ти живот ни Американци, ни Шиптари, ни дођоши, нити одоши - твој проблем си ти Сретене породило, узгојио си га, у кући држао, хранио и школовао. Твој рат, твоје личне трауме, све што лоше може да ти се деси - десило ти се од твога. Можда, у истину, није тако, углавном: ти тако осећаш“.

Преживео би он и старачки дом, да је однос био другачији. Осетио је, међутим, да љубави нема. Да је "грам" љубави осетио, урадио би Сретен све. Да му је син предложио да прода кућу, па оде да живи код њега, не би Сретен ни часа часио. Требала му је пажња, оно за шта се трудио целога живота, због чега је потрошио сву љубав коју је имао. Напозајмљивао се Сретен љубави. Да би је другоме дао. Сад нема да врати повериоцима а дужници не само да не признају потраживања, него се уопште не сећају да је до таквих трансакција и долазило. Понашају се као да никада и ничега није било. А са таквима је најтеже. Повериоци су Сретену: живот, свет око њега, неминовност да и даље траје. Дужник му је син, који и не зна за њега.

Да га не би' нервирао и стављао му "со на љуту рану", ништа му не говорим. Замислим се па му кажем:

- Ајмо до цркве Сретене. Данас је неки празник, црвено слово. Не ради се. Додуше, то мене и тебе не дотиче, то у вези рада, али нема везе. Свеће да упалимо. За толико имамо пара. Ти да упалиш за живе: за сина и унука. Твоји су, нека су живи и здрави, друге немаш. Деца често нису свесна својих поступака. Вратиће се на прав пут. Ја ћу за мртве: за оца и мајку, за погинуле пријатеље. Видиш колика је разлика између нас, и колико си ти у бољој ситуацији. Кад ти је најтеже, знај: увек има горе. И над горим: има горе. После можемо да прошетамо до реке, показаћу ти у којим вировима има највише рибе. Знаш то, али то није војевна ствар, то ме ујак учио, док сам био мали.

Већ се он мало опустио од стреса који је на нас оставио ружан догађај. Сваким даном, по мало. После месец дана, био је већ сасвим добро, али не више онај стари. И ја сам већ заборавио шта се десило. Ни ја нисам био исти. Ојачали смо. Ништа не ојача човека као мука и зло.

Мало је Сретен причао. Није више кудио и разглабао. Ћутао је и слушао. Само слушао. Али и то декларативно. Није схватао, није ни хтео. Повукао се. Био је, додуше, са мношћом по цео дан али није то било "оно". Него је Сретен почео да побољева. Тиме сам ја образлагао то "повлачење у себе". Није ми требало медицинског знања да видим да није све у реду са њиме. Тада сам први пут схватио да ми недостаје његов опак језик. Он је тако исказивао емоцију. Он је на тај начин одавао поштовање, тако је (да ме и ви не протумачите педерски): волео. Његов (синов) поступак га је болео. Сада шкрт на речима, тада ми је, једном приликом рекао:

- Треб'о сам да кажем ко је главни кривац. Напали те људи а ти испаде крив. Треб'о сам... Нашли тебе, избеглицу да нападају.

„Ма није важно“ - по неколико пута сам му говорио, кад год би то поменуо. (Успео је матори лисац, заменио је тезе и својим понашањем постигао да се ја њему извињавам и тешим га). Ипак, видео сам да је враг

однео шалу, да нешто озбиљно са њиме није у реду чим је он спреман да сина оптужи. Није ми се свиђала та промена иако је све више био на мојој страни и мени давао за право.

- Ајде да причамо, батали то, било па прошло.

Он је долазио и одлазио. Ја сам му причао. Он је ћутао. Ћутао и гледао кроз мене. Слушао а ништа није чуо. Борио се са нечим у себи, тада већ изгледа нечим врло конкретним.

- Бомбардовање сам, Сретене, тешко подносио. Тешко у психичкоме смислу, живчано, да ти лакше објасним. Тамо доле, на Космету, по цели дан и сву ноћ није престајало. Непрестани хук авиона изнад главе доводио ме је до лудила. И не само мене. Није то више био страх од смрти, чини ми се да касније тога уопште није ни било. Неизвесност почетка је прошла са почетком бомбардовања, али неизвесност свршетка, е... е... е, томе се није крај назирао. Убијало нас је то што нису престајали а ми нисмо знали кад ће се то десити. Кад ће и где бомба ударити, и то је било тешко ишчекати. Видели смо да нас неће лако и брзо оставити на миру. А ја још и нисам имао неких других обавеза, па да са њима време изгубим, него ми је остало да се нервирам и плашим.

- Овде су ударили на фабрику - јавну се Сретен - три пута су је гађали, и онда кад више није имало шта да се сруши. Ал' прецизни су само тако...

- Ма да, крвници су то, кад ти кажем. Брига њих за људска права. 'Оће своје да истерају а може им се: сила. Било ми жао да гледам људе како пропадају и луде. И пас ми се уплашио. Од када је почело бомбардовање па до дана кад сам отишао, (ни његову судбину не знам) само је лежао положене главе на предње шапе и цвилео. Очи су му биле сузне и уплашене. А какав је то пас био?! Али, суочио се страхом који је за њега био недефинисан, страхом за који генетски није био припремљен, у еволутивном развоју пса нема искустава и информација о бомбама, авионима и ракетама. Народски да ти кажем, није он Сретене био начисто са киме или чиме треба да се покоље да би одбранио дом и газду, зато је он лежао и плакао.

- Пас ти је ки човек а опет није - замислио се па преустио Сретен - Тешко ће те пас издати ако те при'вати за свога. Човек 'оће.

Мислим се: знам Сретене, сви то знамо. Али каква је вајда он нашега знања и сазнања? Једноставно је тако, не може се ништа променити. Идеја и сазнање остају, оне се преносе са генерације на генерацију али људи умиру. То је суштина са којом би утешио Сретена кад бих могао и знао. Није он први који се осећа изданим. Било је небројено таквих случајева. Али ће бити први и једини Сретен који је живео и: умро. Да: који је умро. Ниједан више исти такав Сретен неће умрети.

Другим речима, треба да се живи. Кад би се знало. Лако је причати. Тешко је живети са неком муком. Ко има савести. Неки будалани, шта неки?!: многи, живот проживе а да сами себе не суоче ни са једном дилемом или недоумицом. Прођу поред себе кроз живот а не упознају се. Нит се похвале, нит се покуде. Ко прасићи чекају судњи дан, једино уверени да до њега неће доћи. Ни туга на так'е неће. „Немају осећања“ - рек'о би наш народ.

Али не иде то са живим човеком. Човек не би био то што јесте да се разговором и саветом може шта код њега променити. Знамо, и ја, и Сретен, да немамо никакве користи од секирације, ма не можемо то као руком да скинемо са себе. Сувише би просто било.

Лакнуло му је што га син неко време није звао. Покушао је, додуше, Сретен њега да добије, после оних догађаја, био је спреман да му саспе у лице најгоре речи, али није био у прилици. Ајде, није много ни покушавао, тек колико да умири савест и док га је бес држао. (Да је стварно хтео нашао би начина да га добије).

- Јавља ми се некак'а машина - пожалио ми се касније - глас јесте његов ама је машина, ја видим, чим ми понавља једно те исто и не одговара ми на питања.

После додаје:

- Можда је и боље да сам машину уместо сина саставио. Она може да се поправи, кад стане, нови део јој туриш, па те слуша и служи. А 'вако...

Додуше, није баш ни Сретенов син сто посто мировао (више се притајио), слао је нешто касније разне емисаре у лику ујака и неких других рођака, али их је Сретен већину још са врата враћао. Знао је да не долазе за здравље да га питају. Још му неки од њих пренеше (курвински, најкурвинскије, под кринком душебрижништва) да син сумња да са њиме није баш све потаман, да ће тражити медицинско вештачење и старатељство над њиме.

- А, кад добије то како га зовете, то старатељство, 'оће ли да ме води и код себе држи? 'Оће ли да се стара о мени у свом стану, да ми купује лекове, да ме 'рани и изводи на ваздух? - питао је Сретен свога шурака.

- Наћи ће ти добру установу, где има бољих услова него код куће - одговори му овај.

- Е, кад је тако добро онда ти први да одеш тамо - и показа му на врата.

После мени каже:

- Овај му ујак, исти он. А, мајка му била скроз друкча, к'и да нису брат и сестра. Био неки набављач у фирму, много се накрао и обогатио. Па му сад лако. Кад је опљачкана фирма пропала, он преузео њене послове и сад има више него што би могао да замислиш. Накрало се то на време - понови Сретен.

- Крало се свуд - кажем му ја колико да не ћутим - Највише се краде у рату. Оно мирнодопско се некако не види. То се и није називало крађом него "сналажењем". Рачунало се фирма је ничија и свију, уједно. Па кад је твоја онда носи. Тако се рачунало, немој одма' на мене, причам ти како је било. Не кажем да је тако требало. Ја нисам од тих.

Он се мршти. Види се да је такав човек, не воли ни да се помене. Целог живота је искључиво живео од свога рада. Никад није посегнуо за ничим што је туђе. Поштен човек - довољно је рећи. Некоме. Некоме можеш есеје писати: неће схватити.

- Крало се за време рата, Сретене, али свуд се краде кад је рат. Нећу овим да правдам никога, само кажем. Мене је највише болело кад видим да мој краде. Познајеш га од детињства, можда ти је и неки род. Ајде да кажемо да га раније ниси нешто идеализовао по људским квалитетима али си био сигуран да је у најмању руку "на своме месту". Ма, да није лопов, макар си био сигуран. А онда једнога дана, док рат траје, видиш: није издржао. Видео друге, па нешто ситно и лоповско прорадило у њему. Малограђанштина. Уплашио се да све не покраду, обогате се а он да остане без ичега. Да му не кажу сутра: „каква си будала био“. Па га видиш Сретене: упртио се и носи туђе.

Уморним очима и тужним погледом гледа ме Сретен. Да је онај стари нашао би већ коју погану реч, ударио би својом досетком "право у сриду", али сад не. Уморан је, видим. Од живота, нажалост. Ја направио станку, ћутим, чекам коментар. Али њега нема. Макар и да ме увреди, да каже да смо ми одоздо велики лопови, нека каже шта хоће само нека проговори. Ништа. Ућутао се има већ неко време. Говори само шта треба, и то шкрто и крајње немаштовито. Ја да га испровоцирам, настављам:

- Тако ти је то. Ето и за тебе, сад би гарантовао да не би. Али кад почне рат и безакоње, човек се промени. Изгуби се и начисто полуди.

Чекам реакцију, знам да му је до поштења стало више него до ичега другог, знам да он не би таман за лек да му треба. Ништа. Није ни поглед подигао. Чека даљу причу.

- Мислиш да ја нисам помислио?! Могао сам да потражим по напуштеним кућама који комад оружја. Пиштољ или сабљу. За колекцију. Знаш да су Шиптари љубитељи оружја. Свака кућа је имала по неки комад. Имало је свега. Помислио сам, али нисам. Није разлика између помисли: мојих или твојих. Разлика је између: јесам или нисам, мога или твога.

„То је разлика: јесам ли или нисам“ - понављам у себи. Уопште, у животу, само је то битно. Нико те не пита шта си хтео или смео. Кад станеш "Богу на истину", само се дела рачунају. Добар ли си или лош, рај или пакао -

то по делима иде, по заслугама конкретним а не по ономе што си добро или лоше планирао али ти се није дало да то оствариш.

Једино реч зна некад да превари, само привремено да заличи на нешто стварно. Реч има ту магију да изгледа као дело. Речју се варамо али лаж увек изађе на дело. Добро, може да потраје, али никад до краја, никад довољно добро да судбину или свевишњег превари. Није иста реч за истину и за лаж. Реч за истину не значи ништа без дела, реч за лаж може да донесе зло и без икакве радње. Е, зато, моје речи не могу сада више да утичу на Сретена. Слуша он, а ја покушавам да га замајавам, да му живот прикажем друг'чије него што га он "по делима" осећа. Не иде. Оно што он осећа једино је право. А осећа по чињењу или нечињењу некога до кога му је стало више него до себе. А и зло му није спољашње, није му потребно убеђивање, он га зна и осећа, више га осећа него што га зна.

- Ако ниси - прозборава Сретен - ништа ти не би вредело да јеси. Не би се обогатио. А ја да знам да је од тога, не би ти ни уз'о да ми је за лек.

Зна Сретен, он је човек коме се отима, он је тај који је без рата и пљачке осуђен на страх. А не жали отето. Зна, брига га за зидине и малтер. Жали због отимача, због намере и одсуства морала. Плаши се за душу пљачкаша и отимача, душу коју је он породило и коју воли више од свега на свету. Зна, неће бити он оштећен отимачином него онај који отима. А кад погледаш, само је време у питању. Па не може он дуго?! Како не могу да се стрпе, да сачека тај јадник од његовог сина?! И на крају, ма неће се ништа обогатити од те куће. Па већ сам рекао, његова кола вреде колико пола Сретенове (и његове, истина је то) куће.

Кад бих ја сада могао да видим своје родитеље, да се бринем о њима, да им правим вољу?! Зашто тај несретник не осећа оно што ни ја нисам осећао, док су ми родитељи били живи?! Мислим, и да су ми родитељи умрли природном смрћу, опет не бих се ја променио, био би' исти. Мене, моја осећања, је променила њихова мученичка, страшна смрт. Мене је променио крвников нож (зашто стално мислим да су ножем убијени?).

Али, кад ја нисам имао шансу, зашто ме нико не пита, неко кога бих сада могао да посаветујем. Још није касно да Сретен умре срећан и спокојан. Само један долазак и нежна реч су потребни. Што је још битније, реч чак не мора ни искрена да буде. Довољно је да се изговори. Рекао сам да реч зна да завара. Не заувек, али Сретен нема времена да проверава. Неће он сазнати док буде требало, после у рају то му неће бити потребно. Тамо ваљда није важно шта у души носиш са овога света. Иначе не би то био рај, зар не? И није да нисам покушавао. Тајно, скоро лоповски. Морао сам да се ушуњам у кућу, да прођем преко свега, да заборавим невоље које ми је тај човек приредио, да пренебрегнем његову мржњу и да га назовем. После неколико

безуспешних покушаја, најзад сам га једног дана добио, телефоном. Представио сам се и кад сам хтео да заустим шта хоћу, он је само рекао:

- Шта сад покушаваш? Са мном нема нагодбе. Откуд ти мој број?! Имаш само једну ствар од мене да чујеш: напоље!!! Никакве нагодбе!

А ја нисам хтео ништа да се нагађам, желео сам само да му предложим да дође, да се измири са оцем и да му каже коју лепу реч. Ето, то сам хтео. Био сам спреман да се договорим и око мог одласка, само да он преузме бригу о Сретену. А он је мислио да га зовем ради неке уцене и нагодбе. И спустио ми је слушалицу. Чули смо се после још једном, у другим околностима, телефоном. Само, тада је већ било касно да се исправља било шта.

У међувремену, ја сам се запослио (???)

Сретен (ко би други?) ми је помогао. Имао је неке адуте у рукаву које је изгледа чувао баш за онда кад стварно буду затребали. Одлазио је негде пар дана (још је био релативно добро и на ногама и поред видних знакова болести и пропадања), видим нешто завршава. Нисам тада знао шта. Једнога дана долази, гледам га кроз прозор, а са њиме неки човек. Није то Сретенов комшија или друг. Делује другачије, господин човек. И по ставу се види да је неко од ауторитета и функције. Покуцаше на врата, па обоје у собу. Стоје и они, и ја. Каже Сретен:

- Ово је мој бивши директор. Много добар човек, и стручњак. Не што је он овде, ја тако причам свуде... Није к'о ови данашњи лопови. Ја га поштујем к'о свог најближег. К'о оца, иако је млађи од мене и може син да ми бидне. Кад је фирма пропала: ја у пензију а мој директор у адвокату. Само, није фирма пропала од њега, да не помислиш, није он мог'о да се бори са толиким лоповлуком. Свако је вук'о на своју страну. Сад ми завршава неке послове а код тебе сам га довео да те упозна. Обећао ми да ти нађе неки посао. Да не трунеш више од нерада. Пази, ја гарантујем за тебе!! Треба нам твоја лична карта, да човек узме податке, да зна кога запошљава и препоручује.

Овај се само смешка и крајичком ока ме посматра. Пар пута је дао знак руком Сретену да стане са причом али није имало сврхе. Ја дадо' личну карту. Сретен ми је сутра дан врати. Мене запослише. Десило се, као што се догоде многе ствари којима човек придаје велики значај и које у неко време постану неостварљиве: изненада! Толике муке и тражења, толики значај за мене јер тај посао ми је давао одређену слободу, и избора, и одлучивања.

Већ је било касно и за избор, и за одлучивање. Ја нисам хтео да напустим Сретена за живота. Нисам хтео да поновим исту грешку коју сам починио са родитељима. Решио сам. Сад кад сам већ радио и почео да зарађујем, таман толико колико је потребно за живот. (Какав живот? Није важно, важно је да је живот). Тек тада нисам ни помислио на издају: имао сам

опет неки избор. Па пошто сам увек код избора грешио: сад сам пазио. Полако. А, и како отићи? Зар ми је због тога Сретен нашао посао? Да га оставим и издам кад му је најпотребније? А видело се да ће му бити све потребније и потребније.

И поред тога што сам пуно дуговао Сретену, сад већ све више у моралном а све мање у материјалном смислу, размишљао сам ја о одласку. Нећу да лажем. Човек је такав, чим му крене на боље и ослободи се муке, очас заборави на добротина и добротинитеље. Чак почну и да му сметају, не може да их гледа јер га подсећају на пређашње стање. Али, понављам, сад то нисам могао да учиним. Нисам могао да оставим свог пријатеља. Пазите: пријатеља! Није то мала реч, ја је никада лако нисам изговарао. Она носи са собом велико бреме одговорности.

Болестан и сам, он, мој пријатељ, није могао да се брине о себи. А није има ко други то да учини, сем мене. Што није било тог другог, то за мене није важно. То за пријатељство нема никакву суштинску смерницу. Пријатељства се не преиспитују и не вагају. Она морају најприродније да функционишу, морају да се подразумевају без објашњавања, да би била права. И никад не знаш је ли право?! Не можеш да знаш - мораш да осетиш. Ја осећам и нећу да идем. Тенковима да дођу да ме истерују из ове куће, нећу изаћи док је Сретен жив и док сам му потребан. Бранићу се до последњег метка.

Јадан ли си ти Сретене, кад си спао на гране да сам ти ја једини који се брине о теби. Ниси јадан због моје жеље и намере да то учиним, већ због мојих могућности и моралних квалитета - да то чиним. Човек који није знао да сачува своје родитеље, који се никада није бринуо о њима, нема моралног кредибилитета да се прихвати бриге о било коме другоме. Али, ти немаш другог до мене, па сад како буде. Ја се трудим. Моја је жеља велика, само, имам ли ја права на то, Сретене? Имам ли ја права да се бринем о било коме? Извини, али морам то питање неколико пута да поставим и себи и другима.

Права - можда не. Обавезу имам неизмерну. Према теби Сретене, па преко тебе, мога пријатеља, да можда вратим део дуга, да окајем мало греха што сам га према родитељима учинио. Еј, нисам знао шта радим!! Нисам знао шта ће се догодити!! Зар мислиш да би их оставио да сам знао да ће погинути?! Уопште ми није била јасна ситуација. Зар ико може да помисли да сам био свестан да ће умрети оног дана кад сам се поздрављао са њима?!?

А, и ти си ми добро чинио. Добро мора добрим да се врати - иначе ће свет пропасти. Мислим се: „због мене си шуму продао“. Дрво је могло још да живи и расте. Треба доста љубави и поштовања имати према некоме па да због њега решиш дрво да посечеш. Тако ја гледам на ствари, поготово откад осећам бреме година и доживљеног на својим плећима. Осећам, понекад,

мудрост у себи. По томе знам да је касно да било шта научим или да се променим.

- Зато седим код тебе, Сретене. Зато што си своје дрво због мене посекао!

Али, морам ли да објашњавам зашто, ако је пријатељство у питању?! Кад се постави то питање, постоји опасност да се све поквари. Не смеш осећања оправдавати или објашњавати. Ја већ показујем знаке себичлука и покварене сујете чим оволико и причам о томе. Гледам да себе покажем као неког много доброг човека само зато што сам са тобом. А колико још јуче умро бих од глади да ме ти ниси хранио. Опрости ми, то је оно људско у мени. У сваком од нас.

Да се вратим одакле сам почео. Ишао сам на посао, у почетку ноћу, радио и враћао се, па углавном после тога бавио се Сретеном и бивао са њиме. Добро ми је кренуло. Био сам жељан посла, било каквог, само да се ради. У почетку је изгледало да нема много простора за напредовање. Ноћни чувар?! Шта ту има да се иновира и напредује? Рек'о би човек. Али, није било баш тако.

Запослио сам се у фирми која се бави пословима обезбеђења и сличном. Они су изнајмљивали људе и технику свакоме ко је тражио и био спреман да плати. А у задње време, код нас, било је све више и више протува којима је требало обезбеђење јер се нису осећали сигурно. Отворите новине, па ћете видети. Наравно нису биле само протуве у питању. Било је и озбиљних фирми међу нашим клијентима. Елем, испало је да су им потребни стручњаци за обуку и организацију а ваљда је свршена војна академија и дугогодишњи рад са војском био неки гарант да знам по нешто о том послу. Кад сам се упознао са газдом, власником предузећа, бившим полицајцем, он није крио задовољство:

- Војно лице, капетан прве класе?! Завршио академију. Човече, где си ти био до сада? Доста ми је више приучених бивших припадника паравојних формација и револвераша сумњиве прошлости.

Додуше, у почетку, ставио ме мало на испитивање. Да види колико сам озбиљан. Остављао ми просте послове, да види хоћу ли да радим, да се не гадим простих радова. Јер, рачунао је, ако нећу да радим обичне послове, нисам спреман ни за боље. То је добро размишљање. Убрзо је схватио да може да рачуна на мене.

Како ја нисам знао да сам дефицитаран кадар?! Да се изразим савременим речником. Него сам трунуо годинама у оној собици и трпео понижења од света. Тражио посао на бироу. Никад ме нису ни питали шта сам завршио. Бацили су моју књижицу са другима и ајд' код куће. Нисам тражио посао у својој струци. То је, очито, моја грешка. Пораст криминала (и

новопечени богаташи са својим фирмама) изискивао је све већу потребу за обезбеђењем. А управо је то радила моја нова фирма: од ноћних чувара до пратње новца и обезбеђења људи и њихових објеката - физички и разним новим технологијама. Требало је зато обучити људе, научити их да безбедно рукују оружјем и да науче да користе опрему. Полако су излазили из моде "жестоки момци" који су чували некога и нешто. Људи су све више хтели професионалце, без мрља из прошлости и без афинитета према криминалу. Ја сам тај.

Прву плату сам од посла до куће носио у рукама. Држао сам је ко што човек држи свећу на парастосу: испред себе, са обе руке. Уђем код Сретена у кућу, већ је тих дана почео да све више и више лежи, да све теже устаје, и спустим паре на сто. Чекам похвалу, смешак на његовим уснама. Чекам да посегне и узме. А, он, само ћути и гледа ме уморним очима. Нема живота у њему.

- Само ради, ради... чувај пос'о... - каже ми.

Дрхтавом руком, онда, гурну новац према мени и погледом ми рече: „то сад више није важно“. Ја знам, то никада, од када сам код њега, није било важно. Пропаде моје ликовање, нестане мој трен тријумфа. Забринуо сам се.

Почело је некако брзо. То са Сретеновим побољевањем. Одједном, рек'о би човек. Није давао неке предзнаке да ће се разболети. А и болест је била чудна и ишла је чудним током. Уопште није била свакодневна и по дијагнози очигледна. Била је, додуше, очигледна по манифестацији и по траговима на Сретену. Лекари нису били начисто шта му је у ствари?! Био је он у годинама и нормално је било да је доста тога у његовом организму попустило. Али они никако нису могли са сигурношћу да дају дијагнозу. Ишли смо по болницама, чекали у редовима, давао је крв на анализу, прегледали га, снимали га. Само су наново вртили главом и упућивали на га на даље прегледе. Једноставно је Сретен копнео. Систем почео да се урушава. Кажу: „дуго био под стресом, па све попустило, нарочито срце“. За то и није било потребно неко медицинско знање па да човек зна о чему је реч. Душа је била у питању - душа која се предавала. Али, физички је видно пропадао и то је било очигледно. Брзо је пропадао. Из дана у дан је било уочљиво колико се променио. Његово и онако мршаво лице и тело, бивало је све мршавије. Само су ноге почеле да отичу. Кожа на ногама му је постала плава и чудно затегнута, док је по телу и лицу била смежурана и пегава. Претпостављао сам шта све то може да значи.

Добро, у почетку се како тако држао. Трудио се да буде исти. Долазио је и причао. Кирију ми није поменуо од оног дана. Знате којег?! Ја сам му с' времена на време давао по нешто, а рекох, касније сам се запослио и по том питању, по питању новца, скроз сам се раздужио. Није да лајем, али вреди да

се напомене, чисто због мене да не испадне да сам нечовечан и незахвалан, али сам у току његове болести, на њега потрошио много више него што сам му дуговао или што је он на мене дао. Само напомињем, Бог (у кога све више верујем) ми је сведок да се не хвалим или тражим нешто заузврат, него само онако, да се види да сам човек и да нисам заборавио. Нисам оставио пријатеља у невољи.

И, док је бивао јачи, како тако смо функционисали и било нам је скоро исто као и пре. Стоички је он подносио болест. Кад је скроз лег'о у постељу, онда сам морао да одлазим код њега и да седим поред кревета. Он није мог'о да се макне неко време.

Са његовом болешћу поклопиле су се и вести о потрази за телима мојих родитеља и најзад о проналажењу и идентификацији. На основу анализа крви и ДНК са сигурношћу је утврђено да су они у питању и после доста компликоване процедуре ја сам позван да преузем посмртне остатке на административној граници са Косметом.

Могу рећи да се и то догодило изненада и брзо. Неколико година ни трага ни речи, а онда за пар месеци информација за информацијом и најзад до крајњег резултата. Избегавао сам да се упознајем са детаљима. Били су они болни за мене. Сама чињеница да су убијени већ је довољна. Нису ми била додатна обавештења потребна. Пронађени су на неком гробљу, сахрањени од страних трупа под неким шифрама и просто је чудно како им је било потребно оволико времена да их пронађу.

Сретен се живо и искрено интересовао о читавој ствари. Тражио је да га редовно обавештавам о свакој новости. И када сам отпутовао по посмртне остатке захтевао је да га зовем и јављам му. За ту прилику, а и касније ради лакшег функционисања, купили смо и продужили кабел од телефона и поставили га тик уз његов кревет.

И људи из фирме су ми се нашли, иако сам био релативно нов код њих. Газда ми је дао ауто и аконтацију да покријем неке трошкове. Део тога је преузела држава на себе, и то ми је директор преко људи завршио. Сахранио сам их редно и како требају, овде у граду где и ја живим. Ту је нови дом њихов и мој.

Зачудо нисам имао снаге да их много жалим. Некако ми је све протекло доста мирно. Био сам прибран и више концентрисан да све завршим како треба у техничком и организационом смислу. Ваљда сам у тузи изгорео, ваљда сам толико патио да више није имало места за још. Кажу да се сузе могу потрошити. Као да је то био случај са мном.

Сретена смо фактички донели на гробље. Већ се тешко кретао, што због слабости, што због натечених ногу. Није могао да избацује течност и то га је врло мучило. Али је тражио и инсистирао да буде присутан и сво време

се понашао као да су у питању чланови његове породице. Чак је и примао саучешће. И ја сам то прихватио као нешто најнормалније. Нисам обраћао пажњу што су се неки мрштили кад су видели Сретена поред одра. Ја сам сматрао да му је ту место. Као члану породице.

Код његове куће смо давали даћу али није било много присутних. Ја сам се спремио како треба, било је свега, сад, ко је дошао: дошао је, то ме није брига. Није ме брига ни што је дошло, изгледа, до тог тихог бојкота. Забога, сахрањивао сам родитеље, зар још и да се бакћем са тим глупостима. Није ми падало на памет да тога дана удовољавам људској сујети и глупости.

Били су ови моји из фирме, пар рођака и комшија. Сретена сам, по нашим обичајима одоздо, сео у чело стола. Он је био домаћин те тужне церемоније. Али није мога да издржи до краја. Морали смо да га однесемо у кревет. И касније, сам све обављао кад треба и како треба. И све по косметским обичајима. Ишао сам свакога дана на гробље до четрдеснице. Палио сам свеће и носио свеже цвеће. Доводио свештенике да држе опела, давао посне и мрсне даће. Ишао на задушнице.

Никад нисам обраћао пажњу на форму а сада ми је одједном било битно да баш ту форму испуним до краја. И како нисам раније о томе водио рачуна морао сам да се распитујем шта и како треба. И ту сам се начуо свега и свачега. Сви као знају обичаје и сви ти их различито тумаче и презентују. „Немој случајно овако, то треба онако“. „Не није то тако, шта он зна, отац му је био комуниста“. „Не смеш то да окренеш тамо него мора онамо“. Како су ме само намучили, док сам ухватио какав такав ред. И каквих сам глупости све чуо. Тада сам схватио да ми баш и нисмо начисто са многим обичајима, да су они толико различити, не од села до села, него од човека до човека. Само, то није најважније. Било ми је битно, не знам због чега, ваљда због нечег унутрашњег, али није било најважније.

Кад сам их сахранио, у једном тренутку сам осетио као да су се поново родили. Дошло ми да славим а не да тугујем. Није ме више мучила неизвесност њиховог боравишта, нису тамо негде, него ено их овде, ту близу, на домак мене. Могу да их посећујем сваки дан, да им палим свеће, да се сахраним поред њих.

Нисам их ни видео мртве, само лимене сандуке и ништа друго. Тако да су ми у сећању остали живи онакви какве сам их последњи пут видео. Њихова смрт је била моја ноћна мора и моја табу тема. Хиљаду пута сам у глави, на јави и у сну, видео сам чин погубљења и чуо њихове крике, и још толико пута се клео да то више нећу чинити, као да то зависи од мене.

Не знам што сам то урадио, не знам који је то порив у мени покренуо акцију, али сутрадан, кад сам отишао на гробље, свећу да запалим и да однесем "освежење" за моје напаћене родитеље, одем до управе гробља и

закупим још једну парцелу поред њих. Признајем, нисам био начисто: за кога је резервишем. Њима сам образложио да желим да правим породичну гробницу, у себи сам можда мислио да бих Сретена волео баш ту да сахраним. Ако га будем надживео, а сва је прилика да 'оћу, да их све заједно посећујем. Моје родитеље. Наравно, то касније није испало тако. Нико мене није питао шта мислим, кад су Сретена сахрањивали. Није им било право ни што сам на сахрану дошао. Али то је прича за касније. Рано је још. Још је Сретен жив. Неће се он дати тако лако. И неће се плашити смрти, на томе му завидим.

Још један разлог о коме ја нисам размишљао тада био је одлучујући. Па наравно, Сретен је већ закупио гробно место поред своје жене, само ја глуп то нисам знао. Носила ме осећања. Кад је тако, често човек направи грешку. Ова моја није опасна али показује наивност мојих емоција, што је, држим, још један доказ да су искрене и без задње намере. На крају крајева, "неће се бацити" та закупљена парцела. Наћи ће јој се већ станар. Време ће се побринути за то. Оно пролети много брже него што смо ми у стању да схватимо да је прошло. Људи су толико глупи да некад не одмакну даље од детињства у својој свести о себи и своме времену. Са једном ногом у гробу они мисле да су још деца. А и мени се 'оће. Обзиром да сам у подсвести, али стварно, ту парцелу наменио Сретену, да је у неку руку већ била његова, кад дође мој судњи дан опет ћу бити његов подстанар. Није ли тако? Макар метафорички, 'ајде да не цепидлачимо.

Многе смо још приче причали ја и мој пријатељ. Ја сам тада више причао, он је скупљао снагу да ме чује и слуша. Наравно нисмо били ни без проблема. Ето, већ говорим у множини, а оно кад погледаш јесу то били заједнички проблеми. Моји већ нешто мање, захваљујући Сретену имао сам посао и могућност избора али, рекох ли, сада сам и имао још већу обавезу да га не оставим на цедилу. Сазнао преко људи Сретен да му син спрема нову замку. Навалио да га шаље на вештачење, да доказује да он није способан да се сам стара о себи него да бригу о њему морају да предузму одговарајуће институције. Мора да му се обезбеди и наложи старатељство и нега таквом - планирао је овај. Начуо Сретен, а изгледа да прича није била без основа. Па се узвртео, (тад је још могао да се колико-толико узврти), није веровао да могу и силом да га избацују. Он је то сматрао "на силу" и није био далеко од истине. Па се "активирао".

Тешком муком је одлазио у град и завршавао неке послове са оним својим бившим директором и адвокатом. Чак га је и овај водио у болницу, није дао мени. Претпостављам да је хтео да доказује да није луд и неспособан. Можда се и законски информисао: је ли тако нешто уопште могуће. Код нас је све могуће - знао је и то Сретен. Сви смо знали. Али се,

богами, уплашио. Син му је већ уграбио позиције у новој власти, није се скидао са телевизије. Имао је познанстава и могао је да заврши доста посла. Само ако је наумио. Био је прави продукт новог времена, Сретенов син, и прототип људи који представљају то време: безосећајан и безгранично користољубив. Испод његовог скупог одела није могло ништа људско, у позитивном смислу, пронаћи. Али, и: моћан! Све је зависило од политике и политика је све могла. Ако је то ново време које нам обећавају: да га јебем.

Али управо је то најчудније?! Тако моћан и добростојећи човек да толико навали на свога оца због сасвим незнатне, у његовим оквирима, користи. То говори о карактеру и ништа друго. Моралан човек би знао колико му је доста, протуви никада доста. На крају крајева, да је поштен не би се бавио политиком. (Не, верујте ми, нису биле принципијелне ствари у питању него само и једино материјална корист од продате куће и чињеница да је сад колико толико могла да се уновчи а да сваким даном те шансе опадају).

Дал' је болест у питању, или нешто друго (нешто је друго сад знам, тад нисам) али Сретен после неколико дана и престаде да се оптерећује са претњама које му је син слао, преко ујака највише. Одједном га је било брига. Није то ни помињао. Био је зачуђујуће спокојан. Као да је нашао решење за своје муке. Ја сам то објашњавао болешћу. Осетио човек да му се ближи судњи час, па га брига. И стварно, кад се живот приближи крају сви други проблеми постају неважни. Шта може бити важније од живота и од чега те још може бити страх када смрт закуца на отворена врата?

Распричао се Сретен тих дана. То су му по питању приче били последњи трзаји. Хтео је да разговарамо. Право, центлменски, да саслушамо један другог, па тек онда да заустимо шта смо хтели да кажемо. И да имамо стрпљења за туђу причу. Што је реткост данас. Човек слуша туђе приче само да би добио прилику да каже своју. У већини и не слуша, (и не чује), шта му саговорник каже. Него, док овај прича, он у глави саставља своју причу, да буде лепша и речитија. Так'и су ти људи.

- Чујем да се добро показујеш на пос'о - каже ми Сретен - ваља тако и да остане. И мило ми је због тебе, мада, немаш рашта да се мучиш. Сам си к'о и ја. Немаш ни кучета, ни мачета. Треба да се жениш.

- Треба Сретене, само ко ће мене. Ја сам ти, како си ми често говорио: чист гологузан.

- Никад ти ја нисам то рек'о?! Шта причаш да те чују људи, да мисле стварно!

Знам да нема сврхе наставити, али ме у оваквим, данас(!?!), ретким тренуцима подсети на стара времена. Сад, нису она стара по времену него по томе што су изгледа непоновљива. И што ће бити смрти, види се то. А смрт

све прекине, она не дозвољава да се понови нешто лепо. Смрт не да да буде исто као некад. Једноставно нема човека. Како да буде исто као некад: без људи?

- Женићу се Сретене кад нађем неку богату да ме држи а ја само да лежим и кад ми се прохте да идем у лов.

- Тако ћеш се и ожениш' - смешка се стари намћор - само су тебе чекале, те богате, ја мислим да мимо тебе оне неће другога.

Али се брзо умори. И тад га прође добро расположење. Ипак ме тера да и даље седим код њега и да му причам. Видим, није му битно шта, само да не остане сам. А ја сам причао свашта. Од кућевних ствари, шта треба урадити или завршити па до мојих успомена и животних дилема.

- Треба кров да се поправи. Већ много прокишњава, пашће нам малтер на главу један дана. Да зовем мајстора?

Ти климаш главом. Хтео си да заустиш да ћеш то сам али си се сетио, па ћутиш. И климаш главом. Шта ти је друго преостало него да климаш.

- Не знам, да ли да се оно буре из подрума извади па да се лепо опере?! Да не прими много мирис. Требаће за купус. Колико кила ове године да ставимо?

Ја се мислим: требаће више. Ти кажеш:

- Ставићемо мање. Видиш да ја не могу ниш' да окусим.

Зато ће и требати: зато што ти не можеш више да једеш. Други ће тај купус у твоје име да поједе. Неће се ни сетити тебе док га буду јели. А за твоју душу ће бити постављен. Али такви су ти људи. Очас забораве мртве, него се одмах забаве собом и својим стомаком. Мајку му, како сви имају апетита на даћама. Уопште се не гаде смрти, или жале покојника. Ваљда свесни пролазности живота гледају да што више узму од њега а најлакше им то кроз храну да учине. И ко не сме да једе каже себи: „једи док можеш, овоме што га затрпаше сад не вреди ништа, цео свет му дај, цабе је“.

- Имао сам девојку док сам службовао. Само, није била Српкиња. А волео сам је. И она мене. Не дадоше глупаци. Њени. Типична и сто пута испричана прича али моја је па морам да је поновим. Моји нису ни знали. Нисам им ја ништа причао. Не би их ни питао. После ње, више ми ни једна није била мила. Мислим, ако изузмемо секс. Али, секс нема везе са осећањима. Секс је грозан ако почнеш са њиме да мешаш осећања. То са женом треба да буде природно, да не кажем анимално. То треба да буде физички а осећања да се оставе за после тога. Ако их има.

Онда направим паузу, колико сам у себи да се присетим њеног лика и колико ми је била драга. Тако смо осећали једно друго као да смо цели живот провели заједно. Знали смо у сваком тренутку шта мислимо, размишљања су нам увек одлазила у истом правцу. Никада нисмо ни једном речју поменули

моју цркву или њену цамију. То нас није интересовало. Интересовала нас је лепа и осећајна песма а не ко ју је написао. Грубо су нас омели. Њу су једноставно киднаповали и одвели да се више никад не видимо. Чули смо се још неколико пута телефоном а онда ни то више. Касније сам сазнао да су је једноставно утрапили неке и да јој је он за кратко време направио буљук деце.

Још негде држим њену слику. Више као симбол и подсећање него као одраз нечијег лика. Симбол и подсећање да глупост увек победи. И подсећање на мој кукавичлук. Прихватио сам ствари онако као су они хтели. Нисам се борио за вољену жену. Ту сам је можда разочарао. Вероватно је очекивала да ћу претурити и небо и земљу не би ли је пронашао. Сигурно сам је разочарао. Она је више губила нашом везом него ја. Више је жртвовала. А, ја? Требао сам да је отмам. Да им се најобем мајке свима и да са пиштољем уђем и поведем је. Пошла би, мислила је да је волим толико и да сам спреман на то. А ја сам је препустио неком манијаку што води секс са њом само кад јој је глава покривена. Моја слаба воља обележила је сав мој живот. Издавао сам најмилије, несвесно, али издавао, зато што нисам знао или смео да пресечем кад је то потребно. Тако сам урадио са родитељима, тако је било и онда са њом. Пустио сам да их вода однесе а нисам им пружио руку, макар да покушам да их спасем.

Види Сретен да сам се замислио, да се нешто у себи мучим, па прозборава:

- Што ућута? Ако је ниси оженио. Јеси вид'о шта је после било! Ратови, убиства. Шта би сте радили? На коју страну би кренули? Деца би ти патила. Никад не би знала шта су!

Можда је у праву. Вероватно: није. Љубав не би ни постојала кад би људи као што је Сретен били у праву по том питању. Можда љубав и не постоји?!

Да је сад сретнем, и поред буљука малих фундаменталиста, и поред тога што није више чедна и невина, и поред тога што се моли Алаху, и поред свега, одма' би је оженио. Само кад би ми она опростила издајство. А сумњам да би. Гледао сам ја све њих. Све те који се бусају у груди верске и патриотске. Ближа ми је она са својим карактером и поштењем него моји рођаци који су крали и палили. И супротно, вољенији сам ја њој него њени који су у име Алаха (ево други пут га поменух) клали српску децу. Људи су блиски а не вере. И супротно. Карактери одређују ко је какав а не то где ко иде недељом да се моли.

- Сретене, стигла ти нека плава коверта. Рек'о бих да је из суда. Да ти прочитам или шта ћеш?

- Остави је ту, поред кревета, на астал, видећу сам шта је, после.

А све ми нешто говори да већ зна шта је и да му је стало да ја не знам. Уплаших се мало. Да није опет нека ујдурма која ће мени да се обије о главу. Не би ништа, хвала Богу, од тога. Заборави се брзо. Нико и не помену више плаву коверту а видим и да не иде негде. „Његови послови“ - помислих. И моји, испаде касније.

- Добро је да је ниси оженио - упоран је Сретен, сутра дан тек што сам стигао код њега - треба да нађеш неку нашу.

Ја му потврдно климам главом. Немам јучерашњег ентузијазма да са оним жаром настављам причу о томе. Не зна он шта заиста осећам по том питању. Не зна да сам што се тиче љубави према жени изгорео са њом. Али он и не мисли на љубав кад ми каже да се женим. Уопште не мисли. А мисли да је то небитно за брачну заједницу.

- Деца су битна у брак', због њих се треба женит'. А љубав?! Она са годинама дође или не дође, уопште није важно. Ја тачно и не знам шта је то. Важно је да се створи поштовање међу мужа и жене. И да сте поштени једно према другом', цео живот. Да се не лажете и варате. Да се не бијете ко Цигани, но на миран начин све што може.

Има право Сретен за брак. Али љубав?! Зашто то не признаје?! Немогуће је да те старије генерације не знају ништа о томе. Немогуће, јер знам, из личног искуства, да су се мој отац и моја мајка волели до последњег дана, као да имају по двадесет година. (О, Боже, до последњег дана!! У љубави су заједничкој заједно и умрли. Је ли морало тако?!).

- Ако те и дан данас, кад си матор човек Сретене, не пече неки грех из детињства, из прошлости уопште, ако се и даље не кајеш због неке грешке почињене пре двадесет-тридесет година, ако није тако, онда ниси добар човек. Не тврдим сад да сам ја нешто нарочито добар. Оно, не можеш бити поштен много или мало, или јеси или ниси. Није важно јеси ли украо трешњу са дрвета или милион марака из банке, то што те одваја од лопова или не, јесте: пече ли те савест или не?! Ако те не пече ни по једној ствари, онда је само формат у питању.

Не разуме Сретен какве има везе моја тренутна прича са његовом. Он ме тера да се женим а не говори о моралу. Ја се, са друге стране, присећам грешака због којих и дан данас нисам ожењен. А оне све имају и те како везе са моралом.

- Ипак, ја се кајем због сваке грешке коју сам икада починио. Да видиш, сваку памтим и сваке се сећам као да је јуче била. И то ми не да, да можда данас, починим исту. Сећање ми не да.

- Какво црно сећање?! Шта ме брe замајаваш?! Шта се извитлаваш?! Ја сам поч'о да ти причам како треба да нађеш неку набреклу половњачу која ће

да ти роди децу а оно ударило на филозофију. Зато си и не'жењен. Не воле жене филозофирање, него сигурнос'.

Добро је, кад има још снаге да се наљути, макар и на мене. Има право, али ја од својих мисли не могу. То је јаче од мене. Увек су ме и у војсци звали филозофом.

- Ти Константине боље да си у филозофе отиш'а, но што си залут'а у војнике - говорио ми је пуковник Вуковић - квариш ми војску непотребним стварима. Тако ти и име: Константин Филозоф. Научи их да пуцају, измори их да слатко спавају, то је твој пос'а. Направи од њих мушкарце, што ће за сваком сукњом да им се дигне а не филозофијом од њих да ствараш гологузе педере.

Мрзео је Вуковић педере више од свега на свету. Педере и Шиптаре није могао да поднесе. И демократе. И секташе. О наркоманима да не говорим. Мрзео је и цивиле, уопште. Више од војске, волео је само "добру пичку", како је говорио сам. То није било довољно да сачува заједничку државу. То није било довољно да из рата изађе као победник. Али није био он крив. Људи попут Вуковића нису били криви. Кад је требало - они су отишли. Људи попут мене су засрали. То је тачно: кад нас је држава позвала да ратујемо, ми смо почели да филозофирамо и на крају смо и побегли. Сад своју бежанију оправдавамо свиме и свачим, само једну реч никада не помињемо: кукавичлук.

- Нисам ја Сретене увек био овакав. Нисам био без снова. Рекао сам ти, немој мислити да си упознао правог Константина. Безличног си ти мене видео. Не са два или три лица, какав си ти, него скроз без икаквог обличја. А, ја сам, чак и успео да остварим део снова. Већ сам у неким сегментима живота био остварен човек.

- Није битно шта си био, важно је шта си сад. Важно је шта је остало - одговара ми сад Сретен, не и он без смисла и талента за филозофирање.

- Не слажем се. Човек бира и срећу и несрећу. Мој је избор био напуштање војске. Што сам тако изабрао, можда аргументовано и не могу да ти објасним. У питању су емоције, опет се видиш враћам на њих, без њих се не може, ма шта ти мислио о томе. Али, на крају, ја сам бирао и изабрао. Јесте, после тога догађаји су мене носили, нисам ја сам бирао судбину. Али реци ми, зар мислиш да човек и може да бира своју судбину? Не можеш да бираш кад избора нема.

Мрштиш се, само не од приче. Више тебе приче не дотичу. Бол те мучи.

- Боли ли те Сретене? Треба ли ти шта?

Ћутиш. Видим да трпиш, да те велики бол сколао. Али трпиш мушки, стоички. Не знам шта ти је више на терету, твоја болест или твоја мука.

- Да зовем болницу? Послаће екипу да ти дају инјекцију. Да ти престане бол.

- Ово што ме боли претрпећу, за душу ињекцију не могу да ми дају, па смо на исто'. Тако да не треба да их зовеш. Кад те боли душа лекови и лекари не помажу. Помаже само смрт. Смрт ће мене да излечи. А кад умрем нека други живце кидају. Не, неће жалит' за мном, ја то знам, али гарантујем: пресешће им моја смрт.

Морам да га умирим. Кад се изнервира, поцрвени и тешко дише. Остаће ми у рукама тако. А од оног несретника ни трага ни гласа већ неколико дана. Звао је задњи пут да јави да не може да дође, али је замолио пријатеља, неког лекара, да заврши посао и да му се Сретен обавезно јави у болници. Еј, да му се јави!! Па овај човек не може да се помери сам, са душом се растаје а син му поручује да се „јави тамо некоме“.

„Не могу доћи, имам обавеза. Предизборна кампања је у току. Будите ту крај њега, то је ваша обавеза уосталом због компликација које сте изазвали вашом појавом. Макар се на тај начин некако одужите“. Стење од бола Сретен. А мени дошло просто да полудим. Какав безобразлук?! Безосећајност. Сретен ме више и не пита за њега. Видим, диг'о руке. Нема сврхе. Кад га је тражио телефоном, није више хтео да се јавља.

Ја својом појавом изазвао компликације?! Изгледа да сам изазвао компликације оног тренутка кад сам уместо смрти изабрао живот, па кренуо пут неизвесности. Изгледа да за људе попут Сретеновог сина најмање компликације има кад уопште нема људи. Да су ме убили, не би он морао да се нервира са мном. Само, шта ја и он има да се мрзимо? Сретен неће да прода кућу због себе а не због мене. Чудо је да тако успешан члан друштва, новог друштва, какав је Сретенов син, не може да схвати просте ствари, једноставне односе. Хоће државу да води а не познаје свога оца?! Не би Сретен дао кућу и да мене никад није видео. Не би!! Ја сам се случајно појавио. Ја немам везе са тиме. (’Оће државу да води а спреман је да се јебе за жуту банку). И то нема везе са мном. Ни са односима са Сретеном. То је ишло својим током. Чак, појачало је наше везе баш то, баш ти покушаји да нас раздвоје учинили су да се ја и он збијемо, и да водимо битке заједно. Да укрупњамо формације, да са партизанског начина пређемо на фронтално војевање. Да извучемо тешко наоружање и употребимо задње стратешке резерве. И, сад ме, да видиш, и брига. Нека мисли шта ’оће, нека ради како му воља. Ја и Сретен остајемо заједно док је жив. Кад умре, (или ја), ја одлазим а он нека се јебе са свом кућом и купцима после. Ма, такви људи не заслужују да им се другачије обраћаш!!

Како је болест напредовала, (доста ружан израз: "напредовање болести", логичније и поштеније би било рећи: "назадовање"), Сретену је

била потребнија све већа пажња и нега. Тешко је то сад било извести обзиром на мој посао. Ја сам тада радио ноћу. Ипак, морао бих и да одморим кад се вратим, мада сам то избегавао него бих дрегнуо поред Сретена, кад је већ скроз легао у постељу. Тако, најгоре ми је било што сам морао ноћу да га остављам самог. Дуга ноћ, устреба му нешто. Чини ти се ова соба има двеста квадрата кад сам заноћиш у њој. Велика је самоћа, мислим просторно је велика. Није то доказано али је истина. То знају људи које је самоћа "јела". Нисам ни тај да га зовнем. Нити могу ни да га не зовем. Плашим се: да је заспао па да га будим. А ако није заспао онда му је тај позив потребан, макар да се пожали ако не ништа друго. А рекао сам му:

- Да ме зовеш одма', чим ти није добро или ти затреба нешто. Јебеш посао, ти си битнији.

Климао је главом. Великим бројевима исписан на хартији, стајао је број са посла, поред телефона. Рекох: телефон је стајао поред кревета. Никад ме није позвао. А налазио сам га у разним ситуацијама и стањима. Касније и срањима. Како је само патио због тога?! То му се дешавало већ пред саму смрт. Неколико пута није издржао па би се унередио у кревету. Нисам му дозвољавао да се осећа пониженим али није могло то да се постигне. Једном ми је рекао:

- Боље да се сам убијем него ово да доживљавам.

Одговорио сам му:

- Ништа се није догодило. Болестан си, није срамота бити болестан.

Да видиш, уопште ми није било тешко и мучно да га однесем до купатила и тамо оперем. Како да ти буде мучно?! Твој човек је у питању. Твоја част на крају крајева. Ако је он говнав онда си и ти исти такав. Можда се твоје не види али се осећа сигурно. Само то његов син не зна. Не зна он да је и поред скупих одела и парфема, поред таквих аутомобила, он у ствари усран и да смрди. Не зна а неће нико да му каже. Што би му говорили, кад у његовом окружењу има таквих колико хоћеш. Јебеш државу кад је воде они са усраним гаћама. Морално усраних гаћа, да се разумемо. Да се вратим на пређашњу причу: разлика је у "јесам" или "нисам", а не у "хтео сам" или "нисам хтео".

Ноћу, кад кренем на посао, спреим му све поред кревета. А тешко ми да га оставим, немаш појма. Видим: болестан је и умреће. И то брзо. А шта ја да радим после?! Сад кад сам се навикао, зар сад да ме остави?! Мене жалим а не њега.

- Кад си био намеран да ме остављаш и да умиреш што си ме уопште упознавао?! Шта си имао оног дана да ме позиваш кад си друге планове имао?! Није поштено, себичњаку један матори!

Не кажем њему, него празној соби, кад смогаднем. Тешко ми бре! Доста сам ја ближњих изгубио за неко кратко време. Сад, кад сам овог човека прихватио за свога, сад и њему пало на памет да ме напусти. Питам ли се ја шта у овом мом јебеном животу? Имам ли права да нешто задржим кад почне да ми значи? Докле, бре, више?!!

И намерно то ради. Видео сам да се не бори колико би мог'о. Кад би више хтео, више би и живео. Макар минуту живота могао би он да добије својим хтењем. Својим оптимизмом и позитивном енергијом. Али неће, видело се да 'оће што пре да сконча. Шта ме брига за његове разлоге кад ја имам своје. Све мени у инат.

Долазиле комшије, додуше. И по неки рођак. Били и неки његови са села. Комшије помагале колико су могле. Старији људи скоро сви, и њима потребна помоћ, али кад су "на ноге", што би рекли они моји, могу по нешто да ураде. Макар да попричају, ако не нешто друго. Реч је, у ствари, у некој фази и најбитнија. Од лекова се све пробало, остало само да се употребљавају бола ради. Да се бол одстрани. Кад дотле дођеш, онда само реч и остане. Кад се лечи бол, а не болест, онда реч добије на значењу. Јер она не лечи него може да обмане а обмана је преко потребна да се човеку олакша задње време. Којег ћеш самртника утешити истином, истинитом речју? Што се више прича: за болесника боље. Погрешно се мисли да болесноме човеку треба мира. Ма какав мир?! Само да га много не боли, он би да га у сред шатре поставиш, тамо где је највећа ларма и галама. 'Оће света да види, колико још може. Шта ће му мир кад се за мир спрема?! Зато сам их ја молио:

- Дођите кад год имате времена. Причајте са њиме, скувајте себи кафу, сипајте сок, па седите. И онако другога посла немате.

И долазили. Само не онолико колико сам ја хтео и колико су они могли. Имају времена, воле Сретена али не долазе. После ми падне на памет: плаше се. Гледајући њега, виде своју блиску будућност, па им мука од тога. Разумем их, у таквим су годинама.

Са храном сам исто тако имао проблеме. Неће ништа да једе, па то ти је. Донесем свега: воћа, мяса, скувам супицу. Само на силу кад га натерам овлажи уста и остави. И да га нисмо испомагали са инфузијама скончао би он и раније. Некад стварно не може, више пута неће. Ја се наљутим па се свађам:

- Како мислиш да живиш без хране!? Јел' ти то некоме тераш инат?!

- Не мислим да живим, ето ти га, шта те брига!

- А је ли богати, не мислиш, па ко те пита господине?! Има да једеш, ја ћу на силу да ти гурам у уста!

Он ми и не одговара више, само ко мало дете напући уста, да ми да знак да их је затворио и да не мисли да их отвара, и мучи...

...ћути, ђаволи га однели, видим да је дошло време да се мења тактика. Кад не можеш да "у'ватиш на буку" онда мораш да пробаш лепим:

- Ајде кад те лепо молим, па схвати и мене, не могу овде цео дан да седим. Морам вечерас на посао. Па ако се тамо бринем, како да радим? Погрешићу. А знаш да оружје носим. Није ти страно, и ти си ноћу радио и карабин носио.

Титрајем, једва једним и јединим, издаје се да је почео са смекшавањем. То ми знак да још више појачам молбе:

- Немој због себе, ајде због мене, мајку му, кад ми је тол'ко стало. Учини ми, ја би теби учинио. Па отров да ми даш ја би га узео а не овакву супицу. Ово ти је лек.

Ту би пристао по мало да узме. Некад стварно није ни могао. Видим да не иде. А опет мора нешто да узме, ако не једе шансе су му све мање. И онако их нема много. А, време је пролазило. Неумитно, незаустављиво. Како већ оно то зна да ради. Чини ти се, колико јуче да је било данас а кад боље размислиш схватиш да је већ одавно сутра. И прекосутра. Ниси ни свестан а већ је оно што сада проживљаваш: јуче.

Ја сам се бавио само са два посла: сваку другу ноћ на посао, сво остало време са Сретеном и око њега. Ништа друго ми није било на уму, нити у плану. А, и, да сам хтео нешто друго да радим, да се са неким другим дружим: шта и са киме? Ја сам одавно изгубио контакте и са то мало људи са којима сам како-тако комуницирао. Искрено, нисам успео да успоставим поштен однос, онакав какав сам сматрао да треба међу људима да влада. Сви су хтели нешто да ме завлаче, да ме лажу и кад нису имали никакве потребе или користи од тога. Код већине сам приметио прикривену намеру да ми напакосте, било како. Није важно са чим, ако већ не могу да бирају, само да још више патим. Рођаци, земљаци, пријатељи из младости. Нисам ни са једним од њих, (част ретким изузецима), успео да остварим искрен однос. И није да се правдам, али никад мојом кривицом. Једноставно, нисам могао да "сварим" људе који су неискрени по било којем питању.

Тако ми је остао само овај болестан човек. Његов највећи квалитет јесте тај што и кад није бивао искрен, што и кад је хтео да ме превари - радио је то јавно и отворено. Довољно јавно и отворено да одмах схватим да није желео да прикрива своје поганлуке. Довољно тајно, само толико да до циља дође. Што се тиче његових вербалних доскочица, које су знале да буду пакосне и увредљиве, ни њих ми није подметао иза леђа, него мени у лице, директно: "што на ум то на друм" - тако је он функционисао. Али није имао зла у себи. Говорио је да се разгуши, подметао је зато што је мислио да је обојици тако боље. Имао је план, човек.

Сад није више ни важно. Рекох: остали смо један другоме. Да будемо до краја живота најбољи пријатељи и рођаци блиски, без којих смо остали и ја и он под различитим али болним околностима. "Извукли" смо један другога, остали један другоме као аманет, као завет. Болестан је Сретен. Шта да радим са њим? Кад бих ја знао лека - дао би му га. Само, не знам. Па зато само седимо и гледамо се. Кад не причамо. Кад он заспи, ја обавим по нешто, углавном у кући или само станем на прозор па гледам на улицу.

Видео сам једног од тих дана, учинило ми се можда, мада сам доста сигуран да није, оног мог земљака што је хтео да купи кућу. Као да ми промаче улицом и шмугну поред ограде. Не видех добро са прозора. Извиђа ли то он је ли Сретен жив или шта? Промиче ми, мајку му. Ја излето' напоље чим га угледа', (или ми се учинило?), али га не сустиго'. Искрено, хтео сам да га приупитам је ли учествовао у оној прљавштини. Мада, знам шта би ми одговорио. Не би био ближе истини после његовог одговора. Није он баш од оних што жуде за истином.

То ми се временски, обашка, потрефило са кризом на послу. Био сам нервозан, једва сам се мало средио а сад ми се "дрма" посао. То је за мене било крупно питање ма како у очима других изгледало једноставно. Пре тога нисам имао ништа а сад сваког месеца плату, какву такву. Од "ништа" до те плате дугачак је пут. Како се то збило?! Није мојом кривицом. Добро сам радио посао. Али кад је газда, задовољан са мном, хтео да ме пријави и прими за стално, (пре тога сам радио "на уговор" без социјалног и здравственог) после неких рутинских контрола и провера пронађу они да сам кривично гоњен за покушај убиства, да је процес додуше у току, и да то није мала зајѣбанција за некога коме треба да даш оружје. Добро, касније се све завршило у реду. Послодавцу није сметало јер ме је упознао и сам се упознао са тиме шта се догодило и што сам тужен. Некако смо законске сметње премостили, преко његових веза. Али сам ја био додатно мотивисан да се са оним човеком "приупитам за здравље", да видимо што се мени компликује живот (и онако компликован) због њега. Са главним кривцем нисам могао да се пропитујем.

Обећ'о сам, нисам имао куд. А са њим би најслађе, кад дође тренутак. Али не могу. Већ болестан, рече ми једног дана Сретен:

- Да ми нешто обећаш. Али чврсто, љутски, да после и стојиш иза тог' што обећаш.

- Кажи Сретене, ако могу...

- Можеш, бајо! Овако, кад умрем...

- Еј, немојмо о томе!

- Слушај - наставља Сретен - немам снагу да се с' тебом надлајавам. Прошло то време. Значи, кад умрем, ти да ми обећаш, шта год ти урадио или

ти говорио, да не крећеш на мог' сина. Он је поган, али ти не дижи руку на њега, нити га икако угрожавај. Не свети му се. Да ми обећаш!!!

Ја га гледам. Сад, ја и нисам имао неке планове у вези тога. Он ме тад подсети да би можда требало. Џаба, нисам такав човек. Али, да видиш, стадо ја да се премишљам. Он ме гледа.

- Да ми обећаш. Знам ја вас са Косова. 'Оћете да се светите.

- Ама Сретене, то су Шиптари, све си помешао...

- Нисам!! Знам ја вас. Кажи!!!

Чудно ми што је навалио. Нисам му дао никаквог повода. Па ваљда ме и довољно познаје да зна да нисам такав човек. Нисам ја дивљак, а нисам ни криминалац. Чудно ми, кажем. И где ме опет, сада већ озбиљно, меша са Шиптарима и њиховом "чувеном" крвном осветом. Зар ме није до сада упознао...

- Ја Сретене уопште нисам размишљао о томе. Нећу...

- Да ми обећаш и да се закунеш.

Море, он као да претпоставља да ћемо имати неких разлога за свађу. К'о да опет зна нешто што ја не знам. Уплаших се ја. Да није к'о прошли пут. Па сад га гризе савест, 'оће да ме упозори. Или се само плаши за сина пошто је видео како су прошли они први. Телефон му је ту поред кревета, можда га је неко звао, могао је и он да зове.

- Да ниси нешто чуо?! Немој да ми прећуткујеш к'о прошли пут. Знаш како се завршило?!

Али, опет од куд би чуо?! Једино кажем, ако га није звао. Али сумњам. Рек'о би ми. И 'де би га овај звао кад не зове ни за здравље да га пита. Па и ако је испланирао нешто, неће сигурно Сретену јављати.

- Да те није звао син?!

Он љутито одмахује руком.

- Није то! Јест', звао ме?! Видиш ти и сам кол'ко ме зове. Чека он вести. Чека да умрем. Није глуп да сад губи време звајући ме кад је све и онако готово. Ал', кад ја умрем можда ће бити разлог' за свађу међу вас двојице. Не знам који, ал' разлог за свађу се увек нађе. Зато, сад да ми кажеш и престани да пропитујеш.

Верујем му. Види се да нема ни намере, ни снаге, да игра неке закулисне игре. Једноставно, што он рече, касно је за то. Искрен је. Видим. Брине за дете. Родитељ остаје родитељ за свагда а дете увек неко коме треба родитељска брига и заштита. И, нисам им'о куд. Није ми то много ни значило. Ама, није ми ни падало на памет онако стварно, изистински и плански. Кад се понекад сетим, прокључа ми крв, па помислим како би му се слатко најebaо мајке, да га ухватим. Али то је пролазно. Освета је нешто друго. То се планира и удара се где највише боли. 'Де ме Сретен помеша са

Шиптарима и крвном осветом?! Да видиш, то остаде да ме тишти најдуже. Криво ми. Каже: „знам ја вас“. Немаш ти појма Сретене. Да смо осветољубиви, следећих сто година само би се светили, па опет не би стигли, колико нам је зла нането. Мој Сретене, ја нисам никад помислио да би требало родитеље да осветим, (а требао сам да помислим), а ти се оптерећујеш са једном или две ћушке и мало увреда. Ма знаш ти можда још нешто?! И знао је, само коме је то тад падало на памет. На крају крајева, кад Сретен умре, (камен ми у уста), одох ја одавде. Шта има да се свађамо. Ако ми и каже нешто, ...ааа... претрпећу, окренућу леђа и побећи. И готова ствар. Он ће да прода и оде. Никад се више нећемо видети.

Тако сам ја размишљао. И зато обећао.

Кажем:

- Обећавам ти да нећу, ако треба ни реч му нећу узвратити, а не камоли нешто друго.

Ту сам га лагао, јер сам га касније једном опсовао али ништа више од тога. Кајем се, излетело ми.

- Закуни се!!! - упоран је чича.

- Кунем се!!! - сад ни ја више нисам имао куд.

- Часна официрска?! - изненади ме старац.

Ја се мало замислим. Већ сам заборавио на то. Непријатно ми да се лажно представљам. Нисам ја више официр. Не знам чак ни да ли сам резервни официр. Ма нисам сигурно, нико ме више и не зове. Није сад као некад, па једном капетан до краја живота: капетан. Ко у руским романима или енглеским новелама. Увек се нађе неки луди генерал или пуковник да развеселава читаоце. Ово су озбиљне теме. Човек ме тера да се закунем. Мада искрено, довољно би ми била и реч. Ипак ја држим до речи колико могу. Али он је упоран:

- Часна официрска, кажи?!

- Часна официрска!!! - кажем ја.

Он спусти уморну главу на јастук. Мршаву и седу старачку главу. Ја моју међу руке и колена. Уморан сам, није због заклетве. То ми ништа не значи јер ништа нисам ни планирао. Ако њему нешто значи иако сам му обећао. Нек буде миран макар са те стране. Дужан са му бар са моје стране мирне дане који му предстоје. Ко зна, можда ни недеље нису у питању. Какав бих ја био пријатељ кад му не бих био при руци и у оваквим стварима и причама. И кад нису моје, и кад ме не дотичу, правићу се да није тако.

После се будио неколико пута. Нема снаге да гледа а не може ни да спава. Мука. Болови. Старост. Не знам шта га све није оптеретило. Тражио и воде, па није мог'о да пије, ја му капнуо неколико капи.

Трећи пут кад се пробудио, тихо је прозборио:

- Да ми обећаш... бајо...

Ја сам му само са одобравањем климнуо главом.

После се опет пробудио и опет шапатам казао:

- Можда нисам треб'о...

А ја сам му и даље климао главом иако га нисам уопште разумео. Није ни важно да ли га разумем или не. Шта год да мисли или каже сложићу се са њим. И то не само декларативно, него изистински.

Те ноћи нисам радио. Преспавао сам ноћ на отоману поред њега. Ујутро је освануо леп и сунчан дан. И Сретен је изгледао доста боље. То нам обојици поврати мало оптимизма и расположења. Одох ја и до пијаце. На тим мојим путештвијима до пијаце, што ми је био једини излазак у свет осим посла, сретао сам и: Њу. И то скоро увек и на истом месту. Некако нам се путеви укрштали. Пошто се нисмо знали, у почетку смо ћутке пролазили једно поред другога. Али како то бива, кад некога срећеш свакога дана, иако га не знаш, онда једноставно инстинктивно почнеш да се јављаш. Прво, стидљиво климањем главе а после и редно, онако како треба. На крају и попричаш понекад иако не знаш ништа о саговорнику, чак ни име.

- Дobar дан комшија, 'оће ли?!

Приметио сам да ме гледа, у најмању руку, са симпатијама.

- Дobar дан комшинице, 'оће.

И тако је почело. Миц по миц, што би рекао наш прост али искусан народ. Да видиш, испаде од тога добро. Брзо се упознадосмо и схватисмо да можемо једно са другим. Била ми је корисна у сваком погледу. И мени као мушкарцу, нормалноме мушкарцу коме је потребно женско друштво (а не педеру, мајку им педерску и геачку, тамо њима, јебем, посебно оном квази-писцу), и око Сретена, кад год је могло а требало је.

Нисам јој чепркао по прошлости. Било је очигледно да се доста тога може ишчепкати. „Ал' ко јебе прошлост“, тако смо рекли да ћемо у будуће. Није важна прошлост кад је човек сам и кад му треба неко поред њега. Нисмо ни у годинама да нас то интересује. И дан данас се смешкамо једно другоме. Без обавезе са било чије стране. Не тражимо никаква обећања и завете. А постоји поверење. И то узајамно. Једини је услов да, ето, кад се поклопи време, и кад обоје можемо, понекад будемо заједно. Њој је, додуше, и врло тешко открити шта мисли или осећа. Таква је особа. Не троши много речи на непотребне ствари. И уопште, имаш осећај, да све схвата олако. А није тако. И нема потребу да било кога, било шта, убеђује. Само једном ти каже нешто и очекује да јој верујеш.

Све смо чешће заједно. Чак и кад се растанемо, никад се не договарамо кад ћемо се видети поново. Него: кад буде. И буде скоро увек већ сутрадан. Али, рекох, нашла ми се богами и око Сретена. Кад треба нешто хитно, ја је

назовем на мобилни (да, да, има мобилни) и она ако може отрчи, и ако може заврши шта сам од ње захтевао, тј. молио, да се прецизније изјасним. Ако не може, или неће, она без љутње (мислим са моје или њене стране) једноставно каже: „не могу“, и не објашњава ништа даље. Никада се не правда.

Сретен је на њу у почетку гледао са подозрењем и неповерењем. Није му баш било право да се неко непознат мота по његовој кући. Сад, оно, она баш и није била скроз непозната. Живела је у комшилуку, Сретен је зна од малена. Али само као комшиницу, као локалну лепотицу и пожељну жену (да, да, посрећило ми се, изгледа?!), никад се нису посебно дружили, него су били "на добар дан". Убрзо је међутим прихватио, мање због себе, мада није ни без тога, а више због мене. Да ме усрећи, и надао се да ћу да се оженим.

- Било коју, само се жени - казао ми је и аминовао њене доласке - само се пази, чини ми се да је ова већа госпођа но што твоје дупе може да поднесе.

И упозорио ме на крају.

А ја му нисам одговарао да баш и немам намере да се женим, него само онако, да будем са неким, досадила ми самоћа. Али, 'де ћеш то да му кажеш, па да скочи и почне да ме оптужује да правим куплерај од његове куће. Него сам се претварао да је то озбиљно, за разлику од ње којој то није падало на памет да ради.

А она, именом Елизабета, подсећала је понекад својом спољашњошћу на гламур времена кад је њено име било популарно у свету, и код нас, и које је мотивисало припитог кума да се поигра са танким живцима и непцима Срба, те морају због њега да преламају језик. Шта ћеш, так'о време било. Фризуром и лепршавим хаљиницама она и изгледа као да је директно и Холивуда стигла, из Холивуда седамдесетих, и уопште не зна да је Кенеди убијен у Даласу. Ма лупам, тако то мени изгледа, нема појма она ништа о тим стварима. Само мени у глави такве слике пролазе. У ствари, сам сам створио такву представу о њој.

Елизабета је била у годинама када није себи смела да приушти луксуз да буде наивна, глупа и неискусна. И није била таква. Само што је своју мудрост, женску мудрост, она носила дискретно и није се разметала њоме. Користила је само кад јој треба и у количинама таман потребним. Све остало време она се трудила да изгледа лепо и пожељно. Што је и основни смисао постојања жена, ако ћемо поштено.

Рекох, никад није излазила са захтевима типично женским, према мени. Била је такве врсте. Зато није ни хтела да чује захтев њој намењен. Молба може, захтев увек оде низ ветар. Економски је независна. Зубни је техничар и сасвим лепо зарађује од протеза и пластичних (или од чега већ) вилица и зуба. Ради кући за неколико зубних ординација. Напустила је болницу „где су плате мале а свако може да те зајебава и уцењује ко зна чиме“.

Елизабета именом и још приде зубни техничар. Лепа, стасита жена. Константин именом и још приде будући шеф у престижној агенцији за обезбеђење људи и објеката, капетан прве класе чином у оставци. Ни ја нисам још за бацање. Није без перспективе. Не тражимо једно од другог љубав, само поштовање и друга. И понекад оно што раде мушко и женско, кад остану сами и кад смогадну.

Од оног усраног детета на хауби аутомобила мога рођака па до данас: свашта се мени десило. А кад погледаш: ништа. Нисам мрднуо из Сретенове собице а опет град као да је светлом проширио улице. Сад ми је лакше, научио сам да пречујем увреду. Одбије се од мене и врати се увредитељу - то сам научио. Да се разумемо, не би било светлости да није било Сретена. Ничега за мене не би било до смрти. Он ме је вратио у живот. Не би постојала ни Елизабета да није постојао Сретен. Ја нисам забораван. Ја не смем ни да се радујем што неке моје животне ствари иду напред и повољно. Не смем, бојим се да не покварим. Али, од усране хаубе до данас научили смо и ја и Сретен, и Елизабета, и мој мали усрани рођак са хаубе, да ништа не питамо један другог а да се и поред тога дружимо, живимо заједно и знамо све једни о другима. И да чекајући боље време са добрим намерама идемо напред. Може се стојати у месту и напредовати ако то статично напредовање подупире позитивна енергија. Остало све потпада под констатацију "да има добрих и лоших људи". И то је то. Није мало, за време од када сам овде, није мало. Научити да живиш иако је у једном тренутку то изгледало немогуће. Људи ти помогну: љубављу и мржњом. Подједнако. (Разлика између људи је у мржњи. Ко мрзи - лош је. Ко не мрзи - добар је. Не мора да воли, довољно је да не мрзи).

Ја и Елизабета се не мрзимо. И не питамо један другог где је који рођен, шта смо радили и где смо били. Не питамо се зашто сам ја дошао и због чега она није отишла. Не пропитујемо се кад смо и где нешто у животу пропустили. Кад смо погрешили. Не њушкамо се тражећи туђе мирисе по нашим душама. 'Оће Елизабета да ми прави нове зубе. 'Оће да живи живот, и мене да научи. Поред тога, исправља ме често: „Не каже се 'оћу, него: хоћу! И не каже се "хвали", него "фали"!“.

Дан после задатог обећања да се нећу клати и убијати са његовим сином изгледао је Сретен боље. Предвече се опет стање погоршало. Пао је у грозницу, бунцао и није му уопште било добро. Ја сам се успаничио, не знам шта да радим. Зовнем "Хитну помоћ". Они дођу, па га мало поврате у живот. Дају му неке инјекције, испразне му течност катетером. Он се мало придигао, па ми каже:

- Готово је, немам више снагу. Још једном овако и крај.

Ја се узвртео око њега па немам ни времена да га устаљено тешим "како ће он још дуго". Каже:

- Назови оног мог, објасни му как'а је ситуација, да се задњи пут чујемо и видимо.

Укину он забрану. Ја окренем телефон, добијем одмах, представим се и драматично (не би ли утицао на његову свест и савест) објасним да је стање критично и да је човеку много лоше.

- Зовите онда "Хитну помоћ", забога!! Што зовете мене и губите време. Шта ја одавде могу да му помогнем?! И, оставите ме те ваше јужњаке патетике и лажне сентименталности, не можете га Ви више жалити од мене!

- Ама - кажем му ја - он тражи да зовем Вас, онако да Вам јавим, па нормално је да сам звао "хитну". Били су они већ и помогли. Да се сад не препиремо без потребе: ја зовем због њега а не због тебе – из ината му се на крају обратих са "ти".

- Па у реду звали сте ме. Да га не узнемиравамо даље. Јавићу ја мом пријатељу доктору да одмах дође тамо а ја ћу чим будем нашао слободног времена доћи. Да је у дому имао би двадесетчетири сата медицинску негу. Али неће господин, хоће са Вама да проводи дане.

Ја му спустим слушалицу. Ништа ме Сретен не пита. Мислим се, боље му је тако, што не пита. Дође, богами, онај доктор убрзо. Није се много задржавао. Погледао га је, виде шта су му дали ови из хитне и отишао.

- Сад се стабилизовао. Доћи ћу ових дана да га поново обиђем. Ево мој број али само кад је хитно да зовеш.

И оде. Видим, важније му је да јави ономе у Београду да је био, да му је учинио услугу и да му овај дугује, него што се стварно интересовао за болесника. Такви су ти односи данашњи међу људима, шта ћеш?! Да прекинем мучну тишину а уједно и да га мало орасположим, кажем му:

- Послао ти син лекара, доћи ће опет.

Он се само намрштио и тим гестом ми дао до знања да би било добро да то више не помињем. Душу испуста, није му више до самозаваравања. Каже:

- Причај ми нешто, дако заспим.

Шта да му причам, мислим се, не могу на очи да гледам колико сам уморан.

- Ја сам својим ушима слушао и својим очима гледао како моји земљаци, неки к'о и код вас, малтретирају и вређају избеглице из Крајине, оне исте што их несретне на силу довукоше на Косово. Е па, они који верују у Бога нека се приупитају шта им се данас дешава. Ја нисам вређао и малтретирао никога. Ако сам могао помогао сам, ако нисам склањао се. Зато

си ми ти Сретене и пао у део. Што сам био добар. Зато сам и почео да славим Славу. Има Бога.

Погледам га а он склопио очи. Или је заспао или му се прича не свиђа па се претвара. Свеједно, да искористим шансу и одем да одморим.

Неки дан, пак, видим, мучио се и устајао. Тражио нешто по фиокама, Бог свети зна шта?! А лепо сам му рек'о да не устаје, тако ми лекари казали и увек му је горе после тога. Једном ми је пао, нашао сам га на поду.

- Немој Сретене да се зајебаваш. Док не приздравиш, немој да устајеш чим ти је мало боље.

Држи нешто у руци и чека ме да завршим, па ми каже:

- Ову слику да ми ставе на споменик. Та ми је некако најбоља, на њу нит' сам стар, нит' млад. Средње, да има шта да се види. То ми је са службене, с' посла. Нек се види плава униформа и капа са звездом петокраком. Што да је кријем, годинама сам је носио. Од ње сам 'леба јео и кућу направио. Море да није срамота од људи, тражио би' и звезду место крста да ми ставе. Али не би то и онако испоштовали јер није популарно а онај мој се бави политиком. Да се дадне оном из Доње Лиснице, каменоресцу, тај те намала на камен ки да си жив.

- Нећу се ја Сретене много питат' ни за ту слику. Ти знаш то. А, и ти ћеш мене да надживиш па би морао да претураш по мојим стварима и да тражиш слику назад. Боље је да ја теби дам моју слику. Имам и ја са петокраком.

Покушавам да се шалим. Али ми не иде. Знамо и ја, и он: ко ће први. А није ни време, ни добар повод за шалу. Али ето, код нас је био обичај да се човек са болесником пошали. Оно: „ајде устај из тог кревета, лежиш да не би радио ништа“. Не одговара Сретен, него ми ону пружа а вади другу испод јоргана.

- Ова ти је за умрелицу у новине. У новине обавезно да туриш. Даћу ти паре да се ти не трошиш, да не дођеш у мисао само због пара да ми то не учиниш. У новине 'оћу да буде. Увек сам то желео. И ја сам оцу турио умрелицу у новине.

'Оће да ми каже: „стави ти, јер мени нема ко други“. Тај што треба вероватно неће. А можда и 'оће, не треба грешити душу унапред. 'Оће он и да каже "умрлицу" па ипак каже "умрелицу", шта ћеш, такав је мој Сретен. Ја сад ћутим. Неуспех са претходном пошалицом чини ме опрезнијим и даје ми на знање да је он смртно озбиљан. Не пада ми ни на памет да га случајно исправљам. Смртно?! Он, међутим, наставља. Вади и трећу слику.

- Ова је теби за успомену и дуго сећање. Моје је да ти је дам, а ти како 'оћеш. Можеш да је бациш ако ти не ваља. Ако ли је не бациш, ете ти да се понекад, кад је видиш, сетиш лудог старца.

- Ама човече уопште није дошло време за растанке. Шта те је бре спопало, видиш да си боље, чим си почео да тумараш по соби. Ајде да се договоримо и да о томе више не причамо. Наравно, за слику ти хвала, чуваћу је док сам жив.

Почео је, море, да ме плаши. Мислим се, можда нешто предосећа. Чуо сам од људи да се такве ствари догађају. Знате оно: "тражио ново одело, умио се, обријао, поздравио се са фамилијом, лег'о и умро". Реко' да није и то сад у питању.

- Немој... - заустих опет.

А он одмахује руком и каже:

- Нека, нека... бајице мој...

Мислим, свестан је он човек. Није ни глуп, није ни кукавица. Види. Али ја се све надам да није тако. Да има времена и да ће он још дуго. Нећу себи да признам до краја. Не признаје ми се. Више ми одговара овако. Ал' ми се не свиђа што је почео да ми тепа. Е, то не ваља ништа.

Како се уморио од устајања и причања, видим да би одремао па га остављам на миру. Изађем из собе, станем се размишљати: нешто је данас?! Пре неки дан сам размишљао да треба да се присетим нешто у вези данашњег дана. Мозгам, па се досетим. Па мени је данас рођендан. Сетио сам се, тако је. Неколико претходних сам заборавио, није ни чудо обзиром у каквом сам стању био. Јавим Елизабети да купи нешто уз пут, па да дође да се погостимо. Кажем јој и повод. Мислим се: „жив ли сам још?“.

Дође Елизабета, донела пића, мезе. Она држи до тих ствари. На брзину купила и поклон, неки лосион после бријања, лепо је што се сетила (где да се не сети кад си јој сам рекао, коњино и билмезу!!). Припремимо све у тањириће, све је спремно да почне мала прослава. Само Сретен не може да једе. Не може ни главу да дигне. Уморио се и болест га још више уморног притиска. Показујем Елизабети слику што сам је добио за успомену, да му се мало умилим, да га орасположим. Не иде. Макар је заспао брзо. Ми пређемо у кујну, проверимо још пар пута да ли је заспао, па се љубимо: ја и Елизабета. По мало ме срамота, али шта ћу: свиђа ми се. Жив ли сам?

- Зови ме Тина - каже - тако ми се свиђа. Елизабета је много дугачко и уопште није српско. Али кумова жена је тада била луда за америчким филмовима. Добро ми нису дали име Клеопатра, тек тада бих била у гадном сосу. И онако су ме у школи зезали сви. Како сам тада жалила што се не зovem Радојка или Живадинка.

- Добро Тина...

- И срећан рођендан - каже ми Тина-Елизабета-Клеопатра, каже мени Константину-Ричарду-Цезару. Ко коме?

- Хвала - заустим да се захваљујем а она ми крне језичину у уста и не да ми да причам.

Заборавим тада Сретена. Посветим се себи. После ми криво: ја се љубим а он у суседној соби лежи болестан, само што је жив. Али је жив! И ја сам жив мајку му, ваљда имам нека права за властити живот?! Нећемо ваљда да се враћамо на оно: „гледај, избеглица а нашао девојку и још се љуби“. Уместо да сам задовољан што ме хоће нека попут Тине, ја се буним и све нешто пропитујем сам себе. А она може да бира са киме ће. Па опет, изабрала мене. И Сретену је боље са њом. Погледа га понекад, донесе.

Опрости Сретене, ако има шта да се прашта. Жив сам. Сад ако ми је то кривица а ти суди. Али јесам још и не могу против тога. Рано сам се сам отписао. А изгледа да су ме и други отписали. Није мени још изгледа време за подвлачење црте. Мислим, оне главне црте. Ситније цртице и оне средње подвлачимо ми свакодневно. Потребно је то да би човек у сваком тренутку спознао свој животни салдо, тренутни. Међутим, главно подвлачење, не, то још није на дневном реду. Пре извесног времена, додуше, ја јесам подвукао ту црту. Шта ћеш? Мислио сам да треба, тако сам се осећао. Сад је бришем. Сам подвукао - сам обрисао. Сам пао - сам се убио. Да човек у тешким временима зна да ће доћи боља, онда тешка времена не би ни постојала. Шта сам знао, мислио сам да је готово?! Нисам веровао у ону народну "да после кише обавезно сунце засија". А, бришем је захваљујући овом старцу што лежи болестан. И то мора да се призна. Није он то свесно радио, мислим: помагао ми. А помогао ми је опет да дођем до ситуације када 'оћу да бришем већ прецртану црту.

Мислио сам у једном тренутку да је време, мада нисам ни сам знао шта би требало да збрајам. Више је требало код мене, у мом случају, да се одузима него да се збраја. Али и то је салдо. Салдо може да буде и негативан, у минусу, у були. Чинило се: све је изгубљено са запаљеном кућом родитељском, па самим тим и мојом. Мислио сам: мртав сам од дана смрти мојих родитеља. Имао сам осећај: да немам са чиме да се дичим јер сам морао да гледам крађу и неморал. Све зло и покварено, туђе и само туђе, приписивао сам себи. Тек кад би ми Сретен пребацио тако нешто схватао бих да ја нисам такав. Из ината сам схватао. Али исправно сам схватао. Говорио бих му тада: „нисам ја Сретене ни лопов, ни убица, ни паликућа“.

„Не лај“ - говорио сам му – „ја сам бре поштен човек, поштенији од већине вас који ме нападате“.

И отац ми је био поштен, и многи: други, су били поштени. Само сте причом учинили да се колективно осећамо кривим. Да и онима, правим лоповима буде боље. Да кажу: „ако смо крали, ови и онако све називају лоповима, па се исто хвата“. Не може то тако. Тако ми је Сретен помогао.

Терао ме да се браним и да спознам ко сам и какав сам у истину. Нисам дао на себе а нисам ни смео да му признам да се ипак стидим. Због других, не због себе. Иако сам то у почетку тешко раздвајао: што се и због чега стидим.

Ја сам "повукао" неке комплексе. Зато сам дуго после доласка овде тражио себе. То је због смрти родитеља. Ја то знам. Једино због њихове судбине, у неку руку, ја јесам крив. Све друге кривице су биле чиста фикција, карактеристична за избеглице кад се нађу о новој средини. Сад схватам, све су то глупости. Није ми јасно што сам осећао потребу да се браним. Кад се сетим колико сам само Сретена убеђивао да је пун предрасуда и да уопште не зна праву истину. Сад ми више то није важно. Здрав сам. Рано је за црту. Док још видим куцавицу на Сретеновом врату. Можда, и док ми се Елизабета-Тина благонаклоно смешка. Док је пролеће. И јесен. И зима. Рано је.

Само, кад лепо све констатовасмо, шта да радим са својим поштењем? Сада већ и самом себи доказаном поштењу. Сада, када и Сретен, ма колико и пре то чинио само декларативно и ради реда, то не доводи у питање. Пре је говорио: „сви сте ви са Косова лопови“. Сада ми каже : „Константине, поштенији си од мог рођеног сина“. Између те две констатације збило се моје оздрављење. Само шта да радим са својим поштењем? Није поштење да се продаје или показује. Поштење ти је важно због оне избрисане црте: кад дође време да се подвуче, у моме случају поново. Неки то ураде само једном. Неки никад: или немају времена, или неће зато што не знају.

- Шта да радимо са нашим поштењем? - питам га уморног и болесног у постељи.

- Да се сликамо - каже Сретен.

Ја се смејем. Он не. Озбиљан је.

- Друге ће баје да пресуде јесмо ли били поштени - каже кад је прикупио снаге.

Има право. Само мислим да то могу само они који су такође, по неким мерилима поштени. По неким мерилима. Јер има разних поштења. Разних кодекса. И лопови међу собом кажу једни за друге да су поштени или нису. Да се придржавају неких правила, интерних правила, или не. А ко ће да одлучи о тима што требају о нама да одлуче?! Мислим, има доста тога нејасног. Све је то у круг, како ми се чини. Шта да радим са својим поштењем? Ако га имам и ако јесам? Шта? Е... филозофирање... Кад дођеш у Сретенову ситуацију (не дао Бог никоме), да те све боли и не можеш да устанеш, онда јебеш подвлачење црта и приче о поштењу. Јебеш све: сладак је живот.

И било је све теже. Није хтео у болницу, нису ни њега хтели у болници. Видели шта је, нема му лека, једино да га мрцваре (тако сам их схватио). Мада, дало би се средити али није хтео. То нам је исто рекао и доктор које је

по препоруци Сретеновог сина долазио још пар пута. „Нема никакве сврхе“, поновио је и он. Овде му је чак и боље, (нека то објасни његовом сину), има кућевну негу а медицинска екипа га обилази сваки дан. Они му, по његовој препоруци, дају јаке аналгетике, седативе и инфузију, кад је потребно, такође и избаце воду из његовог организма уз помоћ катетера.

- За господина сина учинићемо све - рече ми доктор - али су шансе врло мале, чак и не постоје. Само је питање дана када ће организам доживети потпуни распад и престати да ради. Једноставно, то се некад деси: услед замора материјала све престане да ради.

И оде доктор. Дошао он по препоруци Сретеновог сина. Видим да се "шлихта", стало му да се нађе, више због онога тамо. Брига га Сретена. Него 'оће да добије који поен. Данас ти је много добро да имаш неког у власти. Много боље него некад. Врло су моћни ови нови. Кажем Тини:

- Јебао га господин син! Исти су! Иста говна, да ме не чује Сретен. Види како је налицкан.

Елизабета се смешка. Видим јој по смешку да мисли да сам завидан и љубоморан, чим овако причам за човека кога други пут видим у животу. Мисли да му завидим на положају и стасу, на скупом оделу и однегованом телу. Можда је у праву. Вероватно је, међутим, да је мени свеједно. Па сад, веровала ми, не веровала. Убеђиват' се нећемо. Ако она мисли да је бољи: ено га, па нека иде за њим. У неку руку, то јој је колега. Приметио сам како му се умиљато смешила док су разговарали. А и он јој је дуже него што је пристојно задржао руку у својој, док јој је говорио:

- Госпођице Тина, откуд Ви овде?! Нисам ни у сну сањао да ћу Вас овде наћи, иначе бих дошао и раније. Болница је постала хладнија и ружнија него што иначе јесте од када сте нас напустили. Али, ипак сте паметан потез урадили, тамо заиста нема никакве перспективе.

- Баш сте слатки – чујем је како му одговара.

Љубоморан сам, очигледно. У праву је, није ми све једно. Откуд то: немам појма. Дошло само од себе. Човек то не одлучује: хоће ли или неће. Кад осетиш немоћни бес у себи, знаш шта је. Љубомора и јесте специфично стање човеково баш зато што је њу немогуће контролисати или усмеравати. То је чисто инстинктивно, да не кажем анимално, осећање.

Али, види ти бога ти, и за њега је Тина. А ја сам мислио, такав сам утисак стекао, да воли да је тако зову само они са којима је интимна. Не мршти се што је тако зове. Не буну се, мило јој, па то се одмах види да они нису баш само бивше колеге. Бивши су они, изгледа, доста тога. А, и, он се шеретски смешкао. У стилу: "било је добро док је трајало, можда вреди подсетити се понекад". Знам ја такве.

Сам сам рекао да нема чепркања по прошлости. Шта је сад ово? Још ћу да почнем да је оптужујем за нешто што је радила док се уопште нисмо ни знали. Па то је карактеристично за последње и најтеже стадијуме љубоморе. Кад оптужујеш партнера да те је varaо пре него сте и знали једно за друго: „шта си имала да будеш са њим, требала си да будеш поштена и сама, док се не упознамо“. Некада је то женама симпатично, мисле да их много волиш, али искуства говоре да обично ништа добро не изађе из тога.

Ово је нешто јужњачко у мени, прорадила та крв. А крв није вода. Ми се бодемо због једне речи, најчешће због лажи изречене за наше жене. Никада не заборављамо увреде. И љубоморни смо до гуше. Најрадије би ко Шиптари везали жене у кућу и не дали им бео дан да виде. Него их само користили према нашим потребама. Има право Сретен, понекад, што нас упоређује са горе наведеним. Али са Тином и њој сличним то не иде баш тако. То не иде никако. Брига њих за нашу крв и нарав. Оне воде живот онако како мисле да треба и према томе се налазе кад траже своје животне партнере.

Још и лажем, па мало пре кажем: свеједно ми је.

Сад, шта је ту је, трудим се макар да вешто прикријем стање у коме се налазим али и по могућности и да јој напакостим, ако измогаднем. Она нека тера своје, ја ћу своје. И онако сам у том тренутку беса и немоћи дигао руке од наше везе. „Па она ће овако увек, свуда и са сваким“ - мислио сам. Тако говоре искуства моја и других. Зато, усиљено избегавам сваки разговор и игноришем свако њено обраћање. Она приметила, па ме зачуђено гледа. Није јој ништа јасно, сигурно није, јер она на ствари гледа кроз другачије. Чуди се. Она пре свега не очекује нека осећања велика.

Пита: „да ли шта треба?“. Ја јој заједљиво одговарам „да је господин доктор све лепо објаснио и још на крају рекао: па јавите се госпођице Тина“. Она крену да оде. Нисам је удостојио ни погледа а камоли да је испратим. Чинило ми се у том тренутку да много велику ствар чиним. Мислио сам: колико ће само патити због овога, сигурно неће преболети. Отишао сам у собу да, као, видим шта је са Сретеном. И одатле сам посматрао са прозора како одлази. Није се освртала и није изгледала љуто. Сасвим нормално је ходала и одлазила. Она је жена са обе ноге на земљи. Није сањар као ја.

Сутрадан, после непреспаване ноћи на послу, и бављења са Сретеном чим сам се вратио, није ми више било ни до чега. Могла је Тина синоћ и да се кресне са доктором (а, ко ми гарантује да није), нисам осећао више ништа, па ни љубомору. То је од умора и живаца. Само сам кревет чекао.

За дан, два поново смо се видели. Дошла је, била је потпуно иста, најнормалније се понашала као да ништа није било. Оно, кад погледаш, ништа и није било. Сем у мојој глави. Рекла је сасвим нормално:

- Доктор се распитивао за Сретена, па сам дошла да га видим, зваће касније. Баш је сладак - поновила је.

- Ето, види га, па му јави - рекао сам без трунке сарказма и љубоморе, иако није изгледало тако.

- Да поседимо? - упита ме.

- Не могу, морам да спавам.

И она оде.

Сутрадан је ево опет. Не помиње доктора и усиљено је љубазна. Изгледа да је сабрала два и два и схватила због чега сам ја променио понашање. Донела хране и пића. Угађа ми, што и није баш карактеристично за њу. Као да 'оће да ми каже: „е, моја будало, ја нисам имала појма шта ти је“. Или ме је тестирали, ономад?! Да види какав сам и шта мислим. Да ми провери осећања и карактер. Највероватније ништа од тога.

Зна она и доктора, и мене. Па према ситуацији. Доктор вероватно има неколико "госпођица Тина". Мења их и одбацује к'о прљаве чарапе. Такав је тип. Али светост породичног гнезда и малограђански мир недељног ручка и поподневаведеног кући, он неће мењати и дати ни за хиљаду Тина. Ја немам никога до овог оронулог и на самрти Сретена. И бдијем над његовом постељом. Зато се Тина данас вратила и угађа ми: због лојалности. И сигурности. А без обавеза. Јер, ћутимо и ја, и она. Ништа једно другог, па ни данас, не питамо. Њој треба мира. Очигледно је да се издувала кад је требало, није се штедела, видела све што је мислила и сад 'оће да се смири уз некога. Ја сам идеалан тип за тај њен наум. Због разних разлога. Можда и због неког квалитета. Највероватније због тога што нисам живео овде у време кад је она "издувала" своје.

И кад све лепо знам, кад лепо изанализирам и још лепше филозофирам, ама откуд онда љубомора, мајку му?! Занесем се, то је. Оставим рационалност по страни па станем да идеализујем све око себе. И када су ствари очигледне, ја се трудим да их изнијансирам кроз у другим тоновима. Тако да на крају свима буде јасно само мени не. А најчешће су то животно моје ствари.

То је кад сам имао кад да филозофирам. У последње време ми није баш до тога. Уморан и неиспаван човек не може баш много да умује. Ја сам на послу имао све више обавеза. Из дана у дан се то осећало. Неко време, за мојом причом, поготово од када је Сретен све болеснији и скоро се не креће уопште, ја сам већ престао да радим ноћу и почео сам преко дана, ко сав нормалан свет, да идем на посао. Али сам остајао све дуже и дуже. Одлазио сам у друге градове, обилазио објекте које смо обезбеђивали, водио раднике на обуку и гађања. Није то више била смена која треба да одради па после ње: ајд' кући. Сада сам ја био један од оних који треба да организује посао и да

спреми људе за исти. Имао сам много више обавеза него пре. И Тина има посла. А она и није та која треба да брине о болеснику. Тако сам ја јурио тамо-амо колико сам год могао. А не можеш да стигнеш.

Зато је Сретен почео да се љути. Знам, тако је то са болесницима. Изгубе смисао за реално и мисле само о себи и свом проблему. Ставе своју болест у центар универзума и сматрају да цео свет мора да се окреће око тога. У неку руку, и у праву су. За болесника нема важније ствари на кугли земаљској од тога хоће ли преживети или не, боли ли га или не. Наравно, има болесника и: болесника! Али им је та једна заједничка особина, што је и људски, да мисле само о једноме и да тако мислећи дођу до закључка да сви послови и планови њихове околине треба да се подреде њиховој неги. Па се љуте кад није баш тако, а готово је немогуће да буде тако:

- 'Де си до сад?! Брига те за мене!! Док сам ти ваљ'о ниси се одвај'о од мене, сад кад ћу да мањкам: нема те!!

Ништа му нисам одговарао. Болело ме јесте али нисам могао да му одговорим. Није било сврхе правдати се и покушавати да му се објасни. Не говори то он, него то болест и самоћа проговарају из њега. Не кука он зато што није имао ко воде да му принесе, већ кука зато што је био сам. Неће болес'ан човек да буде сам. То му је некад теже од болести. А, и, шта сам му ја крив? Трудим се колико могу. Хоће ли да напустим посао? Не верујем да би му било лакше од тога. А није далеко ни од тога. Мрште се већ на послу. Сваки час их питам. Сваки сат: телефонирам. Идем до апотеке.

Једино се Тина не мршти. Она ми једноставно каже:

- Не могу сада.

И ту је за њу крај. Крај приче. Нема објашњавања, нема оправдавања. А што би се и оправдавала? Она подразумева да јој се верује кад нешто каже. Зато изгледа и не лаже никад. Можда прећути али да те слаже неће. Без љутње.

Размишљао сам да платим некога, да води рачуна о њему. Могао сам то економски да издржим. Кад сам му предложио то, мало је рећи да је побеснео:

- И ти си поч'о к'о он?! Другом да платиш да ме гледа, да ме оваквог гледа туђин?! Усраног!!! Исти сте, и ти и он!! Не можеш ти да ме гледаш, има човек пос'о, велики положај. Нисам треб'о да те запошљавам. Их...!!

Не могу да га смирим.

- Ама, мислио сам кад сам на послу, а ја би' сво слободно време, као и до сада, био са тобом.

Неће ни да чује.

- Најбоље је да ме одведеш у дом!!

Дигао сам руке од те идеје, мада је, руку на срце, била добра. Не бих ја ништа мање времена био уз њега али би он имао бољу негу. Нисам имао лоше намере. Понављам, хтео сам само да му буде боље. Никако нисам желео да га се отарасим. Али, не разумеју ме на послу. Зато ми је све теже и теже да напуштам. Знају да немам родитеље, знају и за њихову злу судбину. Зато им толика брига за станодавцем није јасна. Мисле да ми је он, у ствари, само изговор, да би' могао чешће да излазим. Тачно тако мисле, знам ја. И не вреди да их убеђујем, јер ми не верују. По том питању мислим. Кажу ми: „па ваљда има он неког свог ко ће о њему бринути?“.

- Нема... - кажем али не видим да ми верују.

А са друге стране ме Сретен притиска:

- 'Де ти је она твоја?! Ни ње нема данима! Рек'о сам ти да неће она са тобом. Вид'о сам ја одма'. Ниси ти њен пар, бајо. Ситан кленчић си ти.

И не слушам га више. И ја сам при крају живаца. Нисам ни ја нешто познат од раније по сталожености и дебелим живцима. Бојим се да га не увредим пред смрт, па љутито излећем из собе у таквим ситуацијама. Кратак ми фитиљ. А сад ако га увредим, тешко да ћу имат' времена да било шта исправљам. Зато се пазим. Не желим да упаднем у замку и да целог живота, ма колико он трајао, себи пребацујем нешто што сам рек'о или урадио а после нисам имао времена да то исправим, јер једноставно: човек умро. Отиш'о. Имам већ један такав јарам на леђима и једва га издржавам. Још један сличан не бих мог'о да носим, црк'о бих под тим теретом.

Неретко га чујем како за мнош виче:

- Сви сте ви исти!!

Можда је и у праву. Само што су неки "истији" од других. То би требало да има у виду кад ме овако безразложно напада. Окрећем се по соби, не чујем га више, не знам шта ћу са собом. Помислим: шта ја имам да се бакћем са бесним и болесним старцем?! Шта ми је он? Шта може он да буде мени, мени који нисам овако водио бригу ни о својим родитељима него су умрли ни дан данас не знам како? Њима нисам угађао, нисам ни био са њима а овоме ништа не ваља и ако се убих око њега. Узимао је кирију кад год сам му дао. Добро, чекао је, али...

После сам себи опалим шамар. Изистински. Да се повратим. Шта то причам? Спремам се да га издам? Не, само се "празним". Да ми буде лакше. Боље сам себи да кажем шта ружно, него њему. Битно је да изађе преко уста што си наумио. После ти боље. Макар зиду казао и изрекао: лакше ти је. Знам по себи, научила ме мука. Научио ме живот последњи док сам морао да ћутим и трпим. Окренем телефоном Тину:

- Где си бре данима?! - љутито јој се обратим.

Она ћути. Па ми спусти слушалицу. Тако ми и треба. Не можеш преко ноћи да од гологузана постанеш неко коме је дозвољено да виче и наређује. Такав статус се годинама заслужује. Нема ништа горе од сељачета што мисли да је постао неко и нешто па га онда права господа врате тамо 'де је био. Пусте те мало, да се поиграју, али ти првом згодном приликом покажу 'де ти је место.

„Да одморим“ - кажем себи – „то би ми било најпааметније“. И легнем. Кад, ето га неко на врата. Тина?! Нисам је очекивао. Мислио сам да је љута. Можда је дошла да се свађа. Не, није она таква. Ништа ми не каже, само легне поред мене. И обавимо ОНО. Нисмо водили љубав, једноставно смо: обавили. Види се да је знала шта ми треба јер сам се осећао много боље. У сваком случају: много опуштеније. Да смо водили љубав не би ми било лепо и не бих се опустио јер сам већ празнио емоцију а и оно што је од исте било у мени била је ружна и негативна а не лепа емоција. А кад "обавиш" оно, онда се баш испразниш. Онда је умала, обукла се (мада се није много ни свлачила), и док је одлазила, казала ми:

- Имам посла, не могу да дођем кад имам посла.

И оде. Ја, онако још са њеним мирисима на себи, одем да изгладим неспоразум са Сретеном.

(У оној женској работи је средиште универзума. Она има највећу моћ у космосу. Људског универзума и духовног космоса - да појасним. Више је емоција у једној капи њеног сока него у милион испразних речи). Еј, песнице?!

И Сретен се смирио. Мада, нема појма како сам се ја умирио. Али то није важно сад (тад), за причу и помирење. Једно у низу. Ми ништа друго нисмо ни радили за нашега вакта него се свађали и мирили. Дурили се или улизивали једно другоме. То је била наша игра (не смем даље да апсолвирам ову мисао да ме опет не начепе о педерлуку, матер им, да им матер, свима њима, поготову оном скрибоману).

Рекох:

- Нећемо никога да узимамо. Ја ћу се трудити да будем што више ту. И не љути се на Елизабету, има посла, и... и... она нам није ништа. Ја и ти смо "наши". Али немој да се љутиш на мене кад закасним.

Он клима главом. Слаже се. Волео је и да претрпи али да нам се нико не меша у наше муке. Наше породичне муке. Отац кога је оставио син и син који је оставио родитеље. Каква смо комбинација: ја и Сретен?! Зато смо неуништиви. Неуништиви смо као идеја. Док смо живи, док је један од нас жив. После тога је крај.

Наша идеја, идеја о пријатељству без икаквих задњих намера, без икакве спознаје о некој будућој користи, може да живи само док смо обојица

у животу. После тога нема ни правно ни морално утемељење, јер не би била чиста ако покушавамо правно да доказујемо своје пријатељство, или да убеђујемо друге, рецимо Сретеновог сина, у то. Зато сам и рекао Тини да ћу овде бити само док је Сретен жив. То ме једино и држи. Он и његова болест. У ствари болест више. Да је здрав, вероватно би' већ напустио кућу. Свакако ће ме избацити из куће, хтео ја то или не, кад Сретена не буде више. А ја не би' баш да то дочекам неприпремљен. Него, лепо, да ми се она распита, ту у близини, да будемо и даље близу, за неки стан, како да кажем. Ако и нађе нешто добро, нека узме. Плаћаћу и ако не будем живео ту, то јест и ако се не уселим одмах. Сад и онако нису више толико скупи, прошло време избеглица и досељеника, доста се њих снашло, а опет ипак је ово нека вукојебина. Има станова колико 'оћеш до неког следећег српског рата и нових избеглица али је и њих све мање и мање. Тешко да би могао који да се још напабирчи.

Само да Сретен не чује. Убио би ме. О томе пред њим ни речи. Неколико пута сам јој поновио ово последње: „Ни речи!!!“. Она ми говори да нема проблема. Лако ћемо то. Има станова доста. Кад дође време, видеће се. Наравно да ћемо бити близу. Навикли смо се - све ми то она каже, ама јој ја не верујем. Па се сам распитујем. Грешим душу, јер је искрена.

Зезам је око имена, тек да променим тему и пренебрегнем моје неповерење. Она ми одговара:

- Није ни теби име баш свакодневно. Константин?! Је ли српско?

- Ваљда јесте, знаш колико ме брига. Нисам га ја бирао, тако ми се деда звао. А отац био комуниста, није размишљао о томе да ли је име српско или није и да ми је давао неко друго. Око овог се није много ни питао, него је то баба одлучила, а он није хтео да квари вољу мајци. И ту сам имао срећу, јер да се он питао можда би се данас звао Максим, Владимир или, не дај боже: као онај педер Игор, било шта руско. То би отац тада одабрао.

- Само сам те питала је ли српско. Мог'о си са: да или не. Да ви нисте пореклом Грци.

- Не, нисмо Грци. Кога год питаш на Космету одакле је он ће ти рећи: „ми смо ти пореклом из Црне Горе али смо због крвне освете морали да дођемо овде“. Искрено, већина нема појма одакле је и што је дошла ту. А да ви нисте можда пореклом из Енглеске, ко велим, због имена твога? - покушавам и ја да се шалим.

Покушавамо и да се насмејемо. Иде нам то: како кад.

Кад она оде, ја потражим црквени календар. Копка ме нешто, оставила ми црв сумње. Није да ми нарочито стало али ето никада нисам проверио каквог ми је порекла име. Знам да је у Византији доста коришћено. Зна и она, зато помиње Грке. Али нађем: Кајица, Каменко, Комнен, Константин... ево га ту. Никад нисам размишљао о томе. Свему дође време да поразмислиш. И

о стварима које ти се целог живота чине неважне. И сад ми је неважно али је ред да знаш кад те неко пита. Гледам даље: Саватије, Синиша, Славуј, Спасоје, и ево га: Сретен. Ту је и он. Водимо ја и Сретен, за сада у овој патриотској утакмици антропомастике (...да, и то сам нашао). И даље: Ева, Емилија... нема Елизабете, нема ни Тина. А, чим ми дође...

Тако смо се зезали и траћили време кад смо могли и кад смо били заједно. Нема ништа лепше од траћења времена са неким ко ти је мио. Почели смо као деца да се надмудрујемо. Добро је то. К'о у војсци, такмичарски дух између јединица и појединаца да се развија. Знате оно: чија је спаваона чистија, коме је цвеће лепше, ко боље гази стројеви корак. Да се војска забави, а кад запуца онда "куку и леле". Шта ћемо ми овде? Ми смо мислили да само треба цвеће да заливамо, какав црни рат?! Откад то војска ратове води? Ја сам се наш'о о томе да причам. Да је Вуковић овде, сад би ми шамар преко образа измерио.

Излаја се, да се вратим на причу, излаја се ја једном са својом теоријом још из млађаних дана, да су жене природно мање интелигентне од мушкараца. Пази, нисам рекао: глупље. Ја то више онако из зезања, да се зачикавам, и не мислим да је тако. Кад она скочи?! 'Оће очи да ми извади. Наљути се прве реде. Стаде да набраја женске предности, паметне и умне жене, видим ја да сам се зајебао. Од тада, све хоће нешто да ми покаже да је паметна. Мислим се: „Ту си значи. То ти је слаба тачка, да не кажем ахилова пета“. Па и ја у плочу. Куд сам се запетљао већ. Она у клин. Све у границама: дозвољеним и пристојним.

- Ти само читаш о авионима и тенковима. Да ти видим класично образовање. Шта си читао, шта сад читаш? - чика ме као она.

- Леп и добар авион: то ти је класика. Снага и лепота. Шта ћеш више? - мудрујем ја подстакнут темом.

- Али пази: ти, нит' га возиш, нити га правиш. Шта има да уживаш у томе? Које је твоје задовољство?

- Задовољство је да га гледам. Као што је задовољство видети лепу жену на улици. То што није твоја не умањује уживање.

- Тачно, само што и у једном и у другом случају ти ниси јebач него си само посматрач.

- Тачно, ја сам посматрач који зна шта је добра јebачина - уз смех јој говорим.

Она се не да и љути се, као.

- Није ти то одговор. Образовање је једно, струка друго, а то о чему ти причаш и машташ је нешто сасвим треће.

Ја, полако, задајем последњи ударац:

- Ако мислиш да је образовање читање љубавних романа, онда сте ви жене образоване, ето признајем ти.

Дуго ми тако. Док се Сретен не јави јецањем и стењањем. Док се бол Сретенов не јави и да нам на знање да деца више нисмо, не можемо довека да се надмудрујемо, имамо обавеза.

Руку на срце, воли да чита моја Тина. (Моја?!).

Криво јој што се ја претварам да ми то не импонује. И што ја моје прочитано никад не исказујем. Ваљда се спрема да ме показује свету, па јој је стало, кад већ нисам успешан и богат да макар изгледам паметно. Женско је то, па макар и Елизабета била у питању.

Ал', опет се чује болесник. Морам код њега. У таквим ситуацијама, кад почне да кука и стење од бола, ја му ништа и не могу. Погледам га мало па зовем патронажну екипу, да га смири од болова кол'ко може. Углавном после тога неко време спава. Ал' ја морам бити у близини. Тај део, он ми уопште не рачуна "у рок службе". То што сам ту док спава. Он рачуна само оно време док је он при свести и може да разговара.

Кад сам му донео вест о промени радног места, о напредовању (умало не рекох: о унапређењу), приметио сам: и обрадовао се, и није. Знам ја због чега, ништа се не бој. Сретан је због мене Сретен. Воли он што ми је кренуло и што је он "испао на реч људима". Препоручио ме, као сопствена леђа потурио свој ауторитет и то мало познанстава што је имао. Наравно да сад воли што су људи задовољни. То му је и бивши директор, кад је био код њега једном приликом, рекао:

- Дobar испаде онај твој Сретене. Хвали се човек на њега.

Сретен ни речју, ни гестом, није ништа одговорио, као да је хтео да каже: „па наравно, мислите ли да би ја било кога препоручио“.

Знам, да је било за њега, не би молио. Али, са друге стране, кад смо код већег и бољег посла, веће су и обавезе, зна он да ћемо сада бити још мање заједно. И није ствар у дружењу више, него му је стварно неко потребан. Он више сам не може да брине о себи. И испаде после тако, већ сам вам рекао нешто о томе. Беснео је на мене и био љут макар и један минут да закасним. Позивао се на своје заслуге и "док ми је ваљао". Повратио му се онај стари језик и речник, бар кад је у питању избор ситних а изречених пакости. Стигао је да каже како Шиптару није ваљало веровати, како је због мене са сином у свађи, како сам незахвалан. Ма свашта ми је говорио тих дана. Што би казао наш народ: "ко пред смрт". И опет је било као и раније, као и све по старом: свађање и мирење. Ред увреда, па ред извињења и суза помирница.

Погану нарав је имао, нема шта. Погану у смислу да није био од оних што ће прећутати тренутно расположење и тренутне мисли. У почетку ме то много болело. Није ми било право. Већ сам себе, сам ја лично, у сопственим

очима начинио мучеником. Ето, трудим се око старца који ми није "ни род ни помози Бог". Велику ствар чиним, мислио сам. Прорадило нешто сујетно у мени. Признајем, у неким тренуцима важније ми се чинило апострофирање моје "жртве", него сама Сретенова болест. Осећао сам потребу да ми се ода признање у сваком тренутку и на сваком месту. Понашао сам се потпуно идиотски и: људски.

Сам сам себе неколико пута критиковао због мог егоистичког премишљања. Али, почесто то није вредело. Био сам љут и бесан. Ајде, молим те, ништа ми не признаје још ме и вређа! И увек сам потезао у тим размишљањима најпоганију реченицу коју бих могао да му кажем (наравно да је никад нисам њему изговорио, Тини једном јесам и одмах сам се покајао кад сам видео како ме је погледала): „Де му је син, нека он дође па га гледа, кад му се не свиђа како ја то чиним“.

Касније, како је време одмицало, почео сам да се хладим, мало по мало. Да се разумемо, и кад сам био љут и увређен трудио сам се да он то не примети и да се то не одрази на ниво неге коју сам му пружао. ("Ниво неге?!", богами као да радим у некој здравственој установи), ("здравственој установи?!", богами ја сам спреман да изговорим сваку глупост).

Касније сам се и размишљао о томе. Неколико пута ме је то саветовала и Тина кад би ме видела какав излазим из његове собе, после изречене увреде. Имала је мудрости, и доброте, у себи да ми каже праву реч. И то је њен квалитет који је она у складу са својим карактером држала по страни, употребила га кратко и одсечно кад би јој је затребао и одмах га вратила на скровито место. Није жудела за позориштем или не дај боже циркусом свога карактера.

Покушао сам да себе поставим у његову позицију, да замислим како се осећа стар и болестан човек, поврх свега човек који се осећа напуштеним и изданим од својих најмилијих. Човек који ће у гроб однети пусту жељу да се поигра и прошета са својим унуком. Није најбоље ишло са тим "уживљавањем" (али се наставило са "иживљавањем"), тешко је проникнути у то шта мисли или осећа неко други, поготову када постоји повећи генерацијски јаз (и свакакав други), али ми је било довољно, макар и без осећаја, да схватим. Није му лако. Мислим, кад ме увреди да жели себе да повреди. Јер после он подједнако, ако не и више, пати због тога. Мислим да се свађа, не са мнош, него са својом позицијом и собом немоћним у њој. Свађа се он са својим безизлазом. И, само-дисциплиновао сам се. Казао сам Тини:

- Шта год да ми каже, нећу обраћати пажњу на то.

Трпео сам. Али, убио га Бог, није то дуго трајало. Сад бих пристао да ме вређа по цео дан, само да је ту, на овом свету. Мислио сам тада: „Кад

нисам стигао да претрпим мајку и оца, да се њима нађем и да им помогнем, макар ћу овог Сретена, шта год ми говорио“.

Кад смо већ ту, због обавеза на свим странама, све ређе и њих посећујем на гробљу. Планирам сваки дан, по неколико пута план поновим у глави као обавезу, и све испадне нешто прече. Ту су сад па могу кад хоћу да одем. У мирној су земљи сахрањени, не морам да бринем хоће ли који зликовац да им оскрнави или откопа гробове.

„Не дају се живи за мртве“ - каже наш народ.

Ја сам их дао и кад су били живи. Ал' стварно немам више снаге за само-окривљивањем. Да сам нешто свесно урадио, па ајде некако. Нисам ја знао да ће умрети. Да сам знао не би их оставио. Ал', дал' је време да станем са тим?! И они би ми саветовали да престанем. Прошло је време и они су мртви. Њихова бол је прошла у тренутку смрти: можда би требало да славим тај дан?! Слабо, слабо ми иде! Све ово ми слабо иде. Да ћутим и ако могу да пожалим. Видим да је то једино што треба да радим. Слабо ми иде са причом. Танка је и плитка, чак понекад посумњам у искреност. Сам сам са собом а ипак посумњам у искреност: макар сам са те стране искрен. Или глумим?

Једном сам питао Тину да идемо заједно на гробље и запалимо свећу. Хтео сам тако да је више зближим уз себе, да изазовем у њој саосећање и сажаљење и на крају да је "представим" родитељима, ма колико то у први мах изгледало морбидно. Једну врсту иницијације (да, да...) да обавим. На мој позив и све моје унутрашње планове и премишљања, једноставно ми је казала:

- Не волим гробља. И, шта ћу ја тамо? Уопште не познајем људе.

Како ме је то повредило. Помислих: „Е', Боже, колике безосећајности“. Ако ништа друго, због мене је требала да се претвара да јој је стало да оде тамо. На силу макар. Ја бих њој учинио, кад би' видео да јој је стало до нечега, ма колико ми се то што треба да чиним не допадало. То је она моја прича од мало пре: о Сретену, и о томе како треба да га претрпим ма шта ми говорио. Због пријатељства, љубави или лојалности некад мораш и против своје воље. А она? Не, Боже сачувај, да она поремети свој мир због некога или нечега! Немој само да се она због нечега де-комодира. То би био смак света. Однос са неким, мислим ја да је тако, подразумева, макар с' времена на време, и одређену количину одрицања. Са обе стране, кад затреба. Само та доза само-дрицања је гарант да ће веза бити дуговечна. Ако свако вуче на своју страну без компромиса, онда нема баш велике перспективе.

А после, кад се о'ладим, и кад моја повређена сујета мало "поврати боју", схватим: ја сам лицемер. Она је у праву. И не може осећати нешто према људима које никад у животу није ни видела, а камоли: познавала. Поготову што је очигледно да није начисто ни шта осећа према мени којег

познаје већ доста дуго и кога гледа сваки дан. Ја тражим осећања бланко, да ми их препусти па да ја радим са њима шта ми је воља. Не може. Треба прво да се нешто осети. Боље је за мене што се не претвара. Боље имати такву особу поред себе. Бар си начисто за оно што ти каже или искаже. Сви се претварамо да нам је искреност света али жудимо за лицемерима ако су нам по вољи.

А Тина није фолирант. Неће она да иде ради реда. Можда неће отићи никад на гроб мојих родитеља, макар сто година били заједно. Али, кад осети да треба, отићи ће сама. Човек не воли искреност, па самим тим ни истину. Човек воли да слуша само оно што му одговара па и кад зна да то што је чуо није искрено, чак и да је лаж. Тако му је у природи. И често се љути на оне који су искрени. Баш као ја, што да идем даље и друге оптужујем, о другима да говорим а треба о себи самоме. Не воле људи да им неко иде околу и да им говори болне и понижавајуће истине у очи. Знају они истине, не треба нико са стране то да им предочава. Кад им буде требало, рећи ће их сами себи. Мало сутра. Често се чује: „Знам ја да је то тако али шта је требало њему то да ми каже?!“. То је то. Они што лажу су ти милији. Јер, обично ти што лажу, то су ти преиспољни шпицлови. Они знају шта и кад треба да лажу. И обично лажу нешто што ће се свидети онима којима је лаж намењена.

Кад размислим, и Сретен је увек говорио оно што мисли. Углавном. Ако изузмемо ово сад које нема везе са реалним расуђивањем јер га бол савладава. И онда кад је мислио да остварује неки свој план. Иначе је био искрен. И он, као и Тина, некад болно искрен. Код њега је једино био проблем, за разлику од Тине, што често није ни знао шта и о чему говори. Био је искрен, тако је мислио, али често није био у праву. Али то не умањује његову искреност. Кад говорим о његовој неискрености и тајним плановима, које је спроводио свесно, дакле не зато што је у природи лош него зато што је мислио да је тако боље за све, он и није имао неких планова осим једног: да ме умеша у одбрану своје куће. Рачунао је, боље да нас је више кад га нападне. (Е, да ... умало да заборавим. Имао је још један тајни план али ја га не знам у овом тренутку приповедања. А како га не знам не могу о њему ни да причам. Да оставимо да то нисам ни помињао. Јел' може?). Ипак, овде сам поред понижења и грубих речи осетио више искрености него код оних мојих потуљењака у родном месту. То признајем јавно и одговорно (можда је ово реакција на тихи полу-бојкот у време сахране мојих родитеља).

Направих толику гужву и причу о искрености и лажи. Из искуства знам, и то ми не иде баш у прилог, да најмање говоре истину они који се стално куну у њу. Зато, да баталим ја причу о томе. Да се окренем ја Тини, да се не бућим, она ми је једина светла тачка у животу, тренутно, поготову кад се љубимо. И, наравно, кад се пипамо. Некад смо за ово друго говорили:

"ватањ". „Шта си урадио?“, питање је наше младости а одговор је најчешће: „Поватали смо се“. Тако и ја, матор човек, а лепо ми кад се "ватам" са Тином.

О многим сличним стварима, дилемама, трилемама и питањима, уопште о небитним ситуацијама за тренутно стање, дакле о свему, Сретен ми је пред крај живота одржао многе лекције. Наравно, није ми говорио о ватању или љубакању, није ни време, ни место, за зезање моје, него је имао увек мудар одговор на моје питање и као да је и сам промудрео, такав некакав је био.

- Кајеш ли се, јеси ли икад о томе тако мислио, што си ме позвао оног летњег дана 1999-е да дођем код тебе? - питам га ја, интересује ме шта ће да ми каже сада, из ове перспективе ни мало перспективне.

Гледа ме. Нема више живота у његовим очима. По мало му сузне очи, једва приметно али нема животне дубине коју иначе можеш видети код извесно живих људи. Код перспективно живих људи. Код живих људи који још имају простора да гаје некакву наду.

- А јеси ли се ти кад покај'о што си дош'о? - одговара ми на питање питањем, тада већ доказани мудријаш.

Дилема, дакле, није само моја или само његова, она је обострана и само као таква мора да се узме у разматрање. Или се обојица кајемо или нико. Не важи појединачно кајање ако мислимо да заједно идемо до краја. А види се да мислимо. Или, обојица уопште и не помишљамо да смо негде погрешили. И да нам се опет пружи иста прилика, опет би у јоту исто поступили. Или - или, мада се мени чини да је ово друго у питању, ето, пропитујемо један другог чисте ради реда, тек да говоримо један са другим о нечему. А тема се некако сама започела па кад је већ ту, да се не баца. Гр'ота.

- Јеси ли се икад покајао? - опет питам ја јер сад немам куд, питао сам па је ред и да поновим питање. Морам макар да се претварам да не знам одговор и да ми је стало да га сазнам.

- Што ме то сад питаш? - стење и помера се а ја устајем да му помогнем да се намести, да му јастук померим.

- Онако, да причамо нешто. Увек смо нешто причали, па што не и сад. Не видим разлог да сад ћутимо?!

- А кајеш ли се ти што си дош'о код мене, Кочо? - сад већ и он показује упорност.

- Ја ... не ... Ти, Срето? - кажем му и питам га.

- Ни ја - каже он мени.

Ко деца причамо.

- Кочо?!

- Срето?!

- Време је пред тобом, имаш времена да се покајеш. Ја не могу, мени је касно за кајање ил' љутњу. Мени је време само да опростим некоме нешто, да имам коме и шта, и да 'оћу - наставља Сретен.

Мудар чова. Чувао мудрост за крај живота. Кад му је најпотребније. Чувао и речи. Сад увек има праву кад му затреба. Да достојанствено и храбро оде. Велика је ствар кад неко зна, а при том и има храбрости, да оде са овога света усправно. Знаш, брзо се то заборави, људи само мисле о свом дупету и мрзе узвишеност других, поготову кад не могу сами такви да буду. Ипак, морамо ценити храброст других, макар и то кратко колико се сетимо и сећамо. Јер, ти који се труде да буду храбри и достојанствени, управо то и чине због других, уљуљкани у лажну наду да ће остали причати о њиховој храбрости, да ће јој се дивити и да ће је вазда и свуда помињати. Што би се иначе човек трудио да буде достојанствен и у смрти? Нема времена, обично су ти задњи дани мучни, да се досети какав се он сам понашао у таквим ситуацијама. Не сети се колико га је било брига ишта везано за покојника, осим ако није у питању нека пикантерија, или баш грозан детаљ.

А све иде у круг. „Окреће се воденични точак“, говорили су моји земљаци, кад су имали где и коме, а хотећи да објасне цикличност у људском трајању, то јест у ономе што човек прима или пружа. У људском животу и односима међу људима, да појасним мада се бојим да ћу само закомпликовати. Људи се не грозе туђе смрти због других, зато што жале те који су умрли, они су тужни у таквим приликама јер жале себе. Искључиво себе, веома ретко неког много блиског. Стану да постављају себи питања. На које је одговор један те исти, увек: смрт!! И онда се по правилу уплаше. Зато су сви тужни замишљени на сахранама. Једно је сигурно: Сретен се не боји смрти. Више се бојим ја. За њега и за мене, без обзира на то шта сам паламудио у претходним реченицама.

Шта ћу ја без њега? Шта ћу кад дође ред на мене? Има времена до тад? Има ли??

Сигурно се питате: је ли Сретенов син, кога нисмо удостојили ни име да му поменемо у целој овој приповести, (а није нам било тешко да смо хтели), икако долазио за време болести свога оца? Шта да вам кажем? И јесте - и није. Како то? Е, па, није баш лако објаснити, а опет није ни никакав проблем да човек схвати. Мада могу сумњичаво вртети главом и они најлаккомисленији. Дош'о је до врата. Не од куће, додуше, него од Сретенове собе. Била нека предизборна кампања у току, па он набасао у свој родни крај. Што онда кажем да нисам сигуран да ли је свраћао?! Па зато што га отац није видео и што је таквог мишљења и у смрт отишао. Можда мојом кривицом али ме уопште не пече савест због свега тога.

Сретен је пре тога, сасвим мало времена пре тога, имао јаке болове. Медицинска екипа која је дошла по моме позиву дала му је неке инјекције за смирење. У задње време су долазили скоро сваки дан. Због тога он беше заспао, био је исцрпљен, није могао на очи да гледа. Па чим је лек почео да делује утонуо је у дубок и неизвештан сан.

Син му стигао у родни град, рекох ли већ, да сакупља човек гласове. Мора се, стотине сличних изелица и широкогузана јуриша на власт. Осетили где су паре и лагодан живот, па више нико некога не пита, само се кандидују. Зато мора да се грчевито бориш и хваташ сваки глас. Добра и велика лимузина га довезла. То сам видео кад је одлазио. Кад је дошао, ушао је, није ни позвонио. Само је улетео и наравно намрштио се кад ме је видео, додуше доста блаже, јер му у неку руку сад треба. Да му не пукне брука и отац му умре, не од болести, него од глади јер није имао ко да му принесе храну тако болесноме, ону храну коју он није ни окушао. Сад се баш запетљах. Уш'о је у собу, колико да се са вратима размине. Некако се мислио, као да се бојао да му отац није кужан. Ја му рекох:

- Спава од инјекције, имао је јаке болове.

Он га гледа са врата, крену ка кревету, па се врати.

- Реците му да сам био. Морам да идем, чека ме председник општине.

Ето, зато не знам је ли га посетио или није?! Сад, неко са стране може да каже да ја претерујем, да није било баш овако, имам личних разлога да мрзим човека па му додајем и оно што јесте и оно што није. Може ми се такође спочитати да ја немам баш и неких моралних квалификација да делим лекције околу о томе како треба водити рачуна о родитељима. Ова задња констатација и примедба мени, једина би била на месту. Све друго нема никакве везе. Мени није важно да ли ми се верује или не. Готово је са тиме, ствари су завршене. Само да се зна, ја нисам ни рекао све. Па нек се види, сад. Ово је истина, од речи до речи. Ова прича је одраз моје савести а не мојих дилема.

И нисам рекао Сретену. Нисам ни хтео, ни смео, то да урадим. Опет, није из никакве пакости. Шта да кажем човеку? „Био ти је син, седео је целих двадесет секунди на вратима, нешто му се није долазило у собу“. Или: „Био је, сатима је стајао поред кревета, и плакао је, рекао је доћи ће ових дана на дуже“. Е, вала, га нећу лагат' за оног скота! А, и старац ми не би поверовао. Зна он, богати. И колико год да зна, истина би га заболела. Шта би му то значило? Ништа, бре! Зато сам ћутао, ма нисам ни поменуо. Ако му је стало да му отац зна да је био неколико секунди, нека му сам каже, или нека пошаље оног свог лекара. Само Тину да ми не гледа, иначе ће бити свашта.

И да је било другачије, не би било поштено. Ја бар мислим да је касно за исправљање "кривих Дрина". Код нас се говорило деци: „Нека ме држе док

сам жив, кад умрем могу у бразду да ме баце“. Цео живот ништа и онда пред смрт дођеш и покупиш опроштај. Леп католички изум. Сретен је желео бразду а не накнадну величанствену али посмртну почаст.

И онако, код нас не пали. Не верујем да би Сретен избрисао сумње и дилеме. Учинио би он опроштај декларативно, ипак је то његова крв и месо, али у души је он тачно знао где је и шта му ко мисли. А кад ће то човек да зна ако не пред смрт. Пред умирање нема више ни времена ни простора, ни ваљаног разлога за калкулацијама. Шта вреди. Не оставља се тада ништа за после. Онако како то чини човек који се нада да ће проживети још неко време. Јер жив човек ретко кад спаљује све мостове за собом. Умирућем нису потребни мостови. Читао сам, они путују реком, ако имају чиме: плате, и ако немају, опет их возе.

Ја да сам се питао, не бих дао да до тог помирења дође. Ја се нисам питао. А опет, до помирења није дошло. Није дошло ни до свађе, једноставно, усахнули су односи. Оца и сина. Његов отац бар умире у постељи. Моји су родитељи заклани, матер му јебем хохштаплерску, и овако лош опет испадне бољи од мене. Макар у крајњем резултату. Јебеш морал, кад се умире.

А ја о смрти, па о смрти. Журим, трчим пред руду. Стало ми, изгледа, да што пре изађем са њом на видело. Ко да она неће доћи, кад јој време буде, без обзира помињао је ја или не. Има још мало времена и приче ипак док не дође она.

На пример: ако сте осетили да ових дана, (ових дана у причи мојој), шушкам, не замерите ми, или не дај Боже не брините . Није то ништа . Турео сам нове зубе, па због тога. Сад могу да грицкам и проју"ки кекс". У ствари, Тина је крива за то. Навалила да то урадим, није ми било друге. Кад жена нешто прохте, а уз то је и довољно паметна да свој прохтев остварује систематски, без журбе, онда нема тога што таква жена не може да уради. Паметна жена може све. Само оне хистеричне и осећајне најebu, и на њима мушкарци наплате све цехове које не могу са овим првима.

Тако звоцала, звоцала, убеђивала, тиха вода брег рони, и на крају успела. Хоће да јој буде лепше кад се љубимо, ваљда?! Све организовала, одвела ме код зубара, сређивали, вадили, стругали. Јебали ми све по списку, (како прича одмиче све више псујем, ваљда губим живце, осилио сам се, нисам више смеран и тих?!). Још ми се врти у глави од свега тога. Мислио сам да су ми искасапили целу усну дупљу. Али, сад сам као нов. Само шушкам. Кажу тако треба док се не привикнеш.

И неће паре. Тина неће паре. То неће изаћи на добро. Или хоће?! Није она баш од оних што су "непристојни" у давању. Додуше, и не тражи као ове данашње. Тако да њени поклони око зуба могу да значе само да емотивно

попуста. Заљубљује се. Само љубав може, понекад, шкртицама да „завуче руку у џеп“. Далеко од тога да је Тина шкртица, она само воли да постоји јасна граница између њеног и туђег. И да се та граница поштује док она другачије не одлучи. Цени свој динар, она.

- Јебем ти, шамо млеко и кекш једем данима. Кад ше да ми буде боље?!

- Још дан, два, претрпи, само кукаш као да си дете а не матор човек. Да си као дете те ствари радио, да си редовно ишао код зубара, не би данас имао неприлике.

- Ма ишао шам, него је то тако у природи. У породици нам швима пропадају жуби. Шмршао шам...

- И требао си...

А Сретен:

- Нови зуби?! Циганин кад има масло и дупе маже са њим'.

- Ама, жаба су, бешплатни... - трудим се да му кажем, да се оправдам мада не знам што бих то чинио.

- Нема данас ништа цабе, бајо. Нема цабе ни код бабе, бајице - каже ми мудрац.

Можда је у праву. Сигурно је у праву. Све се наплати, на овај или онај начин. Али се наплати. „Ни један ручак није бесплатан“, кажу западњаци, „увек га неко плати или одради“. Само, шта сад да ја радим на име тога? Да одбијем, да раскинем, само што знам неку доказану истину. Истина у ствари и не може да буде другачија него доказана. Мислим да је боље да кажем: потврђену. Ето, нека има потврђених и непотврђених истина. И оних за које смо чули од других да су потврђене али ми сами то нисмо видели.

Ја, сам, нисам видео да Тина намерава да ми на неки начин нешто наплатила. И шта би могла? Није она будала. Хоће само једноставно да њој буде боље кад ја имам боље зубе. Ето то је најпростија теорија која ми пада на памет. Или можда... једино... кад је у питању сопственост?! Кад си ти лично монета. Не мислим овим оно негативно, него кад једноставно себе кроз дружење и љубав дајеш. Некаква врста позитивног и признатог курварлука.

Што би се иначе куповали поклони ако није тај позитивни и признати курварлук у питању. Кад платиш жени паре, десет марака макар, и креснеш је, онда је она курва. Кад је одведеш на вечеру, па купиш скуп поклон, потрошиш на првом изласку двеста, триста марака и после је креснеш онда то није проституција. Ове данашње то називају спонзорство. Мислим ово друго, оно прво сви и даље зову курварлук иако те јаднице само преживљавају од тога. Е, куд ја одох?! На крају крајева, у овој причи, како ствари стоје, само ја могу да будем окарактерисан као курва или спонзорисан. Да није то хтео Сретен да ми каже са својим мрштењем?

Ма, да баталимо, неће Тина тражити ништа материјално за узврат. Можда је већ она наплатила све то са сатима које није била усамљена захваљујући мени, (опет се вратих на исто). Али, и супротно онда, и ја сам наплатио, и мени је било лепо, ни ја нисам био усамљен захваљујући њој.

Какав је ово свет постао? Какви су људи постали? Кад ти мораш да објашњаваш један обичан поклон. Да се од тога ствара феномен. Молим те, неко је нешто дао, онако из чисте љубави. И ништа не тражи за узврат. Па то је немогуће. Не смем да кажем љубав. Бојим се да ми се не смеју, кад се узме у обзир да смо констатовали какав је данашњи свет. И тешка је реч сама по себи. Најчешће употребљавана а најтеже доказивана у пракси. Љубав у пракси?! Баш се поетски и лирски изразих.

Само, љубав не би требало да има икаквих веза са материјалним моментима. Тако је било у моје време. Сад је изгледа другачије. Некад је здравље улазило кроз стомак, сада је то љубав. Али, кад је права љубав у питању, ни дан данас се не могу уткати интереси у њу. Не иде то. Не може. Просто сам, још од прве реченице, хтео да кажем да ми је Тина наместила зубе зато што ме воли, што сам јој драг и види куд сам стигао. Тешко је кад човек хоће да објасни нешто што ни сам не верује. Обично се запетља као ово ја сад, па не може да се врати назад.

Нису цаба моји зуби, (ја: зуби, па зуби, јесу ли цаба или нису, ништа друго изгледа не знам да причам). Нису ни плаћени (ете ти га сад). Подразумевају се - у сваком погледу (филозофски пређосмо). Јел' ја гледам и пазим Сретена? Гледам (ваљда). Очекујем ли да ми се то на неки начин плати? Не очекујем (ваљда). Дакле? Разумете ме (ваљда), јер не смем да кажем: љубав. Није ни време ни место. А нисам ни сигуран.

А да се живи мора. И да се једе (и проја, и кекс). А за то ти ваљају добри зуби. Кад има шта да се једе - ваља имати и зубе. Тако налажу обичаји, неписана правила. Ред је. Храна без зуба - цаба ти.

Купићу јој скуп парфем. Колико да умирим савест, да себи покажем да нисам мушка курва, (и то курва најниже врсте кад морају и зубе да ти наместају или да те прво купају и перу а тек после да те конзумирају). Само не смем да кажем Сретену. Рећи ће: „Јесам ли ти казао?!“. Ако буде могао да прича. Све теже то иде.

Све теже причамо. Ја шушкам а он је болестан па нема снаге. Зато ја морам, онако шушкајући, све чешће сам са собом - са њим - да причам. Помислим шта ја кажем, па сам себи дајем одговор у његово име. Знаш увек шта би одговорио или ме питао. Знаш га ко стару пару. Није то исто, није оно на шта смо навикли. Није исто кад се са неким дружиш (и удружиш) у тешким животним тренуцима или кад ти иде све потаман. Она прва дружења

остављају много дубље трагове и изазивају много више осећања. Тиме ја објашњавам оволику међусобну везаност.

Видим већ крај. Не назире се него се већ јасно види. А ја не знам шта да радим?! Како да му помогнем?! Зато вас и замајавам са свим овим неважним причама, са Тином, са послом, са зубима. Покушавам да побегнем од стварности, макар да је одложим ако може са причом, (а не може), и ако је давно већ испричана и завршена, и ако савршено никога не интересује, (немојте, знам ја то). Ко смо и шта смо ја и Сретен да би икога интересовала наша судбина? Два мрава у свету слонова. Две колатералне штетице, нити регистроване а камоли истражене. Ми смо само обични губитници из комшилука. Што смо већи лузери, то нас мање примећују, јер су скоро исти ко ми па им поглед увек окренут горе, никад доле или у страну. Све је завршено, само ја и даље причам. Кажем: надам се да се причом нешто може одложити или поправити. А то не може. Стигла је смрт. Ту је крај приче.

Хвала Богу, агонија, она завршна није много трајала. Спасио се кад је умро. Али... Као и у многим усменим предањима рођачким или пријатељским или кумовским, (Драги рођаци, пријатељи, кумови...), тако и у његовом случају: би му боље пред саму смрт. Толико му је било боље да ми је дао извесну наду. Понадао сам се.

- Сећаш ли се кад писмо кафу, код тебе тамо у собицу? Ја, брате не могу да пијем кафу ако није слатка, не могу без шећера, кај ова твоја зубарка...

Гледам га: некако се освежио, добио боју у лицу. Не може, јашта, да устане али му се глава разбистрила.

- Да ми је још један кафа, слатка, у твоју собицу, тако би' вол'о, да се свађамо и миримо... и да причамо... о... оо... авионима ...

Потрефи Сретен пред смрт.

- Можемо и овде - кажем му ја, тек толико да кажем нешто.

- Није исто. Нисам здрав. Није исто...

Нисам му рекао да ће оздравити. Одавно сам био престао да га тешим, тек онако, ради реда да га тешим, к'о што је ред са болесником. Нема потребе. Добри смо пријатељи за тако нешто. Сувише се добро знамо. И док сам то чинио само је одмахивао руком. Те речи утехе су благотворне за оне који се боје. Рекао сам већ, (мора то да се понови више пута): Сретен се није бојао. Немогуће да је могао да глуми толико добро а да ја не приметим. Није се бојао!!!

Рекох: би му боље. Неколико дана, два, три, не више. Живнуо је. И даље додуше није могао да једе скоро ништа. Али би узео по мало течности, каквог сока, кап или две. Тих дана смо попричали још мало. То нам је било последње од наше приче. После тога прича је остала али није могла више да

се води. После тога сам изгубио сваки интерес чак и да је водим сам са собом.

Свака прича има свој крај. Може без почетка али краја мора да буде. (Чак и неиспричане приче имају свој крај који се огледа у њиховом непостојању). Да није тако били затрпани незавршеним причама. Почетак не мора - крај дође сам. Не пита. Има много прича. Од њих се састоји живот. Много малих, кратких или дугачких, прича и причица - све оне чине једну, ону животну. Ја тачно видим, можда је узрок томе искуство и преживљена мука, али тачно видим неколико прича које су у току а које су везане за мој живот. Неке су на почетку, неке богами на крају. Ову коју гледате - она је у току. Неке речице - потоци - причице уливају се у главну животну реку - причу. И све тако: до мора. Али, последње приче, доживљене или испричане па чувене, најсвежије остану у сећању, кад дође време да се помену. Ваљда зато што су последње, није то тешко објаснити а не треба ни (својствено мени) компликовати. Највероватније, кажем, зато што су најмлађе али и зато што су набијене емоцијама јер су растанци у питању. Осећа се кроз приповедање крај, па је зато тако. Где је крај, а било је пријатељства и љубави, онда су ту неизбежне емоције. Како је неко немаштовито смислио а ми се сада тиме обилато користимо: "прораде". Прораде емоције – к'о да је нека машина у питању?! "Укључили" ја и Сретен емоције тих дана па оне прорадиле, и раде ли раде.

Прича прва: Сретен прича како је хтео да се жени по други пут и како му нису дали. Ни њему, ни њој, његовој изабраници.

Прича друга: ја причам како су ме контактирале ('де ме нађоше) и обавестиле неке "невладине организације" да треба да тужим војску за одштету и повраћај на радно место.

Прича трећа: Сретен задњим атомима снаге почиње и не завршава, јер га смрт прекида, причу о кућевном псу који није хтео да напусти гроб његовог оца после сахране, тамо на селу. Претпостављам да је ту и липсао, само не знам јер није ми причу завршио. Мислим да је то прича о верности. Нисмо стигли до наравоученија.

Прича ми Сретен, а ја га слушавам. Драго ми је што је боље, гајим наду у себи да може да састави још неку годину. Елем: „Како су се само брзо удружили и организовали. Мој син и њена деца. Видиш, није њему првина да ми ломи врат. Да сам ја нешто тражио да уради, наш'о би сто изговора, само не би ни прстом мак'о. Кад треба мени да се доака, онда он одма' реагује. Ја нисам мог'о више сам. Пета је година била од женине смрти. Још сам се осећао јак. За живота сам је поштовао. Ваљда се то рачуна. Никад руку нисам диг'о на њу, нисам ни на њега а сад видим да сам треб'о, био би бољи човек. Јесмо се свађали понекад, ко сви мужеви и жене. Знао сам ја да кажем

свашта, то јесте, богами и да опсујем али све у нормали. Ништа мимо света или обичаја. Мушко и јесте да понекад подвикне и опсује. Пио нисам, то видиш и сам. Да сам тад пио, пио би' и сад. То не може да се сакрије. Нисам мог'о да поднесем. Пробао сам некол'ко пут' са друштвом, ал' цаба. Ома' ми се смути и крене кључ на уста. Не би ја мењ'о своју бабу за ништа на свету. Ал' кој те пита. Ал', она умре. Ја остадо' сам. Све сам обавио редно. Био у жалости. Трпео. Сам самцит. После се човек навикне али то прво време ми је било да полудим. Четересет година навикнеш на исто, са истим, а онда одједаред сам. Сам се будиш, сам легаш. Сам куваш, сам је'ш. Самом ти свиће и смркава. Гута те празна соба. Је' те самоћа. Само моја душа зна како ми је било. Мор'о сам да научим и да скувам и да оперем, да зимницу спремам то сам знао јер смо одувек то заједно радили. Ниоткуд помоћи. Ал' кад треба да ти се мешају у живот и да ти попују за твоје ствари, ондак су сви ту. Никад н'еш бит' сам онда кад треба да будеш. Поготову кад треба да донесеш неку одлуку која се само тебе тиче. Онда ће сви да ти се мешају и да те, с' опроштењем, зајебавају. Да те не лажем: упознали смо се у болницу. У чекаоницу. Ниш' ми није било, нисам био болес'ан, него онако, отиш'о да прошетам. Пензионер, кад не зна шта ће са собом, кад се ужели друштва и разговора, а, он: право у болницу. Тамо увек гужва. И све његови врсници. Реч по реч. И њој мањао муж, дванаеста година, била тад, сад је више. Стрефило га срце, а каже она: "био у сназ". „К'и да ми га неко украде“ - сећам се ко данас да је било кад ми рече. Има, вели, кућу али шта јој вреди „кад је поједоше зидови“. Сватам: разумемо се. Причам ти шта ми је причала. Видело се да је жена на месту, душевна, ценила је покојног мужа пуно, носила црнину више од године. Ал' он није више ту. И тако, дан по дан. У болничку чекаоницу све исти људи, сваки дан. Друже су, причају. Топло је у зиму, лети 'ладовина. И особље их познаје, па кад је већа гужва и не прозива их. Знају да нису ту ради прегледа. И кад их прозову, лекари их и не прегледају. Попричају минута два, измере притисак, препишу неки прашак и 'ајд код куће. После смо се дружили и на другим местима. Ишли преко пензионерског и на некак'е екскурзије, чини ми се у Врњачку Бању, или беше у Соко Бању. У Врњачку сам ишао са колективем. Била она код мене кући, био ја код ње. Шта се кезиш несрећо, било све поштено!?! Е, сви сте исти. Него да наставим. Нисмо сами бивали, него је увек био још по неко од друштва болничког. Добро, некад и сами, ал' ћу да те гађам овом чашом ако не престанеш да се клебериш!! Е, 'бем ти данашње младе... мада ти и ниси млад, него си будала. Говорили смо једно са другом. Видимо исти проблеми: самоћа. Она једи, и једе, и мене и њу. Није ми падало на памет, у почетку, да се женим. Мислио сам да то није примерно за старог човека. Бринуо сам шта ће свет да каже. Само свет није бринуо како је мени. Свет ми није прао

говнаве гаће. Ал', реч по реч, дан по дан, прође време. А како време пролази све те више брига за свет и све ти мање важно како ће те олајават. Он те олајава и онако и овако, па бар да је теби боље, јер олајавње од света ти не гине, упамти то. Ради само по своме, слушај ме шта ти кажем. Никад немо' да те брига шта ће други да мислу о тем. Кажем: што да не?! Видим и она исто мисли. Само не знам како да превалим ту реч преко уста. Тешко ми, не знам како, нисам навик'о. И ја кад се први пут женио, ко ме па питао. Нисам имао проблема око упознавања и просидбе. Све завршили људи и ја дош'о на готово. Ово сад морам сам. Па је мука била. Уз то моје премишљање прође богами још времена. Видим ја да се одужи. Премишљам се, морам или сад или никад. Док ја један дан: „Да се узмемо?!“. Она поцрвенела у лице ки девојчица. Вели: „Ја би, ал' деца, шта ће деца да кажу?“. Била мудрија, знала 'де ће проблем да бидне. Ја нисам веровао да ће ту бити неки проблема. Мислио сам, брига њега, нит се јавља, нит га шта интересује. Ал', 'оћеш!!! Кажем: „Деца да гледу свој пос'о, кад већ нас не гледу“. „Добро онда, да се узмемо“. Пристаде она. Све смо смислили. Ал' немаш ком да кажеш. Нисмо ми хтели имовину да мешамо, знали смо шта ће проблем да биде, шта ће њих да боли. Него смо се договорили: њено њенима, моје мојима. То је било најпоштеније. Ал', уплашила се стока: и моја, и њена. Ома' то навали. Не дају нам да се видимо, 'оће у лудницу да нас турају. Дигли "и куку и мотику" против нас. Цела родбина, да убије досаду, навали да нас саветује и одвраћа. К'и ономад са тебом. И да испире уста са нами. Тад сам их све намрзо, мада их ни раније нисам баш ценио. Овај мој мени очи да извади. Свашта ми каже: „да сам полудео, да му вређам мртву мајку (де се то сетио да ме погоди баш у живац, знаш колико га било брига за мајку и док је жива била, мада је њу више волео, то признајем, ал' зато што му је она више угађала), да 'оћу да се раскућим, да се други шире по нашему...“. Ма све се досетио и каз'о ми. Сигурно су и њени њој. Притисла сила на два старца. И да смо много млађи и јачи били, па не би издржали таку муку. А не ми. Кажем ти: удружили се, бре! Наша деца против нас. Договорали се, заједно радили. И успеше. Она се јадница уплаши и повуче. Вели: „Не могу због деце“. Ја, да је била она упорна, иш'о би до краја“.

Крај прве приче.

Причам му ја новости. Одспавали добро, и ја, и он, после дугог времена, свануло сунчано недељно јутро. Ја му по његовој жељи пустио радио. Милина. Треште жеље и честитке са радија а ми слушамо. Почиње да личи на живот какав би волели да буде. Кажем му: „Чудне ствари донесе време и промене које неминовно доноси временски ток. Ових дана ме се неки сетили, и отварају ми неке нове перспективе. Наравно, имам толико морала да не искористим предности које доносе те перспективе, али ето, имам их

поново. Поново имам избора. Али да не компликујем, видим да се мрштиш, имаш и право, само шта ћу тако сам навик'о да причам, морам све нашироко да што-год не остане нејасно... добро... прекидам... доооброоо... Обашка што у војсци нема пара. Некад је било другачије. Још за време школовања постајеш господин. Држава те облачи, даје ти књиге, џепарац. Кад завршиш одмах посао, стан, исплате ти кобојаги неке плате од школовања па купиш и кола. То је била војска. Ово данас... само није ни чудо. Била нека дечурлија, нашли ме преко "црвеног крста". Кажу раде за неку невладину организацију, мада мени није баш најасније за ког раде, они се баве тиме и тиме и веле нашли мене преко неких спискова, ја сам био шиканиран зато што сам схватио бесмисленост рата и напустио војску. Свашта ми напричаше. Видим, стало им да се укључим у све то, 'оће и они да се "омасте". Нова власт је амнестирали све војне бегунце (не рекоше дезертере) и све о које се војска политички огрешила. Сад ја само у тужби треба да наведем да сам напустио војску јер нисам хтео да служим режиму који је водио ратове, нисам хтео да ратујем против својих уверења а за рачун диктатуре, схватио сам неоснованост тог рата, нисам хтео да будем агресор и ратни злочинац - све то и још много више, да наведем, и да тражим моралну и материјалну сатисфакцију. Моралну у виду повраћаја у службу, „па одмах напусти ако треба“ а материјалну у виду одштете за све време док нисам примао плату као и за „нанете духовне боли и патње“. И ја теби причам шта ми је речено. Није важно што сам ја, у ствари, утекао кад сам био најпотребнији. Што нисам испунио своју дужност и што сам погазио заклетву. А држава ме школовала, рекох ти како. 'Оће клинци да јебу државу. Кажу: „Ми смо стручњаци, експерти, све препусти нама“. А видим, брига их за све, само мисле како себи да напуне џепове. Да могу лакше да се препусте... Џаба си Вуковићу гаће крварио. Ништа ти не вреди што си поштено своју дужност обављао и што си, као што и доликује правом војнику, беспоговорно наређења извршавао. Ови клинци и ја са њима, ми смо данас у праву. Ми што смо дупе извукли. Ми кукавице и бегунци. Џаба сте гинули Вуковићу, ми живи смо у праву. Кад видиш, није ни чудо. Увек је тако било. Онај што преживи може и нешто да одлучује. Ко погине остају му само почести, али како стоје ствари Вуковићу и сличнима неће се ни то десити. Почивај у миру Вуковићу, иако си можда још жив“.

Крај друге приче .

Гледа ме Сретен. Одобрава мој став. Није ни њега раније било брига за ратове и ратнике. Било му је важно да њега ништа не дотакне. Сад ми одобрава. Само му није јасно што се обраћам Вуковићу, не зна он шта у ствари тај човек мени симболизује.

Следећа ноћ, већ, није била тако мирна. Није баш спавао и болови су се повратили. Не толико да бих звао "Хитну помоћ" али се изгледа мука враћала. Пред зору је мало дремнуо. Нисам га ни будио, отишао сам на посао. Журно сам се вратио, изашао пре времена. Затекао сам га онако, ни тамо ни тамо, није како је био, али је још добро. Релативно. Измењали смо информације, ја: како је на послу, он: да је био поштар и донео пензију, платио је телефон итд. Ја узео нешто да презалогам, ред је, са посла сам сад, једем па одвајам кошчице са стране тањира, да их бацим, а он каже: „Да имаш куче, па њему да бациш. Највише воле так'е. Имали смо ми неко куче на селу. Кућевно, како да кажем. Не сећам се кад је и 'де набављено, понајпре ће бит' да је само од некуд дошло. Ал' ти кучићи што се појаве од некуд и остану, они ти после највише за срце прирасту. То ти је случај кај с' тобом. Јес', ниси куче, ал' си дош'о од некуд, нико те није звао, па ето сад си ми ко најрођенији“. Ту ме Сретен погледа, а нисам баш начисто дал' је добро за мене ово што прича или није. Не знам шта да осећам. Вређа ме што ме упоређује са кучетом а драго ми што каже да сам му прирастао за срце. Ја ћутим.

Наставља, али му већ видим грашке зноја на челу. Притиска га поново, није му баш до приче: „То куче се некако највише уз мога тају приближи. Није се одвајало од њега. Оца у шталу - оно за њим, он у кафану - куче испод стола. Једино му оца никад није дозвољавао у кућу да улази. Знао је да би се домаћица, моја мајка, бунила јер је била чиста жена. Нисмо могли да легнемо док ноге не оперемо, так'а је била...“.

Стеже зубе. Ја се придигнем, па станем, седнем поново, чекам, да видим шта хоће.

- Мораш да зовеш оне, требаће ињекција, видим...

Наравно, ја то одмах обавим.

Још је и тражио чашу воде, рек'о је још пар реченица:

- Не могу даље... кад је отац умро... куче није 'тело са гробља.. вукли смо га, вабили... није 'тело... остало на гроб...

Није ми завршио причу. Нема везе, помислио сам, сутра ће кад му буде боље, ако буде хтео, уморио се сад. Није никад. То нам је био последњи повезани разговор. После сам од њега чуо само бунцање, и то врло мало.

Брзо се свршило. Систем се распао за неколико сати. Предвече је већ престао да буде свестан, и није се више враћао међу нас. Није се опростио. Тина је придшла и богами остала целу ноћ заједно са мном. Он је давао знаке живота, само се то видело по дисању. Док је ињекција трајала. Ујутро нисам отишао на посао. Звао сам их и објаснио ситуацију. Рекао сам им да човек умире и да не могу да га оставим, па таман ме отпустили. Нису ми правили проблем кад су схватили да је озбиљно. И кад су увидели колико то

мене погађа. Тина се вратила око подне и понудила ми да једем. Нисам мог'о. Он је неколико пута отварао очи, али није у њима било знака да било шта виде. Није у њима било свести. Већ је он кренуо на пут. То што још дише само значи да још није прекорачио скроз. Можда чека чамац, читао сам...

Спустила се поново ноћ.

Тина је морала да оде. Обећала је да ће да се врати али није те ноћи. Остали смо сами. Да завршимо оно што смо започели, несвесни шта и колико доноси то започето. Да ставимо печат, да оверимо оно што смо урадили. Нисмо имали рачуне да сводимо, наш однос се није могао показати математички. Ми смо имали само једно: да будемо један уз другог до краја. То је био наш рачун. То је био мој завет. То је било оно што је он од мене очекивао и у шта је био стопроцентно сигуран и овако несвестан.

Агонија се продужила и кроз целу ноћ. Још једну, последњу. Свитање новог дана није дочекао. Јутрос му се то догодило последњи пут. Тресла га је грозница. Бунцао је. Видело се да приводи посао крају. Викао је:

- Балони, лет'у балони!!! Гледају нас о'зго!!! Бајооо!!!

Па је опет пао у кому, ништа није говорио само је тешко дисао. Отворио је очи још једном. Брада му је дрхтала, није могао ништа чисто и јасно да изговори. Онда је покушао да се подигне, задњом снагом се напрегао и пао са кревета. Ја сам дотрчао, покушавао да га подигнем са пода. Седели смо тако, на поду, ја са његовом главом у крилима.

- Млад си ти, ниси ти глед'о Зебеца како игра.... - рекао ми је тихо и немоћно мада је било очигледно да ме не види и да се не обраћа мени.

Онда је наставио, пред смрт:

- Сви ми тражимо сина. Цео живот га тражимо.

Плакао је умирући.

- Ал' га никад не нађемо...

И онда је умро.

Као да се накашљао, у ствари, као да је пробао да се накашље, ето тако је то изгледало. А, ја сам плакао. Вратиле ми се сузе, оне које нисам имао кад сам родитеље сахрањивао. Вратиле ми се сузе, Бог их убио.

Касније је све ишло својим током. Позвао сам "хитну", (тако су ми раније саветовали да би констатовали смрт), позвао Тину, (нисам имао ког свог, до ње), и јавио доктору, (нека се он бакће са својим пријатељем и нека му изјављује саучешће, ја то свакако нисам имао намеру да чиним).

Сутрадан су се сви окупили. Сретена су већ увече пребацили у амбуланту, па у мртвачницу. То је био крај. Хтео сам само да га сахранимо, па да се покупим и одем у стан који сам већ нашао и плаћао.

Нису ми дали да га ожалим. У ствари, мислили су да то може да ти се одузме. Изгуравали су ме на периферију, ништа ме нису питали. Сретенова

снаја је изигравала велику госпођу и више је водила рачуна о шминки и гардероби него што је знала због чега је ту. Унука му нисам ни видео. Син је примао угледне госте из града и климао главом при изјављивању саучешћа. У ствари, водио је кампању и тада, на очевој сахрани. Пролазили су поред мене као поред турског гробља. Брига ме. Није ми то уопште било важно. Изгорео сам претходне ноћи толико да више ништа нисам осећао. Џаба су се надали да у свој мојој тузи могу да осећам понижење или освету. И на крају, за шта да ми се свете? Ја нисам морао да стојим поред одра (и нисам, нису ми дали) да бих жалио Сретена. Ја сам га жалио у души.

Покрила га је црна земља у сваком случају .

Већина га никада у животу није ни видела. Био је то још један у низу јавних наступа у предизборној кампањи.

Покрила га црна земља, јадна му мајка.

Одмах сам почео да се пакујем. Чим смо се вратили са гробља. Нисам свраћао на закуску (како се изражавала Сретенова снаја на гробљу: „Свратите на скромну закуску код наше куће“). Нису ме ни очекивали. Није ми било потребно ништа рећи. Мада, речено ми је. Видео сам га како прилази собици, из дворишта, истим оним путем којим је и Сретен долазио. „Личе се“ - помислих. Знао сам што долази.

- Не бих желео да пренагљујем али се потрудите да за месец дана нађете други смештај. Мада, видим да се пакујете. Ако, тако је најбоље. Време је да се све заборави. Наравно, кирију не морате платити целу, него само онолико дана колико будете остали.

Климнуо сам му главом. Мислим се: одо' ја одма', али нећу да ти кажем да се не радујеш, него се мисли. Онда се окренуо, и без имало гриже савести прозборио:

- И... ако се нађе неко од „ваших“ да је заинтересован, мислим од ваших земљака, ја сам вољан да што пре продам кућу.

И оде. Ја сам се надао да га нећу више видети али сам се грдно преварио. Као да ја нисам знао све ово. И отказ, и продају. Све сам знао. Осетио сам чак и олакшање што ћу отићи. Већ сам због свега овога осећао велико и мени непотребно оптерећење. Само је љубав према Сретену, љубав сина према оцу, и одговорност коју таква љубав носи држала да останем овде за његовог живота. Можда се Сретен овога плашио кад ме је молио да не јуришам на његовог сина?! Јадник. Чудна ми чуда, па ја сам ово знао и уопште ме није погађало. Ово и јесте сада кућа оног дрипца тамо. Ако је на ово мислио старац, е... е... па онда, бојао се без разлога. Разумем, бринеш се о своме детету до краја живота и без обзира какав је човек то твоје дете.

Пре него сам кренуо да се нађем са Тином и да заједно одемо пут новог стана, бацим поглед на новине отворене на кревету, купљене при

повратку са гробља. Дао му је читуљу. Имао је неку другу слику. И то дао богами у двоје новина. Више него се Сретен надао. Није шкртарио. Ја сам решио да га поменем касније, заборавиће га брзо сигурно. Знам. Гледајући читуље, сетих се изреке из мога краја: „Држите ме док сам жив.....“.

*

Видим га испред капије куће у којој сам становао. О, надао сам се да нећу више гледати ту њушку. Љут, погледом би ме убио кад би могао. Мислим се: „шта ли му је?“.

- То што сте преварили једног старца неће проћи!! Лопове, преваранту!!! Он није био при себи!!! Знате ли ко сам ја?! Гонићу вас по свим судовима у земљи!!!

Ја га опсовах и крену према њему. Он оде, побеже. Добро је што је отишао, можда би' прегазисо обећање дато пријатељу. Нисам требао ни да га опсујем. Шта му је, којег врага?

*

Зову ме из Суда. Мислим се кад пре стиже та његова пријава, нема два дана како је био?! Стварно је моћан, изгледа. Кад, није то што сам мислио. Кажу имаш тестамент да чујеш, и да примиш решење, и да... Знао је све како треба. Научио га онај његов бивши директор. Он му и опуномоћеник, а за срећу и у другој је партији, оној што гледа да дође главе партији Сретеновог сина па се не плаши. Све се поклопило. Саставио ваљан тестамент. Необорив у суду. Приложио чак и лекарско уверење да је ментално и психички здрав. Образложио тестамент бригом о избеглицама, ето, његов син има доста, ништа му стара кућа неће донети. Навео да није на њега вршен никакав притисак и да није уцењен. Да је свестан шта чини и да није од никога подговаран или варан. И на крају, главни трик, да има подршку од сина који се и у политици залаже за хумане односе и помоћ угроженој браћи, тако да његови син својим слагањем и лично жели да покаже бригу о избеглицама. То је био трик старога адвоката и политичара. Знао је да овај неће обарати такав тестамент у моменту кад покушава да изгради политичку каријеру. И није. Чак је и помињао то касније као своје дело и хуманост. Вадио је шта је могао од тога. Сину је Сретен оставио сву земљу на селу. Бабовину. Образложио је то тиме да је то дедовина и да не би требало да дође у руке странцима. Знао је да то тамо неће нико да купи. Знао је и да ја нећу никад продати кућу другоме. Знао је!!! Мени је оставио кућу. Ту ћу Елизабети да правим мале Српчиће. Немам никакве илузије у вези њих, само 'оћу да их

правим. Нека их, нек се нађу. Нек закмечи нешто, беба, да чују ови зидови који су пуни туге и неостварене газдине жеље за тим плачем. Само да Тина још пристане. Ја сам решио.

*

Продао сам плац у своме родном граду. Своју бабовину. Платио ми Шиптар толико велике паре да могу овде да купим десет таквих. Дао ми много пара само да ме не гледа више. Да не размишља о мени. Моји су родитељи давно мртви тако да није имао ко да се буну и да ми брани продају. Сретенов син није био такве среће. Он је спречен да уради оно што сам ја урадио без по муке. Сад сам пун пара. И што је још боље: продајом сам добио паре а изгубио илузије. Чујеш ли, немам више илузија!!! Ја сам слободан човек!!!

*

Кратки су кораци, и обично их је мало, између понора безизлаза и лагодности извесности. Између незнања и лепоте живљења. Мало их је, мало... Мој савет људима: никад се не предајте. Знам, звучи демагошки и отрцано. Да предефинишем: потрудите се, претрпите колико можете. И тражите пријатеља. Никад се не зна иза којег ћошка вреба Сретен. Хватајте се за сламку, узмите од пријатеља све што вам се да. Зна то да нарасте.

У лето 2004
Лазаревац/ Будва

Игор Ђурић

**Курлебало Станојев. Курђун Николин. Аскурђел Иванов. Курђел Петков. Наврунук
Ђурин. Чукунунук Спасојев. Праунук Милојев. Унук Данилов. Син Милисавов. Отац**

Ђурађов.

Рођен 26 јануара 1968 године у Истоку.

Писац.

Објавио:

Збирку песама „Недовршене песме“, 1997;

Роман „Колона“, 2005;

Збирку прича „Источке приче“, 2009;

Збирку есеја "Метохија и Косово", 2010;

Роман "Клинички живот", 2012;

Збирку прича и песама "Источке приче - сентиментална историја једне вароши", 2014;

Роман "Време злих пастрмки, 2016;

Роман "Девети круг Светог краља - изопачено време велике деветке", 2017;

Заступљен је у зборницима, збиркама, штампаним медијима и присутан на интернету.

Одсутан из свих институција, интересних група, партија и организација.

Воли и вољен је.

Свако написано слово посвећује Гоци

